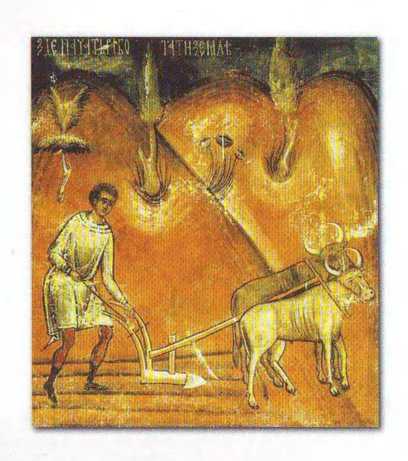
Aurel Cosma jr.

MITOLOGIA ROMÂNĂ

Cosmogonia. Originea omenirii. Lumea spiritelor

COLECȚIA MYTHOS





Elaborându-şi lucrarea într-o perioadă când toate forţele intelectuale ale ţării – L. Blaga, C. Brăiloiu, Oct. Buhociu, D. Caracostea, Petru Caraman, G. Călinescu, I. C. Chiţimia, Nichifor Crainic, Ov. Densusianu, I. Diaconu, N. Dunăre, Mircea Eliade, Artur Gorovei, D. Gusti, Traian Herseni, N. Iorga, Simion Mehedinţi, I. Muşlea, C. Noica, Tudor Pamfile, Ovidiu Papadima, Gh. Pavelescu, M. Sadoveanu, H. H. Stahl, Romulus Vulcănescu, etc. etc – încercau să pună în evidenţă, îndeosebi prin arhaitatea şi frumuseţea creaţiilor noastre populare, unicitatea fenomenului românesc, Aurel Cosma extrăgea din formele concrete de întrupare ale cosmogoniei noastre nenumărate diferenţe specifice, atât faţă de *Biblie*, pe de o parte, cât şi de restul mitologiilor lumii, pe de altă parte.

I. OPRIŞAN

Aurel Cosma jr.

MITOLOGIA ROMÂNĂ
Cosmogonia. Originea omenirii.
Lumea spiritelor

Coperta de I. OPRIŞAN

Coperta I: *Crearea animalelor şi păsărilor*. Frescă din pronaosul mânăstirii Suceviţa. Apud Virgil Vătăşianu, *La peinture murale du Nord de la Moldavie*, Bucureşti, 1974. Să se observe că în locul lui Dumnezeu, pictorul anonim l-a reprezentat pe Iisus Hristos.

Coperta IV: *Adam şi Eva* (*Pomul raiului*), icoană pe sticlă (Nicula), sec. XVIII-XIX. Apud Cornel Irimia – Marcel Focşa, *Icoane pe sticlă*, Bucureşti, 1968.

Clapa I: *Adam arând*. Frescă de pe faţada de nord a mânăstirii Voroneţ. Apud Maria Musicescu – Sorin Ulea, *Voroneţ*, 1969.

Clapa IV: *Moartea omului drept*. Frescă de pe faţada apuseană a mânăstirii Voroneţ (Detaliu). Apud vol. *Le saint monastere de Voroneţ*, prezentări: maica Elena Simionovici şi Elvira Sorohan, traducere din română: Crina Ileana Coşoveanu, prezentare grafică: Doina Dumitrescu, 1998.

Editura VESTALA
ISBN 978-973-120-085-9

Aurel Cosma jr.

MITOLOGIA ROMÂNĂ

Cosmogonia. Originea omenirii. Lumea spiritelor

Ediţie îngrijită şi prefaţă de
I. OPRIŞAN



Editura VESTALA

Bucureşti – 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
COSMA, AUREL
Mitologia română : cosmogonia, lumea spiritelor, originea omenirii / Aurel Cosma ; ed. îngrijită şi pref. de I. Oprişan. - Ed. a 2-a, rev. - Bucureşti : Vestala, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-973-120-085-9

I. Oprişan, Ionel (ed. ; pref.)

398.22(498)



O mitologie română uitată

Aurel Cosma jr. nu este nici „printre primii“ – după cum s-a spus – nici printre ultimii care au scris despre mitologia poporului român.

E singulară la el doar abordarea aparent accidentală – într-o activitate îndelungată literară şi nu numai – a acestui aspect al spiritualităţii naţionale.

Deşi, după cât rezultă din „Cuvântul înainte“ la vol. *Mythologie Roumaine* (1942), el intenţiona să elaboreze şi un al doilea volum în care urma să dea o sinteză a „mitologiei cereşti“: „Dans le second volume je donnerai une synthèse de la mythologie céleste, c'est à dire, de toutes les croyances relatives à la création du ciel et aux phenomènes atmosphériques, et je présenterai en même temps des principes d'astrologie populaire roumaine, comprenant surtout des légendes sur le soleil, la lune et les étoiles. Je chercherai à mettre en évidence les parties intéressantes et originales de la mythologie des astres, et celles des croyances sur le climat et le temps. Dans le cadre de cet examen des mythes concernant le ciel, je traiterai aussi des phénomènes atmosphériques, plus particulièrement du vent, des nuages, de la pluie, des éclairs, du tonnerre et de l'arc-en-ciel, exposant les diverses personnifications ou incarnations mythologiques conçues par le peuple roumain.“

Practic, el îşi publică – nu ştim când a început cercetarea şi elaborarea – lucrarea în 1940 şi după aceea, doar o transpune în franceză *Mythologie Roumaine* (1942) şi o împarte (după apariţia textului integral în vol. *Studii de folklor românesc*, 1942) în trei

structuri posibile: *Cosmogonia poporului român* (1942), *Lumea spiritelor. Din credinţele poporului român* (1943) şi *Originea omenirii. Legende şi mituri* (1943).

Cu toate că cel de al doilea volum (dintre cele apărute) ar putea lăsa impresia de abordare mai largă a mitologiei, în realitate autorul se opreşte doar la momentul iniţial, cosmogonic, al creaţiei universului, la înfăptuirile primordiale ale divinităţii sau divinităţilor: Dumnezeu/Satana.

Poate că aceasta şi este trăsătura principală a lucrării lui Aurel Cosma, faptul că din întregul credinţelor mitologice înfăţişează – evident într-o perspectivă personală – doar creaţiile esenţiale de la începutul începuturilor.

Alegerea nu este întâmplătoare.

Deşi fiecare sferă a folclorului – şi la o adică aproape fiecare text popular – conţine într-un grad mai mare sau mai mic un ce special naţional, Cosmogonia, ca viziune de ansamblu asupra originii vieţii şi universului, concentrează maximum de trăsături particulare ale energiilor spirituale şi sufleteşti ale unui popor.

Or, Aurel Cosma jr. tocmai asta îşi propunea să releve prin incursiunile sale folclorice.

Elaborându-şi lucrarea într-o perioadă când toate forţele intelectuale ale ţării – L.Blaga, C.Brăiloiu, Oct. Buhociu, D.Caracostea, Petru Caraman, G.Călinescu, I.C.Chiţimia, Nichifor Crainic, Ov. Densusianu, I.Diaconu, N.Dunăre, Mircea Eliade, Artur Gorovei, D.Gusti, Traian Herseni, N.Iorga, Simion Mehedinţi, I.Muşlea, C.Noica, Tudor Pamfile, Ovidiu Papadima, Gh.Pavelescu, M.Sadoveanu, H.H.Stahl, Romulus Vulcănescu, etc.etc – încercau să pună în evidenţă, îndeosebi prin arhaitatea şi frumuseţea creaţiilor noastre populare, unicitatea fenomenului românesc, Aurel Cosma extrăgea din formele concrete de întrupare a cosmogoniei noastre nenumărate diferenţe specifice, atât faţă de *Biblie*, pe de o parte, cât şi de restul mitologiilor lumii, pe de altă parte.

Cauzele singularităţii mitologiei române între celelalte, le întrevedea autorul în vechimea ei multimilenară, venind de la daci şi de la autohtonii anteriori, protoistorici. „Datinile şi miturile româneşti, prin aspectul lor unitar – [în tot spaţiul naţional] – ne arată în mod evident că vechimea lor se confundă cu trecutul etnic, care se pierde în adâncimea existenţei noastre de două ori milenară şi în profunzimea unor tradiţii de peste patru mii de ani pe acest pământ al României de azi." „Mitologia română poartă pecetea creaţiei colective şi este rezultatul fuziunii formelor etnice cu cele transmise din perioade protoistorice." Sau: „Prima caracteristică a acestor legende este că ele formează produsul empiric al spiritului de observaţie atât de dezvoltat la ţăranul român. Toate se încadrează în legile naturii şi ţin cont de fenomenele atmosferice. Ele n-au fost făcute de un om priceput şi apoi difuzate, ca multe mituri din antichitate sau de la diferite popoare, ci au fost compuse pe nesimţite sau de la om la om, prin concursul colectiv al tuturora."

Pe lângă vechime, Aurel Cosma atribuia mitologiei noastre o origine autentic populară, născută dintr-un consens colectiv, net deosebită de mitologiile clasice şi de cele mai multe străine, „create de autori cunoscuţi ori anonimi", care „le-au răspândit apoi ca nişte produse de factură folclorică."

„Foarte rar – afirma el – întâlnim legende care să fie autentice manifestări ale comunităţii de gândire, de imaginaţie sau de judecată" ale popoarelor străine.

Chiar în cazul *Bibliei*, ale cărei învăţături ni le-am însuşit o dată cu creştinismul direct prin apostoli, el întrevedea, „formule noi", cu „conţinut de religie creştină altoite pe vechea structură a credinţelor păgâne."

Spre a nu mai vorbi de „completarea golurilor imperceptibile şi inexplicabile" ale legendelor biblice de către poporul român, cu „fecunda sa imaginaţie", ori de câte ori „setea lui de a pătrunde

în misterul lucrurilor nu găsea suficientă lămurire"; completări sau dezvoltări care contrazic nu o dată textele *Scripturii.*

Semnificativă în acest sens i se părea tenta dualistă a mitologiei române – incompatibilă cu însăşi religia creştină, monoteistă, ce s-ar datora – după unele opinii – influenţelor iraniene ale mazdeismului, prin care principiul binelui (Dumnezeu) ar fi fost secondat în tot ce face de principiul răului (Satana). Ceea ce unul construia, celălalt vroia să năruie.

Însă, după ce autorul pare a împărtăşi într-o oarecare măsură, în primele două capitole, ideea înrâuririi viziunii mitologice a poporului român de către „mazdeismului iranian", el ţine să se detaşeze clar de folcloriştii anteriori, conchizând, la sfârşitul capitolului III: „Greşit se susţinea de unii cercetători folclorişti că ele [miturile româneşti] ar fi reminiscenţele produselor literaturii bogomilice, fiindcă originea lor este mult mai veche [«de două ori milenară» afirma în alt loc]. Confuzia provenea din faptul că unele popoare vecine aveau legende cu teme similare, iar bogomilismul nu făcea decât să le reînvioreze şi să le răspândească. Un examen aprofundat al evoluţiei mitologice ar putea aduce dovezi interesante şi originale despre valoarea etnică şi tradiţională a miturilor româneşti."

Însă cooperarea celor două principii e un ce de la sine înţeles, în logica gândirii fireşti de oriunde şi de oricând, căci binele nu poate exista nicăieri ca atare decât în antiteză cu răul, care, de asemenea, nu poate fi închipuit fără elementul de opoziţie.

Biblia însăşi conţine perechea opozitorie, dar, e drept, nu în scenariul creaţiei primordiale, în care Dumnezeu e singura autoritate care plănuieşte Universul şi componentele lui, constatând după fiecare etapă că „e bine."

Înclinăm să credem – dincolo de orice supoziţii anterioare – că „dualismul" a existat de la început în mitologia antecesorilor

noştri, fiind profund încetăţenită în perechea „fârtate/nefârtate", preluată de Blaga din creaţia populară.

Caracterul specific al mitologiei române nu numai că e punctat pe parcursul întregii lucrări, dar e insistent subliniat. Nu atât din dorinţa personală a autorului de a o individualiza cu orice preţ, ci ca urmare firească a înseşi substanţei legendelor mitologice analizate.

Faptul îi apărea lui Aurel Cosma jr. cu atât mai evident, cu cât el nu se limitase la parcurgerea imensei bibliografii pe care o indica, ci întreprinsese şi personal numeroase cercetări în diverse zone ale ţării, tocmai spre a se elucida asupra unor sensuri mai puţin relevate de culegerile anterioare.[1]

Din multele exemple ce ar putea fi invocate, amintim câteva de-a dreptul revelatorii, în măsură a individualiza net mitologia poporului român în comparaţie cu restul viziunilor mitologice ale celorlalte colectivităţi umane.

În primul rând, ţăranul nostru nu concepea crearea lumii din nimic, precum *Biblia*. Plutind pe apele oceanului primordial, Dumnezeu sau divinităţile mai vechi, din care se presupune – în unele zone ale ţării – că ar proveni (cea dintâi divinitate atotputernică fiind Sabaot) ar fi avut nevoie de o „sământă de pământ"; în care sens îl trimite pe Diavol, cu care ar fi colindat peste pustiul apelor – uneori acestea ar fi stat sub adâncurile nesfârşite – să aducă din afunduri, în numele său, o zare de lut.

Întrucât Potrivnicul nu ţine seama de condiţionarea impusă de Dumnezeu, pământul i se iroseşte printre degete şi nu rămâne decât la a treia încercare – când se hotărăşte să spună că nu în

1. „Après d'innombrables investigations et enquêtes folkloristiques effectuées, de nombreuses années d'affilée, dans diverses régions de la Roumanie – scria el în *Avant-propos*-ul la vol. *Mythologie Roumaine* (1942) – j'ai pu recueillir et sélectionner un riche matériel de croyances et de mythes populaires, dont j'ai tiré ensuite un série de formules et principes de mythologie Roumaine" (p.5). Ce păcat că materialul adunat nu a fost salvat nicăieri!

numele său îl aduce – o fărâmă, din care Dumnezeu făcu „o scoarţă de pământ suficientă ca să se poată odihni pe ea două fiinţe“, un soi de insulă plată.

Acum intervine poate originalitatea cea mai profundă a mitologiei româneşti din toate izvodirile similare universale.

Dorind să-l răpună cu orice preţ pe Dumnezeu, spre a rămâne el singur stăpân pe pământ, Diavolul îl împinge pe Dumnezeu, spre a-l arunca în timpul somnului înspre răsărit. Dar pe măsură ce-l purta în acel sens, pământul se lăţea sub ei, pentru ca fapta Diavolului să nu se întâmple. Îl împinge apoi spre apus, spre miazănoapte şi miazăzi, însă pământul creşte, în forma unei imense cruci, de care Sarsailă se înspăimântă şi fuge.

Se va spune că e o influenţă creştină. Posibil. Dar crucea e unul dintre cele mai vechi simboluri ale lumii şi creştinismul însuşi a preluat-o spre a putea sugera prin ea dominarea întregului univers.

Originalitatea mitologiei noastre nu se rezumă însă numai la cele de mai sus.

Pământul plat nu poate încăpea peste apele oricât de mari ale oceanului primordial şi Dumnezeu nu are nici o soluţie, până când nu-l ispiteşte, prin intermediul albinei, pe arici, la sugestiile căruia ar fi înălţat munţii şi ar fi adâncit văile.

De asemenea, pentru a da drumul izvoarelor, el cere ajutorul păsărilor, binecuvântându-le pe cele care îl ajută şi pedepsind pe cele care refuză să-i sară în ajutor.

La acestea se adaugă pluralitatea cerurilor şi a pământurilor în suprapuneri succesive, ca în basme, de la înălţimile azurii ale împărăţiei dumnezeieşti – la întunecimile tărâmului diavolesc.

Singular e şi motivul Apei Sâmbetei, ce ar înconjura de trei ori marginile pământului, despărţind lumea aceasta de cealaltă, şi coborând până la iad, din care cauză ar fi continuu fierbinte şi ar clocoti, încălzită de focul iadului. În zadar curg toate râurile pământului, căci „nu reuşesc s-o tempereze“. Către ea duc apele

curgătoare sufletele morţilor. „De aceea – conchidea autorul, invocând o credinţă bucovineană – şi astăzi se mai întâlnesc ţărani care, atunci când beau apă, îşi fac mai întâi cruce, apoi aruncă puţin din ea, ca să nu înghită eventual şi sufletele unor păcătoşi."

Nemaiîntâlnită altundeva ar fi şi „straja îngerească", de la furcile pământului – pe care s-ar susţine pământul – alcătuită, fie din şapte îngeri, fie din patru serafimi cu săbii de foc, pe care i-ar fi pus Dumnezeu pentru ca Diavolul şi acoliţii lui să nu-i înece pe oameni cu pământ cu tot. „Straja îngerilor – releva Aurel Cosma jr. – este o creaţie originală a imaginaţiei româneşti, căci o idee identică nu găsim în nici o mitologie străină sau antică – Şi alte popoare cunoşteau straja de la coloanele cereşti ori de la arborul cosmic, dar ea nu era îndeplinită de fiinţe divine ori de îngeri, ci de monştri sau mai cu seamă de un şarpe demonic, care ne reaminteşte gestul de pândire al şarpelui de la arborele din Paradis."

De fapt, straja celestă a înlocuit, în perioada creştinismului, fiinţele monstruoase păgâne din legendele mai vechi, care ar roade stâlpii de susţinere ai Terrei, respectiv pe scorpie, pe zgripţuroaică, pe Iuda, diavolul, sau pe cei patru peşti gigantici.

Interesante ni se par, de asemenea, consideraţiile autorului privitoare la însuşirile de fiinţă vie ale pământului, care şi-ar avea „viaţa sa proprie, ca orice altă fiinţă cu toate manifestările şi consecinţele unui astfel de existenţe animate".

Un cult al pământului există, cum bine releva Aurel Cosma, şi la alte multe popoare, „dar puţine sunt acelea [religiile şi mitologiile] care conţin elemente despre viaţa şi felul cum funcţionează [se manifestă] pământul. În acest domeniu, credinţele poporului român aduc contribuţii şi lămuriri originale."

E invocată, de pildă, „groaza" de care s-ar fi cutremurat „Pământul, auzind că are obligaţia de a hrăni toate vietăţile care trăiesc pe el", „iar pe faţa lui netedă se iviră erupţii şi

încreţiri de spaimă, în forma munţilor şi dealurilor". El refuză să-l hrănească mai cu seamă pe om, pentru că dacă i-ar da toate, fără să muncească, acesta nu se va mai îngriji de el.

Din exemplele citate şi din altele, autorul conchide că „poporul îi atribuie pământului însuşiri de viaţă şi simţiri. El trăieşte având inimă şi sânge... centrul său ar ţine loc de inimă, iar apele curgătoare ar fi ca un sânge dătător de viaţă, ce străbate trupul fiinţei sale.... Ca orice fiinţă ce munceşte, şi pământul are drept la odihnă. Ora lui de repaus este amiazul, când nimeni nu are voie să se atingă de el, să-l sape, să-l frământe sau să-i culeagă roadele."

În perspectiva acestei adoraţii nu-i permis să fie scuipat, să se dea cu piciorul în el, să fie înjurat sau să-l chinuie. De aceea olarul, care îl arde „îşi va primi pedeapsa la judecata din urmă", iar cel care îşi construieşte o casă, trebuie să-i închine jertfe, în alimente, animale vii şi chiar oameni.

Spre a nu mai înşira şi alte exemple despre originalitatea viziunii mitologice româneşti din multele evidenţiate de Aurel Cosma jr., ne oprim la sfârşitul lumii.

În genere se cunosc semnele prevestitoare, episoadele degradării morale a lumii către sfârşitul existenţei ei. E cunoscută întronarea stăpânirii demonice timp de 30 de ani, se ştie de bătălia finală, în care un împărat (în unele variante uriaşul împărat Constantin) biruie pe toţi ceilalţi împăraţi şi încearcă să creeze o nouă lume, după cum ne sunt familiare luptele sfinţilor cu Diavolul, care-i ucide, iar din sângele lor se aprinde şi arde pământul.

Mai puţin se ştie de readucerea pe lume a blajinilor, prin răsturnarea pământului cu susul în jos şi scoaterea lor din afunduri la suprafaţă şi mai ales de împăcarea dintre Dumnezeu şi Dracul şi retragerea lor pe Lună. „La terminarea tragediei mondiale – notează autorul, preluând informaţia după Tudor Pamfile, *Sfârşitul lumii* – Dumnezeu şi Diavolul îşi vor împărţi

între ei sufletele oamenilor, apoi se vor urca în Lună, pe care anume o creaseră după chipul şi asemănarea Pământului, ca să le servească drept loc de retragere în urma distrugerii complete a lumii."

Sinteza mitologică publicată de Aurel Cosma jr. inserează în paginile ei – o dată cu informaţiile extrase din tradiţii şi legende – şi multă poezie, care a şi fost percepută ca atare de unii poeţi, precum Lucian Blaga, de pildă. A se vedea motivul mitic al pământului, iniţial străveziu, prefăcut de Dumnezeu în negru „ca să acopere urmele primului omor". Sau al curcubeului ca semn divin, şi mai ales al izvodirii primului om, Adam, ca operă supremă de artă a Dumnezeirii: „Atunci se hotărî Dumnezeu să-l zidească pe om. Făcu scheletul de oase din piatră şi corpul din carne şi lut, apoi îi dădu suflet din duhul sfânt, iar gând şi minte din iuţeala sau isteţimea îngerilor. Ochii omului îi compuse din mare, auzul din vânt şi frumuseţile trupului din soare. În unele regiune se mai adaugă şi alte părţi constitutive ale fiinţei omeneşti, cum ar fi sângele făcut din rouă, suflarea din vânt, puterea din Sfânta Treime, iar cugetul din nouri unde sălăşluiesc îngerii. După alte oraţii de nuntă [menite a proslăvi prin om perfecţiunea divină] sângele l-a făcut din mare, ochii din soare, faţa din floare, sprâncenele din stele, iar duhul din măririle sale."

Mai interesante, însă, ni se par sugestiile pe care comentariile sau textele autorului ni le oferă spre a înţelege mai bine atât mitologia avută la îndemână, cât mai ales mitologia arhaică din care provine.

Unele deschideri au fost formulate chiar de autor. Deşi, în cadrul relatărilor despre izvodirea lui Adam de către Dumnezeu, Aurel Cosma jr. nu indică în nici un fel dimensiunile primului om, lăsând impresia – care rezultă şi din „iertăciunile" (oraţiile) de nuntă – că ar fi vorba de un stat de om normal, ulterior, în capitolul *Legende despre Adam*, el arată, pe baza textelor din

Tudor Pamfile, *Povestea lumii de demult*, că, de fapt, „moş Adam“ era un uriaş. „El era o fiinţă de statură gigantică, iar capul lui care rămase pe pământ după moartea sa, n-a ajuns să fie putrezit nici până la venirea lui Hristos, atât de mare şi de rezistent era.

Despre capul lui Adam poporul român cunoaşte numeroase legende. El avea proporţii aşa de colosale, încât împăratul Alexandru Macedon, când a dat peste el, în drumul cuceririlor sale, s-a înspăimântat şi a pus o mie de ostaşi ca să care la pietre pentru a-i acoperi craniul. Abia după trei zile de străduinţe şi de cărături de piatră au reuşit să-l acopere, ca să nu se îngrozească de mărimea lui oastea împăratului.“

Pe cale de consecinţă se poate deduce că şi Eva şi toţi copii lor erau uriaşi, că, în fond, uriaşii despre care se spune că ar fi populat cândva lumea erau descendenţi direcţi sau urmaşi ai primei familii.

Iar atunci când Dumnezeu a hotărât să distrugă lumea prin potop pentru că se supărase pe uriaşi – a se vedea uriaşul care îl înfruntă pe Dumnezeu ţinându-se de torţile cerului, urcat cu picioarele pe câte un vârf de munte –, pe uriaşi vroia să-i piardă.

Întrebarea este dacă Noe aparţinea tot lumii uriaşilor sau făcea parte din lumea nouă, care începuse să-i înlocuiască pe cei dintâi?

Lumea aceea a uriaşilor aduce, prin povestirile mitologice, aminte probabil de un strat protoistoric, care a fost preluat chiar de creştinism cu un nimb legendar.

Din timpuri încă şi mai vechi pare a veni credinţa că, în momentul săvârşirii păcatului – a mâncării din pomul oprit – „corpurile lor [ale lui Adam şi al Evei] deveniră goale, deoarece „coaja de solzi cu care erau acoperiţi de la facere, s-a desprins de pe ei şi a căzut, rămânând-le doar unghiile de la degete, salvate de Diavol.“

Nu ştim de unde a luat Aurel Cosma informaţia ca atare în formularea citată – în Tudor Pamfile e o expresie populară mai plastică: „Cum mâncă din pomul acela se dejghiocă unghia de pe ei şi rămase în peile goale“ – dar ea ne trimite clar la o lume reptilină, anterioară evului uman.

Către acea perioadă – dinozauriană – ne duc şi legendele bucovinene în virtutea cărora şarpele ar fi avut înainte de acest păcat „picioare şi aripi, zburând în jurul tronului dumnezeiesc alături de celelalte păsări preferate“.

Spre a nu mai vorbi de credinţa că şarpele ar reprezenta înţelepciunea ultimă, cea mai înaltă de pe pământ.

Desigur, nu se pot urma pas cu pas, într-o prezentare oricât de extinsă, toate sugestiile pe care lucrarea aşa de densă a lui Aurel Cosma jr. ni le oferă.

Ea trebuie citită şi judecată cu atenţie, întrucât pune în circulaţie, pe lângă interpretări ale autorului plauzibile – ca de pildă reconsiderarea vechilor manuscrise care n-ar fi izvoade ale legendelor existente în folclor, ci prime culegeri ale acestora – numeroase informaţii noi, culese direct de la transmiţătorii tradiţiilor străvechi.

În perspectiva interesului trezit de lucrarea rămasă de la Aurel Cosma, nu putem decât regreta, încă o dată, că autorul n-a mai completat-o cu vol. II şi mai ales că întreg materialul înregistrat în timpul anchetelor personale nu a mai ajuns până la noi.

I.OPRIŞAN

Notă asupra ediției

Considerațiile dr. Aurel Cosma jr. au fost publicate inițial în ziarul *Dacia* din Timișoara, însoțite de următoarea înștiințare-recomandare, reprodusă și în vol. din 1942, *Studii de folklor românesc*: „*Cercetarea d[omnu]lui Cosma.* Începând cu numărul nostru de azi publicăm o serie de articole semnate de d[omnu]l Aurel Cosma, vicepreședintele «Astrei Bănățene», care conțin rezultatul numeroaselor sale cercetări și studii de folklor din domeniul mitologiei românești. Sunt concretizate în mai multe capitole toate creațiile legendare și mitologice ale poporului nostru, iar diversele credințe poporale despre lume sunt judicios încadrate în structura concepțiilor de mitologie străină, arătându-se în același timp cât de interesantă și de originală este contribuția spiritului și tradiției românești în această direcție. Articolele d[omnu]lui Aurel Cosma despre cosmogonia mitologică a poporului nostru sunt cu atât mai prețioase, cu cât ele pot fi considerate ca cele dintâi studii de folklor mitologic românesc. Ziarul *Dacia* din Timișoara, nr. 158, din 18 iulie 1940."

Dăm trimiterile bibliografice exacte, cu titlurile primare ale celor 26 de episoade ale serialului *Studii de folklor mitologic românesc*: I. *Studii de folklor mitologic românesc. Introducere*, *Dacia*, II, nr.158, 18 iulie 1940, p. 2; II. *Misterul precosmic în miturile românești*, *Dacia*, II, nr. 159, 19 iulie 1940, p.2; III. *Dualismul cosmogonic în miturile românești*, *Dacia*, II, nr.160, 20 iulie 1940, p. 2; IV. *Crearea Pământului*, *Dacia*, II, nr.161, 21 iulie 1940, p. 2, V. *Apele Pământului*, *Dacia*, II, nr.162, 24

iulie 1940, p.2-3; VI. *Legendele şi credinţele despre întinderea pământului*, *Dacia*, II, nr.163, 25 iulie 1940, p.2; VII. *Blajinii sau ființele din lumea subterană*, *Dacia*, II, nr.164, 26 iulie 1940, p.2; VIII. *Temelia şi arhitectura cosmică în miturile poporului nostru*, *Dacia*, II, nr.165, 27 iulie 1940, p.2; IX. *Mitologia orogenică a poporului român*, *Dacia*, II, nr.166, 28 iulie 1940, p.2; X. *Legende despre crearea munţilor*, *Dacia*, II, nr.168, 31 iulie 1940, p.2; XI. *Concepţii despre viaţa şi funcţionarea Pământului*, *Dacia*, II, nr.169, 1 august 1940, p.2; XII. *Cultul Pământului în mitologia românească*, *Dacia*, II, nr.171, 3 august 1940, p.2; XIII. *Sfârşitul lumii*, *Dacia*, II, nr.172, 4 august 1940, p.2; XIV. *Cutremurele de pământ*, *Dacia*, II, nr.173, 5 august 1940, p.2; XV. *Cum se va produce distrugerea lumii*, *Dacia*, II, nr.174, 7 august 1940, p.2; XVI. *Mituri despre originea omenească*, *Dacia*, II, nr.175, 8 august 1940, p. 2; XVII. *Originea dualistă după legendele antropogenice*, *Dacia*, II, nr.176, 9 august, p.2; XVIII. *Cea dintâi familie*, *Dacia*, II, nr.178, 11 august 1940, p.2; XIX. *Legende despre Adam*, *Dacia*, II, nr.185, 21 august 1940, p.2; XX. *Prima moarte omenească*, *Dacia*, II, nr.186, 22 august 1940, p.2; XXI. *Primele vase omeneşti*, *Dacia*, II, nr.186, 22 august 1940, p.2; XXII. *Alte vase din primele timpuri ale omenirii*, *Dacia*, II, nr.189, 25 august 1940, p.2; XXIII. *Credinţe şi mituri despre puterile şi acţiunile demonice*, *Dacia*, II, nr.191, 28 august 1940, p.2-3; XXIV. *Concepţiile poporului nostru despre făurirea destinului omenesc*, *Dacia*, II, nr.193, 30 august 1940, p.2-3; XXV. *Îngerul păzitor în miturile şi credinţele poporului român*, *Dacia*, II, nr.194, 31 august 1940, p.2.

Într-o formă aproape identică, textul propriu-zis al lucrării a fost publicat integral în vol. *Studii de folklor românesc*, Tipografia ziarului „Universal“, Strada Brezoianu, 23-25, Bucureşti, 1942, 146 p., cu menţiunea: „În acest volum sunt adunate o serie de studii şi de articole apărute sub formă de

foileton în ziarul *Dacia*, de la Timişoara, în cursul lunilor iulie şi august 1946. Ele au fost complectate aici cu alte capitole, care n-au mai putut fi publicate atunci din cauza evenimentelor din Ardeal".

„Completările" la care se face aluzie sunt cele din capitolele XXVI-XXX, incluse direct în volum, fără a mai fi fost publicate în ziar.

Întrucât schimbarea textului apărut în ziar priveşte îndeosebi denumirea capitolelor şi a subcapitolelor, reproducem şi aici, spre comparare, „tabla de materie" a volumului luat ca text de bază:

Pe ce se reazimă lumea. – Stâlpii sau furcile pământului. – Peştii care proptesc suprafaţa solului plutitor. – Alte animale sau lucruri pe care se sprijină lumea.

IX. Mitologia orogenică a poporului român

X. Legende despre crearea munţilor

Diverse mituri. – Rolul albinei şi al ariciului. – Ridicarea munţilor de către îngeri. – Formarea lor în urma potopului. – Coaja şi culoarea Pământului.

XI. Concepţii despre viaţa şi funcţionarea Pământului

Poporul nostru crede că Pământul este viu şi trăieşte, că el simte şi munceşte ca orice fiinţă care are viaţă. – Originalitatea acestor credinţe şi mituri.

XII. Cultul Pământului în mitologia românească

XIII. Sfârşitul lumii

Răutatea oamenilor pregăte[şte][1] prăbuşirea mondială. – Semnele prevestitoare ale cataclismului. – Potopul. – Legende despre corabia lui Noe.

XIV. Cutremurele de pământ

Cauzele zguduirilor terestre. – Consecinţele rele şi posibilităţile de evitare ale acestor nenorociri. – Fenomene astronomice şi atmosferice care prevestesc sfârşitul lumii. – Eclipsele şi cometele.

XV. Cum se va produce distrugerea lumii

Sursele mitologice de inspiraţie apocaliptică. – Etapele cataclismelor. Mistuirea prin foc. – Bătălia finală. – Prăbuşirea stâlpilor cosmici. – Naşterea unei alte lumi.

XVI. Mituri despre originea omenească

Concepţia creaţiei divine a omului. – Oraţiile de la nunţile ţărăneşti conţin credinţe tradiţionale despre făurirea oamenilor. – Crearea lui Adam. – Cum a fost zidită Eva.

XVII. Originea dualistă după legendele antropogenice

1. În text: „pregătesc“ (*n.ed.*).

Concepţia mazdeistă. – Trupul a fost făcut de Diavol, iar sufletul de Dumnezeu. – Modelarea primului om. – Fiinţa androgină a lui Adam. – Femeia este făcută din coadă de Diavol.

XVIII. Cea dintâi familie

Raiul şi viaţa primilor oameni. – Păcatul strămoşesc. – Izgonirea din Paradis. – Călcarea noilor porunci dumnezeieşti. – Înţelegerea lui Adam cu Diavolul.

XIX. Legende despre Adam

Cum şi-a vândut Adam sufletul Diavolului. – O veche poveste bănăţeană despre stabilirea vârstei omeneşti. – Capul lui Adam. – Copiii primilor oameni.

XX. Prima moarte omenească

Ea a fost provocată de omor. – Cum s-a născut ideea asasinatului. – Originea şi comiterea celei dintâi crime. – Moartea lui Avel. – Pedeapsa lui Cain.

XXI. Primele rase omeneşti

Mituri despre existenţa uriaşilor. – Făptura şi viaţa giganţilor. – Moartea şi completa lor dispariţie. – Lupta uriaşilor cu forţele divine. – Originalitatea legendelor româneşti. – Asemănări cu mitologia clasică.

XXII. Alte rase din primele timpuri ale lumii

Legende despre comorile uriaşelor. – Căpcăunii. – Fizionomia şi traiul lor. – Cuptorul căpcăunilor. – Ei se hrăneau din carne de om. – Asemănări cu mitul ciclopului Polifem. – Cum au scăpat oamenii de urmărirea căpcăunilor.

XXXIII. Credinţe şi mituri despre puterile şi acţiunile demonice

Spiritele rele care zădărnicesc naşterea omului. – «Filma» zâna mlaştinilor bănăţene. – Influenţa bogomilismului. – Studiu comparativ cu mitologia romană.

XXIV. Concepţiile poporului nostru despre făurirea destinului omenesc

Tot în 1942 apare şi versiunea franceză a lucrării, cu titlul mai adecvat: *Mythologie Roumaine*, semnată: „Aurel Cosma, docteur de l' Université de Paris“, Bucarest, Imprimerie du Journal *Universul*, Rue Brezoïanu, No 23-25, 1942, 156 p. (BAR: II 186943).

După cum rezultă din sumarul pe care-l reproducem mai jos, traducerea franceză urmează cu fidelitate textul volumului *Studii de folklor românesc.*

„Table des matières

TITRE II

Les hommes

§. 1. L'action démoniaque à la naissance
§. 2. La détermination du destin
II-ème Section. La voie de la vie
§. 1. Les démons qui échangent les enfants
§. 2. L'ange gardien
§. 3. La chance providentielle
§. 4. Le démon de la misère
§. 5. Le tabac, plante du diable
§. 6. Les maladies
§. 7. Les ennemis surnaturels de l'homme
Bibliographie"

Noi, față de textele din vol. *Studii de folklor românesc*, sunt doar *Avant-propos-ul* și *Les Hommes* (introducerea la Titlul II), pe care le dăm direct în franceză, pentru ca specialiștii interesați să le aibă în vedere:

„Avant-propos

Après d'innombrables investigations et enquêtes folkloristiques effectuées, de nombreuses années d'affilée, dans diverses régions de la Roumanie, j'ai pu recueillir et sélectionner un riche matériel de croyances et de mythes populaires, dont j'ai tiré ensuite une série de formule et principes de mythologie roumaine.

Consultant en même temps les résultats obtenus par les plus importants folkloristes du peuple roumain ainsi que leurs travaux ou études publiés par l'Académie Roumaine ou chez d'autres éditeurs, je les ai coordonnés avec le matérial que j'avais recueilli moi-même et j'ai tenté ainsi de donner corps à une synthèse de mythologie roumaine.

Je n'ai pas négligé non plus les comparaisons avec les mythologies des peuples de l'antiquité et des peuples étrangers,

mettant en évidence les parties originales et spécifiques de la mythologie roumaine.

Je dois reconnaître que ce travail ne fut guère facile vu que, jusqu'à nos jours, rien n'a pour ainsi dire été dit au sujet d'une mythologie roumaine, dont l'existence était du reste presque ignorée.

Il est inconstestable que beaucoup de choses intéressantes furent écrites au sujet des admirables légendes et des croyances populaires si variées des Roumains, mais jusqu'à présent rien n'a encore été publié pour en élever les parties essentielles au rang de mythologie.

Il va de soi que je n'ai ni l'intention ni la prétention de faire de mes travaux une oeuvre de spécialité et qué je ne veux pas formuler ici les dogmes d'une étude de mythologie roumaine. J'ai simplement voulu mettre en évidence que le peuple roumain aussi a sa mythologie propre. J'ai voulu montrer que chez les Roumains également l'on trouve de fécondes sources de folklore et de mythes ancestraux plus intéressants et plus originaux que chez de nombreux autres peuples, et dont on peut tirer de riches chapitres de mythologie roumaine. Publiant cet ouvrage, j'ai donc voulu présenter, en une forme synthétique, uniquement les formules et les principes de cette mythologie, laissant à d'autres la charge de créer une véritable oeuvre de mythologie roumaine.

J'ai réparti le matériel mythologique recueilli et étudié en deux volumes.

Dans le premier, je me suis occupé du monde terestre, y encadrant aussi la cosmogonie du peuple roumain. C'est pourquoi l'on trouvera dans les pages de ce livre un exposé des mythes se rapportant à la créations du monde et des hommes ainsi que de ceux relatifs à leur vie et à leurs manifestations.

Dans le second volume je donnerai une synthèse de la mythologie céleste, c'est à dire, de toutes les croyances relatives

à la création du ciel et aux phénomènes atmosphériques, et je présenterai en même temps des principes d'astrologie populaire roumaine, comprenant surtout des légendes sur le soleil, la lune et les étoiles. Je chercherai à mettre en évidence les parties intéressantes et originales de la mythologie des astres, et celles des croyances sur climat et le temps. Dans le cadre de cet examen des mythes concernant le ciel, je traiterai aussi des phénomènes atmosphériques, plus particulièrement du vent, des nuages, de la pluie, des éclairs, du tonnerre et de l'arc-en-ciel, exposant les diverses personnifications ou incarnations mythologiques conçues par le peuple roumain. En dehors des zodiaques et des calendriers rustiques, je grouperai ensuite, en un chapitre spécial, les croyances des milieux ruraux sur les saisons, exposant aussi la façon dont les vieux paysans expliquent la sécheresse, la grêle, la rosée, la brume et la neige.

La partie comprenant l'étude sur la mort, nous ouvrira la voie au labyrinthe des croyances mystiques du peuple roumain sur les esprits, sur le paradis et sur l'enfer, mais surtout sur le Jugement Dernier qui s'effectue selon une procédure extrêmement intéressante et originale, ainsi que sur les „douanes célestes" (vămile văzduhului) par où doivent passer les âmes après avoir quitté leur enveloppe terrestre.

Une simple énumération de quelques thèmes, comme nous venons de le faire ci-dessus, ne peut présenter de façon suffisante l'image du cadre mythologique plutôt complexe dont s'enorgueillit le peuple roumain. Ces thèmes sont si vastes et si admirables que chacun d'entre eux pourrait constituer le sujet d'une étude séparée et approfondie.

C'est pourquoi mon ouvrage ne doit être considéré que comme une présentation synthétique ayant pour but de servir de bréviaire à ceux qui s'intéresseraient aux aspects et aux problèmes de la mythologie roumaine.

L'AUTEUR"

„TITRE II
Les Hommes

On trouve, chez preseque tous les peuples de la terre, des mythes concernant l'origine de l'humanité et de la vie de nos ancêtres, mais sous des formes entièrement différentes des idées qui donnèrent naissance aux légendes roumaines concernant la création de l'homme et des races primitives.

Dans la mythologie étrangère, nous rencontrons les thèmes les plus variés et les plus étranges, préconisant la naissance de l'homme de divers animaux ou plantes, surtout d'arbres anthropogéniques, ou de certains fruits. Il existe aussi des légendes qui soutienent que les premiers hommes furent des descendants de Dieu ou même des divinités transformées en êntres terrestres.

Les littératures des autres sont fort riches en de telles fantaisies. Mais elles n'ont pour ainsi dire rien de commun avec les conceptions des mythes roumains. C'est pourquoi nous ne nous en occuperons que là où elles présenteront certaines analogies ou certains liens entre eux et les créations de notre peuple.

În anii 1942-1943, dr. Aurel Cosma jr. împarte lucrarea în trei secţiuni cu titluri distincte, pe care le publică separat, tot la Tipografia Universul, probabil împreună cu ziarul.

Astfel, capitolele I-XV, reapar sub titlul *Cosmogonia poporului român*, semnată: „dr. Aurel Cosma, Tipografia ziarului «Universul», Strada Brezoianu, 23-25, Bucureşti, 1942", 80 p., cu următorul sumar:

Capitolele XVI-XXII sunt retipărite sub titlul *Originea omenirii. Legende şi mituri*, semnat „dr. Aurel Cosma, Tipografia «Universul» Societate Anonimă, Strada Brezoianu, nr.23-25, Bucureşti, 1942", 52 p. (BAR II 185802), cf. următoarei „table de materii":

§. 3. Adam îşi vinde sufletul Diavolului
§. 4. Stabilirea anilor de vârstă
§. 5. Capul lui Adam
§. 6. Copiii lui Adam
§. 7. Moartea lui Avel
§. 8. Pedeapsa lui Cain

CAPITOLUL II

Primele rase omeneşti
Secţia I. Uriaşii
§. 1. Făptura şi viaţa lor
§. 2. Dispariţia lor
§. 3. Comorile uriaşilor
Secţia II. Căpcăunii
Bibliografie"

Ultima parte, capitolele XXIII-XXX, se retipăreşte cu titlul *Lumea spiritelor. Din credinţele poporului român*, semnat: „dr. Aurel Cosma, tipografia «Universul» Societate Anonimă, str. Brezoianu, nr.23-25, Bucureşti, 1943", 50 p. (BAR: II 185830), cu următorul „cuprins":

„*Introducere*
Forţele supranaturale care prezidează la naşterea omului şi la făurirea destinului său
CAPITOLUL I – Naşterea omului
Sec. I. Acţiunea demonică la naştere
Sec. II. Făurirea destinului

Spiritele bune şi rele care îl însoţesc pe om de-a lungul vieţii sale
CAPITOLUL II – Drumul vieţii omului
Sec. I. Demonii care schimbă copiii

Sec. II. Îngerul păzitor
Sec. III. Norocul providențial
Sec. IV. Demonul nenorocirii
Sec. V. Tutunul. Legende despre iarba iadului și despre mama dracului
Sec. VI. Boalele
Sec. VII. Dușmanii supranaturali ai omului
Bibliografie"

Modificările de amănunt – pentru a da celor trei părți aparența individualității tratării temelor menționate în respectivele volume – sunt neesențiale.

Reunindu-le în una și aceeași lucrare, era firesc să luăm ca text de bază textul din 1942, care a crescut organic conform viziunii speciale a autorului despre mitologia românească.

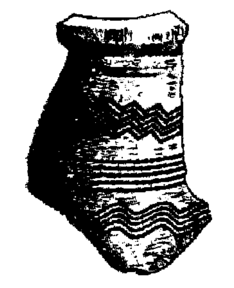
Dar, spre a nu se face confuzii cu mitologia lui Tudor Pamfile (*Mitologia poporului român*), cu lucrarea lui Marcel Olinescu (*Mitologie românească*) și cu sinteza lui Romulus Vulcănescu (*Mitologie română*), am intitulat-o *Mitologia română*, cu subtitlul *Cosmogonia română. Originea omenirii. Lumea spiritelor*, cf. celor trei volume în care a fost împărțită chiar de autor în 1942.

Sperăm ca cititorii să afle în interpretarea dr. Aurel Cosma noi deschideri către înțelegerea mai profundă a acestui străvechi tezaur național de mituri cosmice și să-i întrevadă mai bine originalitatea.

I.OPRIȘAN

Aurel Cosma jr.

MITOLOGIA ROMÂNĂ



[1.Cosmogonia]

I.Folclorul mitologic românesc

Bogăţia spirituală a poporului român a fost o sursă inepuizabilă de minunate creaţii legendare şi mitologice, care prin valoarea lor de gândire şi de exprimare depăşeau adesea proporţiile de concepţie ale multor opere de factură literară. Produsele geniului popular cuprind un domeniu vast şi variat, întâlnindu-le în toate ramurile de activitate şi de viaţă ale păturei ţărăneşti.

La noi legendele şi credinţele despre lume au pornit din fondul colectiv al imaginaţiei şi judecăţii poporului, fiind produse din timpuri imemoriale şi păstrate ca o comoară etnică şi sufletească. Uniformitatea lor de compoziţie şi conservarea lor pe toate meleagurile locuite de români este o dovadă nu numai pentru unitatea de tradiţii a neamului nostru, care nu putea fi zdruncinată de invaziuni seculare şi de dominaţiuni străine, dar în acelaşi timp şi o probă că aceste mituri îşi aveau originea lor mult înaintea înjghebării vieţii româneşti. Subiectele pretutindeni sunt aceleaşi, doar expunerea lor prezintă variante după regiuni, ceea ce confirmă că ele s-au născut dintr-un fond comun şi că numai evoluţia lor în medii de izolări naţionale le-a dat înfloriri de expresii locale.

Legendele şi credinţele poporului nostru nici nu puteau fi create numai într-o anumită provincie şi apoi răspândite, fiindcă de la început şi până la unirea din 1918 românii erau condamnaţi de vitregia destinului istoric să trăiască despărţiţi şi astfel n-aveau posibilitatea de a duce o viaţă de tradiţii în comun.

Iată de ce datinele şi miturile româneşti, prin aspectul lor unitar, ne arată în mod evident că vechimea lor se confundă cu trecutul etnic, care se pierde în adâncimea existenţei noastre de

două ori milenară şi în profunzimea unor tradiţii de peste patru mii de ani pe acest pământ al României de azi.

Prin urmare, mitologia română poartă pecetea creaţiei colective şi este rezultanta fuziunii formelor etnice cu cele transmise din perioadele protoistorice.

Aci găsim prima şi fundamentala deosebire între mitologia noastră şi cea străină.

La celelalte popoare sau la cele antice mitologia nu are aceeaşi concepţie de prezentare. De obicei miturile lor erau create de autori cunoscuţi ori anonimi, care le răspândeau apoi ca nişte produse de factură populară. Foarte rar întâlnim legende care să fie autentice manifestări ale comunităţii de gândire, de imaginaţie sau de judecată. Astfel se explică de multe ori şi latura ştiinţifică a mitologiei străine, care variază în spaţiu şi timp după gradele de civilizaţie ale popoarelor respective.

Poporul român şi-a tras izvoare de credinţe din *Biblie* şi din învăţăturile Bisericii, iar acolo, unde setea lui de a pătrunde tot misterul lucrurilor nu găsea suficientă lămurire, a căutat cu ajutorul fecundei sale imaginaţii să completeze golurile imperceptibile şi inexplicabile.

Prin legende a ajuns să-şi facă o icoană mai animată despre orânduirea lumii. Construcţia acestor legende se întemeiază pe suportul informaţiilor biblice, cu care se armonizează şi se integrează. Aceste mituri însă nu sunt decât adaptări de forme noi, cu conţinut de religie creştină, pe vechea structură a credinţelor păgâne. De aceea, de multe ori vedem în mitologia română un amestec de reminiscenţe păgâne cu învăţăturile creştine. Cele două principii, al „binelui" creator de lume şi al „răului" distrugător de operă divină, care erau elementele constitutive ale mazdeismului iranian, se găsesc în nenumărate mituri româneşti.

Pe fundamentul acestui cult moştenit de la daci, s-au dezvoltat şi s-au închegat scheletele de arhitectură spirituală ale credinţelor strămoşeşti, care îmbrăcară mai târziu formele creştinismului şi primiră transformări dictate de inspiraţiile biblice.

II.Misterul precosmic în miturile româneşti

Originalitatea concepţiilor noastre poporale. – Creatorii lumii. – Credinţe despre naşterea lui Dumnezeu. – Rolul Diavolului.

Puţine sunt mitologiile care caută să explice misterul lumii dinaintea creaţiei, fiindcă nu se găsesc în sprijinul unor astfel de teze indicii de ordin cosmogonic. Miturile antice sau legendele altor popoare, în marea lor parte, se rezumă la înfăţişarea vieţii zeilor şi la interpretarea manifestărilor de legătură între puterile divine sau supranaturale şi între oamenii de pe pământ. Nicăieri însă nu se pomeneşte despre ceea ce existase înaintea formaţiunilor terestre. Totul ce se spune, se bazează pe ipoteza haosului primordial ori a nemărginitului ocean, pierdut în obscuritatea universului de substanţă acvatică. Mitologia română ne oferă în schimb unele exemple sugestive din acest domeniu al mişcărilor antecosmice. Sursa lor de inspiraţie nu poate fi însă precizată. Ea îşi are concepţia iniţială probabil în dogma doctrinei mazdeiste, lăsată de poporul dac ca o moştenire spirituală urmaşilor săi. Miturile româneşti – despre începutul lumii şi despre creatorii pământului au evoluat în cadrul structural al dualismului mazdeist şi au trecut de–a lungul vremilor prin nesfârşita gamă de transformări, până au ajuns la modelarea expresiunilor de azi.

În general se crede că pământul ar fi opera comună a lui Dumnezeu şi a Diavolului. Pe această temă s-au brodat o serie de povestiri. De altă parte se mai spune, că Dumnezeu ar fi făcut

lumea cu concursul unor animale, în ciuda Satanei, care umbla să distrugă înfăptuirea divină. Oricum ar fi, aceste credinţe populare implicau fiinţarea prealabilă a creatorilor, precum şi existenţa unor materii, căci în miturile româneşti nu întâlnim ideea creaţiei din nimica.

Să vedem cum lămuresc legendele naşterea lui Dumnezeu şi originea Diavolului, precum şi traiul lor din era premergătoare formării pământului.

Poporul ştie că lumea a făcut-o Dumnezeu. Dar pe el cine l-a făcut? Probabil un alt Dumnezeu, mai vechi, – răspund unele credinţe, care caută să explice originea divinităţilor prin preconizarea unei serii ascendente de creatori. În Oltenia, de exemplu, se povestea că primul Dumnezeu era Sabaot, căruia îi urma Amon, apoi Apolon, după aceea Dumnezeul biblic care a făcut lumea şi în sfârşit fiul său, Iisus Hristos care ne stăpâneşte astăzi. După credinţa olteană, Sabaot se ivise la suprafaţa apelor primordiale înălţându-se pe o frunză de nufăr. Odată cu naşterea celui mai vechi Dumnezeu se ridicase şi soarele, împrăştiind lumină şi dezvelind bolta cerească din întunecimea iniţială. Din cauza nebulozităţii primitive nu se putuse desluşi însă dacă în afară de masa oceanică nu existaseră şi alte lucruri. Desigur că Sabaot îşi avusese fiinţa divină înaintea ieşirii sale din universul lichid, pe care îl despărţise ca să-şi înceapă opera de creaţie.

În Bucovina se povesteşte că Dumnezeu s-a născut dintr-un vârtej de spumă care se formase şi se ridicase din marea primordială. Din acelaşi vârtej a împletit apoi Dumnezeu razele de lumină, ca să risipească negura ce stăpânea taina precosmică.

În multe părţi s-au păstrat legende care îl înfăţişau pe Dumnezeu ca pe un duh ce plutea în chip de porumbel în spaţiul universal. După aceste mituri, divinitatea, întruchipată în trup de porumbel, zbura în atmosfera ce cuprindea oceanul, iar Diavolul stătea ascuns în fundul apei.

Înainte de zidirea pământului, după multe credinţe populare, nu era decât o mare nelimitată pe care umblau în lung şi în lat Dumnezeu şi Diavolul, singurele fiinţe care existau în era aceea. În aceste credinţe întâlnim ca idee de bază principiul dualist al religiei iraniene, care a trecut în mitologiile multor popoare, dar mai ales la acelea care îşi aveau surse de tradiţii comune.

În general, legendele româneşti susţin că Diavolul şi toţi slujitorii săi au fost la început îngeri, iar după ce păcătuiră faţă de Dumnezeu, acesta îi izgoni din cer, lăsându-i să cadă până în adâncimile lumii, unde se transformară în draci şi îşi făcură împărăţia iadului. Tema aceasta, pe care imaginea poporului a brodat atâtea variante, se află şi în credinţele altor popoare, îndeosebi în miturile bulgare. Printre îngerii lui Dumnezeu erau şi câţiva de rang superior, aşa–numiţii arhangheli, care serveau ca sfetnici în jurul tronului divin. Unul dintre aceşti arhangheli, Lucifer, se răzvrăti împotriva Stăpânului ceresc şi adună mai mulţi îngeri ca sa-i ajute în planurile sale de a cuceri domnia peste toate lucrurile văzute şi nevăzute. Când se pregătea Lucifer să dea lovitura finală, Dumnezeu deschise cerul, iar îngerii răi începură să cadă. Prăbuşirea lor a fost oprită de arhanghelul Gavril, care, temându-se ca să nu se deşarte raiul, printr-un semn de binecuvântare închise cerul şi îi fixă pe îngerii izgoniţi în locurile unde se aflau în clipa aceea. Astfel au rămas mulţi din ei în văzduh, alţii pe pământ, dar majoritatea lor ajunseră deja în fundul iadului ca să-l servească pe Lucifer, care se transformase în Diavol, în timp ce restul îngerilor căzuţi deveniră draci. Cei din iad se organizară pentru a chinui sufletele oamenilor păcătoşi, cei rămaşi pe pământ se apucară să învrăjbească lumea şi să-i îndemne pe oameni la păcate, iar cei fixaţi in văzduh instituiră aşa–zisele vămi pentru sufletele morţilor cu ajutorul cărora să oprească înălţarea lor spre raiul ceresc. Astfel crezu Diavolul ca va putea ajunge la stăpânirea

lumii. De aceea dădu apoi Dumnezeu câte un înger păzitor pe lângă fiecare om.

Subiectul acesta îl găsim sub diverse forme în miturile din Transilvania, Oltenia, Bucovina şi în alte regiuni.

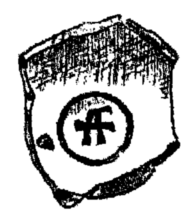
O poveste din Transilvania completează această temă cu o parte introductivă privitoare la păcatul de care se făcuse vinovat Diavolul. În vremea aceea, când Dumnezeu coborî din cer ca să facă lumea, îl lăsă pe Diavol, care îi fusese până atunci o slugă credincioasă, ca să aibă grijă de palatul său celest. În timpul celor şapte zile cât a fost Dumnezeu pe pământ, Diavolul a pătruns în odăile oprite ale palatului ca să vadă secretele Stăpânului său. Într-una din ele găsi cartea înţelepciunii divine, care îl tentă şi îi provocă pofta de mărire. În aviditatea lui de a învăţa cât de iute misterul puterii dumnezeieşti, se apucă să o citească, iar cuprinsul ei îl pasiona aşa de mult, încât nu-şi dădu seama că trecură cele şapte zile de absenţă ale Domnului. Când fu prins în flagrantă nesupunere, Dumnezeu îl izgoni din cer.

În legătură cu pedepsirea Diavolului şi a îngerilor răi s-au creat o mulţime de legende care se mai aud şi astăzi în diferitele părţi ale ţării. În unele din ele i se acordă un rol deosebit Sfântului Ilie, pe care Dumnezeu îl pusese mai mare peste tunurile cerului ca să tragă cu ele în diavoli, când aceştia ar căuta să se ridice din nou spre împărăţia divină. De aceea, când diavolii mişcă nourii şi vânturile, ca să se sprijinească în drumul lor de reînălţare, Sfântul Ilie descarcă fulgerele şi îi doboară iarăşi în adâncurile unde fuseseră osândiţi să stea de la căderea lor.

Din grupul acestor mituri putem desprinde originea diavolilor, care erau la început îngeri, apoi decăderea lor din cauza păcătuirii, şi în sfârşit zadarnica lor tentativă de a fi reprimiţi în sânul împărăţiei cereşti, căci fulgerele văzduhului au grijă să-i ţintuiască în locurile unde se fixaseră în clipa prăbuşirii.

În mitologia română nu-l găsim pe diavol ca făuritor al lumii, ci numai ca slujitor al lui Dumnezeu la această operă.

Multe legende româneşti îl arată pe Dumnezeu ca unic creator al lumii, altele în schimb ne povestesc că pământul a fost făcut de Dumnezeu în colaborare cu Diavolul sau cu concursul diferitelor animale. Dualismul divino-diavolic al operei de creaţie are în mitologia română variante mult mai bogate şi mai sugestive decât în mitologiile altor popoare care s-au inspirat din acelaşi principiu mazdeist. Iar imaginarea unor animale, îndeosebi a păsărilor, ca slujitoare ale lui Dumnezeu la desăvârşirea şi la perfecţionarea zidirii lumii, dau un specific original elementelor noastre legendare.



III.Dualismul cosmogonic în miturile româneşti

Majoritatea miturilor româneşti susţin că pământul a fost modelat de Dumnezeu dintr-o bucată de lut pe care o scosese Diavolul din fundul apelor la,ordinul şi în numele său. Văzând apoi Diavolul minunata operă creată de Dumnezeu, a început să-l duşmănească şi să încerce distrugerea creaţiei divine. Acestea sunt ideile de bază ale dualismului pe care se sprijineşte compoziţia mitologiei noastre cosmogonice.

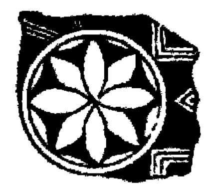
În cele mai multe provincii povestirile au aceeaşi temă, numai expunerea şi forma lor prezintă o serie nesfârşită de variante. De aceea nu voi da aici decât o sinteză a elementelor care formează miezul acestor legende.

La începutul începuturilor Dumnezeu şi Diavolul trăiau în raporturi bune. Ei umblau pe marea primitivă şi se sfătuiau cum să făurească lumea. După multe rătăciri se obosiră şi voiră să se odihnească, dar n-aveau unde, fiindcă toată suprafaţa pe care stăteau era lichidă. Atunci îl trimise Dumnezeu pe Diavol în adâncimile oceanului să-i aducă de acolo o mână de nisip sau de lut, ca să facă din ele un aşternut plutitor pe care să se culce amândoi. Îi dădu însă ordin ca să scoată această materie în numele său divin. Diavolul coborî, dar în mintea lui vicleană se gândi că ar putea să-l înşele pe Dumnezeu luând nisipul pentru scopurile sale proprii. Crezu că astfel opera ce va fi creată de Dumnezeu, fiind făcută din materie adusă în numele său de Diavol, va ajunge sub stăpânirea sa. Dumnezeu văzu intenţia şi dispuse ca lutul ţinut în mâna Satanei să fie spălat în apă până iese la suprafaţă. Când Diavolul se prezentă în faţa lui cu

mâna goală, Dumnezeu îi ordonă să meargă a doua oară după sămânţa de pământ şi să o aducă în numele său, ca să crească din ea operă divină. Diavolul însă a persistat în planurile sale, dar zadarnic se trudea, căci până ce nu scoase lutul în numele lui Dumnezeu, nu reuşi să ajungă cu el la suprafaţă. Din acest lut făcu Dumnezeu o scoarţă de pământ în mărime suficientă ca să poată odihni pe ea două fiinţe. Suflă duh divin asupra lutului, care creştea ca prin minune, apoi îi spuse Diavolului să se culce, căci a doua zi îşi va continua creaţia lărgind pământul şi zidind lumea prin binecuvântarea sa dumnezeiască. Diavolul era însă invidios că nu putea face şi el minuni. De atunci începură acţiunile sale duşmănoase împotriva lui Dumnezeu şi a creaţiunilor sale. Râvnea să pună stăpânire pe pământul crescut din puterea suflării divine. Când Diavolul observă că Dumnezeu dormea, se hotărî să-l nimicească prin înecare. Îl împinse spre răsărit ca să-l arunce în apă, dar scoarţa pământului se întindea sub Dumnezeu pe măsură ce Diavolul îl rostogolea. Văzând că pământul tot creştea spre răsărit, Diavolul încercă să-l tragă spre apus, apoi spre miazănoapte şi în sfârşit spre miazăzi, dar nu izbuti nici într-o direcţie să dea de capătul pământului, deoarece solul mereu creştea şi se întindea sub fiinţa lui Dumnezeu. Diavolul nu reuşi să-l înece pe Dumnezeu, fiindcă pământul se lăţi sub semnul crucii trase chiar de Diavol prin împingerea lui Dumnezeu în cele patru colţuri ale văzduhului. Astfel binecuvântă Dumnezeu pământul, iar Diavolul fugi de groaza crucii pe care el o făcu prima oară. De atunci stă mereu la pândă să distrugă lumea, fiindu-i ciudă că nu o putu el făuri şi stăpâni. De aceea, când oamenii simt ivirea unor semne din care s-ar putea deduce uneltirile duşmănoase ale Diavolului, ajunge să faci semnul crucii, căci el se înspăimântă şi dispare. După unele credinţe locul unde se făcu binecuvântarea pământului prin tentativa de înecare a lui Dumnezeu în cele patru direcţii

ale crucii ar fi Ierusalimul, care poate fi considerat ca centrul lumii terestre.

Acestea sunt ideile principale în jurul cărora s-au compus miturile românești despre dualismul creației. Greșit, se susținea de unii cercetători folcloriști că ele ar fi reminiscențele produselor literaturii bogomilice, fiindcă originea lor este mult mai veche. Confuzia provenea din faptul că unele popoare vecine aveau legende cu teme similare, iar bogomilismul nu făcea decât să le reînvioreze și să le răspândească. Un examen aprofundat al evoluției mitologice ar putea aduce dovezi interesante și originale despre valoarea etnică și tradițională a miturilor românești.



IV.Crearea pământului

Când şi din ce s-a făcut pământul. – Cum s-a zidit lumea. – Separarea uscatului de apa. – Pământul plutitor.

Aproape în toate regiunile româneşti dăinuieşte credinţa populară că Dumnezeu şi-a început creaţia într-o zi de marţi. De aceea se feresc românii să iniţieze vreo muncă sau vreun drum în ziua de marţi. După unele calcule, această presupunere ar concorda cu vechiul calendar al erei antecristiane, care şi-a început seria anilor cu ziua de marţi, ajungând să înregistreze la naşterea lui Hristos 5508 ani socotiţi din momentul făuririi lumii.

După învăţăturile biblice, Dumnezeu a făcut lumea din nimica. Concepţia aceasta a fost însă prea abstractă şi neînţeleasă de mintea poporului. De aceea găsim în legendele lui alte explicaţii, mai adecvate capacităţii sale de a percepe lucrurile.

Pe Dumnezeu îl imagina ca o fiinţă ce umbla în univers. Era prea greu pentru judecata lui să înţeleagă ideea duhului divin ce plutea în văzduh. Or, nefiind creat încă pământul, poporul îşi închipuia existenţa unei alte materii pe care se sprijinea Dumnezeu în deplasările sale. Această materie iniţială, după credinţa lui era apa, acel ocean nemărginit care stătea şi colinda Dumnezeu înainte de a se apuca de zidirea lumii.

Prima materie admisă de miturile româneşti era deci apa. Aci se întâlnesc credinţele poporului cu învăţăturile biblice, căci după Sfânta Scriptură Dumnezeu a făcut la început apa. Dar apa din ce a făcut-o? Din nimica, din puterea cuvântului şi a voinţei sale divine, – lămurea exegeza teologică. „A zis şi s-a făcut“. Mitologia, ca să evite astfel de interpretări de ordin

superior, nu aborda taina celor ce au premers creării apelor, ci se mărginea la simpla constatare că la începutul începuturilor a existat o mare imensă, susţinând până chiar şi ideea naşterii lui Dumnezeu din abureala acestei mări.

Hexaemeronul, cu care îşi începe *Testamentul Vechi* istorisirea biblică, ne învaţă cum a făcut Dumnezeu lumea în şase zile. Desigur că sub aceste zile se înţeleg perioade prelungite în care natura îşi urma mersul evoluţiei şi al voinţii divine. Dumnezeu şi-a început opera sa cu crearea cerului şi a pământului, care erau încă nevăzute şi neîntocmite, adică fără forme şi într-o stare de haos (Ovid: *rudis indigestasque moles*). După exegeză, cerul şi pământul în cea dintâi înfăţişare a lor nu însemnau creaţiile spirituale şi materiale, ci universul cu acele elemente de materie primitivă şi neorganizată din care s-a făcut procesul formaţiunii numit de teologi „creatio secunda".

Geneza nu ne lămureşte cât a durat această stare haotică, ci ne spune cum a dispus Dumnezeu despărţirea apei de pământ, ca să se ivească uscatul şi să fie adunate apele în mări. Nu putem şti din textul biblic dacă existau deja părţile solide ale pământului ascunse sub apă sau că tot pământul era numai într-o stare fluidă. Geneza prin urmare nu se ocupă de compoziţia interioară a pământului, ci numai de suprafaţa lui. În *Biblie* nu se găsesc amănunte privitoare la modul cum s-a desfăşurat creaţia. Or, poporul era doritor să cunoască tot misterul care învăluia începuturile lumii. Sub acest impuls a lucrat imaginaţia lui, care a dat naştere la cele mai variate mituri şi legende.

Dacă Moise nu vorbea în cartea sa decât de aspectul extern al pământului şi al apei, avu grijă mitologia să ni-l inventeze pe Pluton şi pe Neptun. Tot astfel şi legendele româneşti se ocupă de crearea, de vieaţa şi de sfârşitul pământului. E interesant de reţinut că în imaginaţia poporului român pământul există ca oricare altă fiinţă şi îşi are viaţa sa proprie.

După învăţăturile biblice şi teologice, primele materii au fost create din nimica, deoarece înaintea începuturilor lumeşti nu plutea decât duhul puterii divine, făuritorul tuturor lucrurilor văzute şi nevăzute. Aceste materii iniţiale din care s-a frământat lumea, au fost apa şi pământul. Poporul român din vechime, când nu putea încă să-şi găsească explicaţii pe calea ştiinţei geologice, şi neavând nici informaţiuni biblice despre prefacerile universului, a recurs la ajutorul inspiraţiei şi imaginaţiei sale ca să-şi lămurească fenomenele şi întâmplările din timpul formării lumii. Astfel s-au născut legendele româneşti despre separarea uscatului de apă, din care voi aminti aici câteva:

Poporul român credea că din fundul acestei mări a fost scos un pumn de lut, care se întinse tot mai mult în lărgime, formând cu timpul o insulă plutitoare. Acest pământ era atât de mic în proporţie ca suprafaţa oceanică, ce cuprindea tot văzduhul până dincolo de marginile cerului, încât putea fi privit ca o frunză care se balansa pe undele mării. Apele văzduhului pluteau la rândul lor în lumea infinită, care şi ea era în funcţie de puterea divină.

În sprijinul acestei credinţe se invocau constatările făcute de popor, când, la săparea pământului, dădeau peste straturi de apă, care erau cu atât mai fluide, cu cât ajungeau mai adânc.

În judecata poporului acest fapt prezenta o suficientă dovadă că pământul stătea pe apă.

Dacă oamenii, care trăiesc pe coaja pământului, ar nesocoti legile lui Dumnezeu, el oricând ar putea să-şi distrugă creaţia, căci pământul e ca o jucărie în mijlocul apelor care îl înconjoară şi care depind de voinţa dumnezeiască.

V.Apele pământului

Apele de la marginea pământului. – Săparea izvoarelor. – Povestea gaiței și a bufniței. – Cum s-a găsit apa de băut. – Diverse credințe poporale. – Cum s-a făcut marea.

De existența apelor din fundul pământului poporul s-a putut convinge prin directa deducție și percepere a lucrurilor. Despre cele de la marginea pământului însă nu și-a format o idee pozitivă, ci numai imaginară, fiindcă nimeni n-a putut ajunge până la capătul lumii.

Totuși, în credința poporului, pământul nostru este despărțit de lumea cealaltă, unde se află raiul și iadul, de o masă invizibilă de apă, ce împrejmuiește cercul plutitor pe care zace omenirea.

Această mare este cunoscută în graiul poporului sub denumirea de *Apa Sâmbetei*.

Este de altfel aceeași concepție ce o găsim sub diferite expresii și forme în majoritatea temelor mitologice Multe cosmogonii pornesc de la ideea mării primordiale. În Indii de exemplu, substratul lichidului inițial avea diverse numiri. În Mesopotamia el se numea Tiamat un monstru care personifica acest ocean. După o legendă antică Tiamat a fost tăiat în două de Bel-Marduk, Dumnezeul babilonic, care a așezat o jumătate din el deasupra cerului, iar cealaltă jumătate dedesubt. Este ideea oceanului celest de unde cad ploile, spre deosebire de marea terestră.

Aceeași concepție o găsim în textul biblic al *Genezei*, unde se spune că Dumnezeu a făcut firmamentul despărțind apele

în cele care erau subt firmament şi cele care erau deasupra lui. Şi Hesiod aminteşte în *Theogonia* sa de oceanul primitiv, dar îl pune în legătură cu ideea unei prăpăstii, pe care o numeşte „haos“.

În Bucovina se crede că „Apa Sâmbetei“ este fierbinte şi clocoteşte încontinuu, fiind încălzită de focul iadului din apropiere. Nici râurile sau fluviile, nici celelalte ape ale pământului, care se varsă în ea, nu reuşesc să o tempereze. În alte părţi ale României se crede însă că acest ocean nemărginit este rece şi că pe el se înalţă împărăţia lui Dumnezeu.

„Apa Sâmbetei“ se mişcă şi formează curenţi, care înconjoară de trei ori cercul pământului, apoi coboară subt platforma solului şi ajunge până la iad. Sufletele oamenilor păcătoşi sunt dirijate spre împărăţia Diavolului pe spatele undelor. Aceste suflete se adună pe suprafaţa apelor, după ce se desfăcură de trup, şi de aici, urmând cursul râurilor şi fluviilor, trec în curenţii mării circulare, care la rândul ei le poartă în iad. De aceea şi astăzi se mai întâlnesc ţărani care, atunci când beau apă, îşi fac mai întâi cruce, apoi aruncă puţin din ea, ca să nu înghită eventual şi sufletele unor păcătoşi. Tot astfel, când intră în apă ca să se scalde, îi vezi uneori că îşi fac semnul crucii şi suflă în apă, ca să alunge sufletele păcătoşilor.

Tot în Bucovina se crede că femeile nu pot trece „Apa Sâmbetei“, ci numai bărbaţii, dar mai ales călugării care duceau o viaţă sfântă.

De unde provin însă apele pământului care alimentează infinita mare extrateritorială?

Răspunsul îl dau mai multe mituri şi legende româneşti. Fără să le schiţăm pe toate, trebuie să constatăm că ele îşi au originea în raţiunea atât de naturală a poporului român, care făcând deosebire între apa potabilă a pământului şi între cea sărată a mării, a căutat să explice cum s-au săpat izvoarele Aici

este vorba de separarea apelor dulci de uscat şi nu de izolarea sau despărţirea pământului de apele sărate ale mării.

Spre deosebire de mitologiile străine, poporul român îl crede pe Dumnezeu ca unicul făuritor al lumii şi nu cunoaşte alte personagii de ordin divin care ar fi concurat la opera sa de creaţie. Dumnezeu a fost însă ajutat în orânduirea apelor potabile de vietăţile pământului, fiindcă în interesul lor s-a făcut desfacerea apei de sol.

În Transilvania se povestea că Dumnezeu, văzând nevoia vietăţilor de a bea apă dulce, a convocat toate păsările pământului ca să sape izvoare. Numai gaiţa a refuzat, spunând că nu vrea să-şi murdărească ghiarele de noroi. Celelalte păsări, care au luat parte efectivă la dezgroparea albiilor, se supărară pe gaiţă, şi o blestemară. Dumnezeu ascultând de strigătul lor, o pedepsi pe gaiţă şi îi interzise ca să bea din apa desfundată prin munca celorlalte. De aceea pentru ea nu rămase decât lichidul din rouă, iar mai târziu, după ce la rugămintea păsărilor Dumnezeu o iertă, ea putu să bea şi apă de ploaie de pe frunzele din pădure. După o altă variantă, rândunica singură săpa izvoarele când a văzut recalcitranţa gaiţei.

În Bucovina şi în unele părţi ale Transilvaniei se mai broda pe aceeaşi temă o legendă analogă. Purtarea necuviincioasă a gaiţei Dumnezeu o pedepsi imediat şi direct, fără intervenţia celorlalte păsări, poruncindu-i să nu bea din apele de izvoare, ci numai din picăturile de ploaie. Nu-i dădu voie nici să-şi ţină ciocul în sus ca să-i picure apa în gură, ci o condamnă să-şi aline setea numai din apa ce se adună pe aripile sale. Iar dacă totuşi ar îndrăzni să bea din celelalte ape, pieirea o pândea, căci Dumnezeu, binecuvântând munca celorlalte păsări, puse puţină sare în toate apele de izvoare şi de fântâni. Or, gaiţa îşi găsea moartea dacă gusta din apa câtuşi de puţin sărată a surselor, la săparea cărora nu voise ca să participe. Iată de ce se aud în timp

de secetă tânguirile gaiţelor, care, lipsite de apă, zboară sus de tot ca să ceară ploaie lui Dumnezeu.

Într-o altă variantă din aceleaşi regiuni se pomenea numai de cioară că ar fi ajutat lui Dumnezeu la săparea izvoarelor, iar refuzul s-ar fi produs din partea uliganului. În consecinţă, cioara fiind revoltată împotriva uliganului încăpăţânat, ori de câte ori îl vedea că se apropia de vreo apă pământească, se repezea la el şi îl sfâşia.

În Bucovina se mai cunoştea şi o altă poveste despre săparea izvoarelor, dar aici îndărătnica era *buha,* pe care Dumnezeu nu o găsi la scormonirea pământului. Când Stăpânul cerului o chemă pe buha leneşă să dea socoteală de purtarea ei, ea se apăra că n-avea nevoie de apă de băut. Dumnezeu îi dădu aceeaşi pedeapsă ca şi gaiţei; nu-i permise ca să guste din apele pământului, ci numai din stropii de ploaie. De aceea se pot auzi în toiul căldurilor de vară ţipete de bufniţă, care se roagă după ploaie. Ele au însă dreptul să-şi ţină ciocul deschis ca să le picure apa în gură.

În judeţul Covurlui poporul o ştia sub altă formă legenda căutării apei de băut. Dumnezeu, după ce făcuse lumea, a început să organizeze viaţa pe pământ. Pentru treaba aceasta le-a chemat la lucru pe toate animalele şi pe om. Aici întâlnim pentru întâia oară contribuţia omului la opera creaţiei divine. După terminarea lucrărilor, Dumnezeu văzu că vietăţile sale aveau nevoie de apă de băut. Ele, în dorul lor de sete, încercară să scormonească pământul. Astfel găsiră izvoarele, iar Dumnezeu le-a binecuvântat munca şi a dispus ca să fie apă pretutindeni unde s-ar căuta în pământ. Dar gaiţa nici de data aceasta nu veni să muncească şi primi cunoscuta pedeapsă de la Dumnezeu.

Românii din vechea Serbie aveau o variantă eu totul opusă celor de mai sus. În legenda lor pasărea muncitoare era prigoria, iar binecuvântarea lui Dumnezeu pentru vrednicia ei era tocmai darul de a putea bea numai apă de ploaie pe care cerul o trimitea

pământului. Tema este inversată. Prigoria a fost cea dintâi pasăre setoasă. Pe vremea lui Adam s-a apucat să destupe fântânile, iar după terminarea lucrului s-a spălat pe picioare. Trecând pe lângă ea cioara, o întrebă ce făcea. Ea îi arătă fântâna şi îi răspunse că nu putea merge murdară în faţa lui Dumnezeu. Cioara se băgă atunci în noroi ca să-şi păteze penele şi se înfăţişă după aceea înaintea lui Dumnezeu lăudându-se că ea săpase prima fântână de pe pământ. Dar nu peste mult se prezintă şi prigoria anunţându-i Stăpânului ceresc acelaşi lucru. Când Dumnezeu îi ceru lămuriri, spunându-i că şi cioara raportase la fel arătându-şi în dovedire chiar şi picioarele înnoroiate, prigoria zise că i-ar fi fost ruşine să vie nespălată şi că de fapt ea le-a deschis izvoarele. Dumnezeu văzând-o umilită şi smerită, îi crezu şi o binecuvântă admiţându-i ei sa bea numai apă cerească, adică de ploaie. Pe cioară, în schimb, o blestemă interzicându-i de a gusta din apele de băut.

După o altă legendă din Suceava apa era deja creată de Dumnezeu, dar ea stătea ascunsă în adâncul pământului. Printre alte nevoi ce se iviră în organizarea vieţii, se simţi şi lipsa apei de băut. Trebuia, deci, ca cineva să fie însărcinat cu desfundarea izvoarelor. Atunci îşi făcu Dumnezeu o serie de sfinţi care să-l slujească şi să lucreze la perfecţionarea operei sale. Astfel Sfântului Ilie îi încredinţa grija tunetelor şi fulgerelor iar Sfântului Vasile săparea izvoarelor. Sf. Vasile chemă la muncă toate animalele ce zboară şi fiindcă numai gaiţa nu veni, ea fu pedepsită de Dumnezeu ca să nu poată bea din apele pământului.

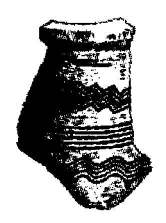
Aceeaşi poveste se mai afla în diferitele părţi ale României, variind doar numele păsării îndărătnice Astfel se mai amintesc: graurul, corbul, uliul etc., care refuzară să muncească.

În Bucovina se mai credea în unele regiuni că broasca ar fi descoperit izvoarele, iar Dumnezeu ar fi binecuvântat-o pentru acest merit să fie sfântă.

Din cele de mai sus putem vedea că izvoarele în credinţa poporului român au o origine divină. Aceste legende, cu un substrat atât de specific, reamintesc miturile acvatice ale lumii antice, fără să aibă însă ceva comun cu ele.

În tradiţiile mitologice ale grecilor şi romanilor sunt multe povestiri din care rezultă că singurii făcători de fântâni erau zeii. Nicăieri însă nu găsim ideea participării altor forţe decât cele divine la săparea apelor. Deci contribuţia păsărilor este o creaţie originală a poporului român.

Prima caracteristică a acestor legende este că ele formează produsul empiric al spiritului de observaţie atât de dezvoltat la ţăranul român. Toate se încadrează în legile naturii şi ţin cont de fenomenele atmosferice. Ele n-au fost făcute de un om priceput şi apoi difuzate, ca multe mituri din antichitate sau de la diferite popoare, ci au fost compuse pe nesimţite, de la om la om, prin concursul colectiv al tuturora.



VI.Legende şi credinţe despre întinderea pământului

Pământul este un cerc de lut care pluteşte pe mările universului. – Centrul, orizontul şi fundul pământului. – Straja îngerească de la marginile lui.

Dacă urmărim cu atenţie toată construcţia imaginară a legendelor româneşti, constatăm o armonie perfectă şi o legătură logică între diversele interpretări ce le dă poporul naturii şi fenomenelor pe care încearcă să le explice după felul lui de percepere şi de raţionament.

Poporul crede că pământul este ca un cerc de lut ce pluteşte pe oceanul imens, iar marginile lui se întind până la „Apele Sâmbetei". Alte credinţe fixează limitele pământului la temeliile boltei cereşti. În orice caz, ele sunt atât de îndepărtate, încât n-a putut ajunge până acolo nici un om, afară de marele rege Alexandru al Macedoniei, pentru care poporul român are un cult legendar.

Poporul măsoară în închipuirea sa întinderea pământului de la punctul lui central. Asupra locului unde se află centrul pământului au fost multe prezumţii legendare. Pentru a pune capăt acestor diversităţi, românul avea o vorbă când era întrebat că unde este centrul pământului. El răspundea: „Aici, unde sunt eu". Iar dacă vedea că nu-i crezut, imediat adăuga: „Dacă nu crezi, măsoară şi vezi". Răspunsul acesta îl dădea, deoarece ştia bine că nimeni nu putea să-l controleze, fiind prea departe capătul pământului. De aceea nu trebuie interpretată această

vorbă ca o consecinţa a noilor descoperiri de morfologie geologică, mai ales că ea datează din timpuri mult mai vechi, iar poporul român n-avea de unde să cunoască în vremea aceea noile ipoteze ale ştiinţei.

Credinţele despre centrul pământului sunt foarte variate. După unii el era la Ierusalim, unde stătuseră Dumnezeu şi Diavolul la începutul zămislirilor, când pământul nu fusese decât o mică bucată scoasă din mare. Bucovinenii în schimb susţineau că el era la Sfântul Munte Athos, unde Dumnezeu lăsă să cada ploaia în chip de cărţi divine, din care se făceau scrisorile trimise la mănăstirile din toată lumea.

În literatura română se găsesc multe aluzii la aceste credinţe populare. Între altele de exemplu N. Gane spune în nuvelele sale, că centrul pământului e „ca o fântână părăsită“, cu mirosuri insuportabile, pe unde intră şi ies diavolii din iad.

Poporul şi-a imaginat capătul lumii acolo unde cerul se sprijineşte pe pământ. Ideea aceasta o regăsim în *Biblie* şi în mitologia greacă, care arată cum se reazimă firmamentul pe coloanele cereşti aşezate la extremităţile pământului (Iov. XXVI. 11; la Homer, la Hesiod). În literatura greacă suportul cosmic a fost personificat în figura gigantică a lui Atlas, care ţinea lumea pe umerii săi robuşti.

La români, credinţele variau după numărul coloanelor care susţineau bolta. Dacă sunt şapte coloane, atunci ele sunt păzite de cei şapte îngeri ca să nu se prăbuşească. Pentru această ocrotire a pământului îngerii aşteaptă ca să fie răsplătiţi de oameni cu ţinerea celor patru posturi mari pe an.

Despre îngerii care păzesc marginile pământului s-au creat multe legende, una mai frumoasă decât cealaltă, şi toate cu un substrat moral. Straja îngerilor este o creaţie originală a imaginaţiei româneşti, căci o idee identică nu găsim în nici o mitologie străină sau antică. Şi alte popoare cunoşteau straja de la coloanele cereşti ori de la arborul cosmic, dar ea nu era îndeplinită de fiinţe divine ori de îngeri, ci de monştri sau mai

cu seamă de un şarpe demonic, care ne reaminteşte gestul de pândire al şarpelui de la arborele din Paradis.

Straja îngerilor este la marginea pământului. După o credinţă din Transilvania sunt patru îngeri care proptesc pământul cu aripile lor mari. O altă versiune vorbeşte de patru serafimi cu săbii de foc şi acoperiţi cu îmbrăcăminţi pe care să nu le poată prinde focurile diavolilor.

Se spune că Dracu a vrut să distrugă opera lui Dumnezeu şi atunci s-a aşezat cu toată forţa pe coasta pământului ca să-l înece. Oamenii înspăimântaţi că vor fi răsturnaţi în marea universală, s-au rugat lui Dumnezeu să-i scape. Din bunătatea lui neţărmuită, Dumnezeu i-a trimis de pază pe aceşti patru serafimi, dar în schimb le-a cerut oamenilor să ţină trei posturi mari pe an. De aceea ţăranii respectă cu sfinţenie porunca divină şi nu mănâncă decât de post în perioadele stabilite de prescripţiile Bisericii, ştiind că straja lumii se va slăbi în măsura în care vor nesocoti rigorile postului.

Diavolul s-a supărat însă şi a încercat cu slujitorii săi să alunge straja îngerească. Din această luptă au ieşit biruitori păzitorii lui Dumnezeu, care au văzut că oamenii postesc. Serafimii l-au învins pe Diavol şi l-au doborât cu atâta putere, încât el a intrat până în adâncul pământului, de unde îşi scuipă toată văpaia necazului şi se frământă de supărare, scuturând pământul din temeliile sale. Astfel îşi explică poporul erupţiile vulcanice şi fenomenele seismografice.

În general se crede că în fundul pământului este iadul, unde se află ţintuit Diavolul de când a fost învins de straja îngerilor care păzeau marginile lumii.

În unele părţi ale Moldovei se mai povestea că în inima pământului se află o amestecătură de apă şi de foc, pe care Dumnezeu a orânduit-o pentru a garanta, prin echilibrul dintre aceste două elemente opuse, liniştea omenirii. Focul ar putea să distrugă opera creaţiei sale, iar apa ar putea-o îneca, dar când ambele sunt împreună ele se frânează reciproc. Focul

transformă apa în aburi care evaporează, dacă apa ar deveni amenințătoare; iar la rândul ei apa ar stinge focul, dacă aceasta ar fi alimentat de Diavol.

N. Iorga a descoperit textul unei polemici religioase din secolul al XVIII-lea, din care rezultă o altă concepție despre straturile subterane. După acest text bizantin, care se răspândise printre români pe calea traducerilor slavone, sub pământ ar fi apă, apoi întuneric, mai jos foc, după aceea iadul și de tot în fund pustietate, iar sub această pustietate „tartarul cel fără de fund, și istovilia“ (*Analele Academiei Române*, Seria II. Memoriile Secției literare, vol. XXIX, pag. 171).

Pluralitatea cerurilor și pământurilor suprapuse în straturi orizontale este o altă idee interesantă ce o găsim în credința poporului. După această imagine arhitectonică, fundul pământului s-ar compune din următoarele straturi: apă, țara Blajinilor, apă, un alt pământ locuit de niște ființe numite „Dușmani“, iarăși apă, apoi o lume diferită, cu ființe îmbrăcate ca domnii de la oraș, având burtă mare și cap de porc. Dedesubtul acestor lumi nu se mai poate ști ce este.

În legătură cu această concepție a pluralității, pe care o întâlnim și la ruși, se mai presupunea că fundul pământului ar fi un alt cer care se sprijinește cu marginile sale pe celălalt strat de pământ ce se află dedesubtul nostru, cum ar fi cerul de sus partea inferioară a unei alte lumi.

Toate aceste concepții asupra compoziției subterestre pornesc de la ideea de altădată a poporului român, că pământul era o turtă de lut ce plutea pe apă, iar din straturile acestor ape intermediare se formau ploile.

Teme analoage se găsesc și în bogata mitologie *Rig Veda*, precum și la alte popoare care cred în existența celor două oceane, cel superior din cer și cel inferior de subt pământ.

VII.Blajinii sau ființele din lumea subterană

Originea și fizionomia Blajinilor. – Legătura dintre oameni și Blajini. – Paștele Blajinilor.

După o credință răspândită în multe regiuni ale României, fundul pământului ar fi locuit de niște ființe, numite în general „Blajini“, iar în Bucovina „Rohmani“. Aceste ființe ar avea după unii însușiri supranaturale, dar cu porniri rele și dușmănoase, iar după alții ar fi niște ființe bune și cu evlavie către Dumnezeu. Imaginea poporului îi plasează pe coastele pământului, lângă marea ce înconjoară lumea omenească, sau chiar pe „Apa Sâmbetei“.

O colecție întreagă s-ar putea alcătui din legendele Blajinilor, atât de multe și de răspândite sunt în popor. Pe același fond s-au brodat nenumărate variante despre originea lor, despre fizionomia lor sau despre felul lor de trai.

Se spune că pe vremuri Blajinii au trăit împreună cu oamenii pe pământ, dar Moise, văzând că oamenii din seminția sa erau mereu supărați și chinuiți de neamul acestor ființe, a despicat marea în două și a trecut cu ai lui. Astfel i-a salvat Moise pe oameni de groaza Blajinilor, care s-au înecat în apă, căzând în valuri când voiau să-i urmărească pe cei fugiți. De atunci stau Blajinii în apa de sub pământ

După altă versiune, Blajinii ar fi descendenții lui Sift, fiul lui Adam.

În multe părți se crede că ei s-ar trage din copiii nebotezați care au murit imediat după naștere.

Se mai susţine că înaintea noastră ar fi existat pe pământ lumea Blajinilor, iar Dumnezeu pentru motive necunoscute sau poate pentru a crea lumea noastră, a întors pământul încât Blajinii ajunseră pe versanta dedesubt, unde stau şi azi, ducând în miniatură aceeaşi viaţă ca şi noi, având şi ei oraşele şi satele lor, trăind însă într-o climă incomparabil mai caldă decât pe partea de sus a pământului. De aceea crede poporul că sfârşitul lumii noastre se va produce prin înecarea noastră şi reîntoarcerea la suprafaţă a părţii de jos a pământului, înlocuindu-i Dumnezeu pe oamenii păcătoşi cu aceşti Blajini smeriţi şi religioşi.

Blajinii sunt de statură foarte mică, având trup de om şi cap de şoarece. După alte credinţe ar avea chipul omenesc, dar făptura aşa de măruntă încât din cantitatea unui ou de găină se pot hrăni deodată 12 din ei. Se mai spune în unele legende că ei sunt ca oamenii, dar mai buni la inimă şi mai supuşi lui Dumnezeu decât noi, fără să se poată preciza dacă sunt mai înalţi ori mai mici.

Asupra unui lucru sunt de acord povestirile în marea lor parte, că Blajinii sunt fiinţe bune, credincioase lui Dumnezeu, cu simţ creştinesc, ducându-şi viaţa ca sfinţii şi postind tot anul pentru omenirea de sus. Ei sunt atât de iubiţi de Dumnezeu, încât le-a dat darul de a putea trăi pe apă fără să se înece. Ei sunt atât de evlavioşi încât se roagă încontinuu, fără să ceară ceva pentru ei, ci numai pentru ocrotirea lumii noastre. Niciodată nu se supără şi nu se ocăresc, cea mai gravă vorbă a lor fiind: „Du-te la Dumnezeu“. De aceea în limba română noţiunea cuvântului „blajin“ se referă la caracterizarea bunătăţii unui copil ascultător şi nevinovat.

Ducând o viaţă sfântă, Blajinii sau Rohmanii nu cunosc femeile şi nici păcatele din lumea noastră. Totuşi, s-a format o credinţă tot mai răspândită, că şi în lumea lor există femei, dar ele sunt mai frumoase şi mai religioase decât ale noastre.

În Bucovina şi azi se mai spune despre o fată frumoasă că e ca o „Rohmăniţă“.

Femeile blajine trăiesc separat de bărbaţi şi nu se întâlnesc cu ei decât o dată pe an, la Paştile lor, când se căsătoresc, dar nu stau împreună decât un timp scurt, de obicei până la sfârşitul sărbătorilor, – căci tot restul anului postesc şi trăiesc în privaţiuni ca pustnicii. Această viaţă în comun ţine la ei, după unii câteva zile, după alţii chiar de la două până la şase săptămâni. Poporul mai crede că această convieţuire la Blajini durează de la Joia Mare până la sărbătoarea Înălţării Domnului.

Există o legătura între lumea noastră şi cea a Blajinilor. Ea se face în timpul sărbătorilor de Paşti, pe care Blajinii le ţin cu o săptămână după noi. În afară de obişnuitul lor post din tot anul, mai fac un post foarte riguros înaintea Paştilor, a cărui început coincide cu postul creştinesc, dar se prelungeşte până la Duminica Tomii, adică cu şapte zile după Înviere.

Blajinii, trăind tot timpul în obscuritatea subpământeană, de unde nu pot ieşi decât foarte rar, când îi atrage luna plină, iar de altă parte supunân-du-se legilor lor de privaţiuni şi de izolare, nu au de unde afla când sunt Paştile creştineşti. Atunci se stabileşte legătura între ei şi între lumea noastră, căci oamenii sunt îndatoraţi, pentru rugăciunile şi posturile ce le fac Blajinii în interesul lor, să-i anunţe despre sărbătoarea Învierii Domnului. Aceasta se întâmplă prin cojile de ouă folosite la pască, pe care poporul nostru are grijă să le arunce în apele curgătoare, de unde apoi se scurg spre „Apele Sâmbetei“ sau spre oceanul care înconjoară pământul, iar de acolo ajung la lumea cealaltă a Blajinilor. In intervalul unei săptămâni, cât fac aceste coji pe apă până să le primească cei dedesubtul nostru, ele se întregesc prin minune divină şi devin ouă pline, care servesc apoi de hrană pentru Blajini. În afară de aceste ouă de Paşti, ei nu mai mănâncă altceva, doar puţinele fire de paie pe care le cară păsările până acolo, mai ales ciorile. De aceea, poporul nostru

de la ţară se îngrijeşte ca să menţină legătura imaginară cu lumea Rohmanilor, respectând cu multă atenţie obiceiul de a arunca în apă curgătoare cojile de ouă roşii sau ale celor din care se fac mâncăr[ur]ile de Paşti. În unele locuri se spune că e mai bine dacă aceste coji sunt aruncate de „fete care n-au ajuns încă la pubertate ori de bătrâne deja iertate".

Până în ultimele timpuri, ţăranii români serbau şi Paştile Blajinilor, a căror dată varia după regiuni. În cele mai multe părţi se ţineau în lunea de după Duminica Tomii. Cu ocazia aceasta se făceau petreceri câmpeneşti. Copiii mergeau să se joace cu ouă roşii pe iarbă verde, apoi împreună cu familiile lor mâncau în aer liber, iar resturile mergeau la Blajini, care, după credinţa poporului, se bucurau văzând pe oameni că se înveselesc pentru ei. În unele locuri femeile posteau în ziua aceea şi numai bărbaţii cu copiii se ospătau.

Paştile Blajinilor mai sunt închinate în câteva regiuni şi amintirii morţilor. În ziua aceea se obişnuieşte a se da de pomană ouă roşii păstrate de la Paşti şi a se face slujbe la cimitir, împărţindu-se şi acolo la săracii prezenţi, cozonaci şi ouă.

În Transilvania, afară de Paşti, se mai credea şi în Crăciunul Blajinilor. În locul cojilor de ouă se aruncau atunci în apă cojile nucilor pe care le primeau colindătorii şi piţăreii de la stăpânii caselor pe unde umblau să cânte. Cojile acestor nuci făceau acelaşi drum pe apă până la lumea Blajinilor.

Am schiţat aici numai câteva idei principale pe care şi le-a format poporul în imagin[aţiun]ea sa despre Blajini. Subiectele legendelor în acest domeniu sunt atât de multe şi de variate, încât s-ar putea face o bogată literatură populară despre ele. Toate sunt însă construite pe aceleaşi linii de baza pe care le-am expus mai sus. N-am făcut prin urmare, decât să dau o icoană sintetică a diverselor colorite sub care sunt prezentate frumoasele legende despre viaţa celor din adâncurile pământului. Conţinutul lor este cu atât mai interesant, cu cât el este o creaţie originală a poporului român.

VIII. Temelia şi arhitectura cosmică în miturile poporului român

Pe ce se reazimă lumea. – Stâlpii sau furcile pământului. – Peştii care proptesc suprafaţa solului plutitor. – Alte animale sau lucruri pe care se sprijineşte lumea.

Pământul, după imagin[aţiun]ea poporului, fiind ca o insulă plutitoare pe imensul ocean, el trebuie să fie fixat de ceva sau sprijinit dedesubt, căci altfel s-ar fi răsturnat ori ar fi fost luat de valurile apelor. Din această idee iniţială s-au format fel şi fel de ipoteze populare, care în majoritatea lor concludeau la existenta unui suport subteran. Iată câteva din aceste credinţe.

După ce făcuse Dumnezeu pământul şi îl despărţi de mare, aşezându-l deasupra ei, a văzut că el se scufunda, pentru că era mai greu decât apa. Ca să nu se înece creaţia sa, a pus dedesubtul ei patru stâlpi, sau după altă versiune, patru furci de foc. Numărul şi materialul din care erau făcute aceste proptele, variază de la o regiune la alta. Astfel găsim ideea stâlpilor de argint (Moldova), de fier, de lemn sau de ceară (Oltenia). Cea mai răspândită este însă imaginea unui singur stâlp, care formează osia pământului.

Oricum ar fi, stâlpi sau furci, unul sau mai multe, ele sunt roase de Iuda, care personifică pe Diavol în fantezia poporului român. Această idee de acţiune a Satanei pentru distrugerea operei divine o aflăm aproape în toate legendele care descriu furcile ori stâlpii pământului. Iuda roade mereu, dar niciodată nu ajunge la capătul tentativei sale, căci Dumnezeu are grijă ca să crească la loc tot ce se nimiceşte.

Creştinii ştiu de uneltirile Diavolului subterestru, dar sunt liniştiţi, căci după credinţa lor cojile de ouă roşii ce le trimit Blajinilor prin mijlocirea apelor curgătoare, ajung pe lângă stâlpii pământului, unde roade Iuda necontenit. Acesta, văzându-le plutind în apele [de] dedesubt, îşi aduce aminte de Paştile şi patimile lui Hristos. Amintirea trădării pe care o făcuse pe Muntele Măslinilor îl îngrozeşte şi se lasă de roaderea stâlpilor, iar Dumnezeu în timpul acesta pune la loc tot ce stricase Iuda.

În Banat se crede că duhurile rele se adună în jurul stâlpilor care susţin lumea şi lucrează tot anul la distrugerea lor. De aceea, în dimineaţa Ajunului de Crăciun se văd şi astăzi cum umblă copiii mici, numiţi „piţărei“, să cânte la geamurile creştinilor, ademenind cu melodiile lor spiritele necurate, care ies atunci la suprafaţă să asculte. În timpul acesta Dumnezeu cu îngerii săi repară şi consolidează fundamentul pământului.

Acolo unde se crede în existenţa celor patru stâlpi, cum ar fi în Bucovina, se spune că oamenii trebuiau să ţină cele patru posturi mari pe an, căci călcarea lor ducea la distrugerea stâlpilor. De la această idee s-a ajuns la o altă presupunere, că lumea nu mai stă decât pe un singur stâlp, deoarece oamenii nu mai postesc decât o dată pe an, iar când vor neglija şi acest post, atunci se va prăbuşi lumea.

Domeniul de credinţă despre animalele care susţin pământul e mult mai vast, deoarece poporul şi-a închipuit fel şi fel de vietăţi puse în acest serviciu.

Pornind de la imaginea unui ocean subterestru, s-a ajuns la multitudinea de legende care fac din peşte un suport al pământului. După unele, stâlpii pământului se sprijinesc pe spatele peştilor, iar după altele peştii proptesc direct lumea. Oricum ar fi, oamenii sunt datori să postească pentru ca peştii să nu-şi părăsească locurile de străjuire.

Se mai aude din gura bătrânilor şi povestea peştelui uriaş, care, el singur, susţine pământul să nu se înece. Acest peşte, din

care s-au tras toate vietăţile apelor, a fost creat de Dumnezeu în timpurile biblice ca pe spatele lui să-şi aşeze opera. Peştele acesta la început avea trei pui, dar Dumnezeu i-a luat doi ca să sature cu ei omenirea. Aici se făcea aluzie la istorisirea din *Testamentul Vechi* despre cele cinci pâini şi doi peşti cu care i-a săturat Dumnezeu pe oameni. Norocul nostru era că s-a mulţumit lumea cu doi peşti, căci altfel l-ar fi luat Dumnezeu şi pe al treilea, iar peştele mare s-ar fi zvârcolit de durere şi ar fi răsturnat pământul.

În unele părţi însă povestirile populare prezintă peştii ca pe nişte păzitori ai rânduielilor creştineşti, având locul lor de pândă la poalele stâlpilor mondiali. În momentul când văd că oamenii nu ţin posturile prescrise, ei se apucă sa roadă stâlpii, iar atunci pământul se cutremură, mai ales în regiunile muntoase, căci stâlpii sunt aşezaţi în apele adâncului sub bazele munţilor, unde greutatea părea mai mare.

Din toate poveştile cu stâlpii pământului, rezultă clar tendinţa de morală creştină. Se desprind din ele două elemente: una este porunca de a posti, iar cealaltă este pedeapsa în caz de călcare, adică prăbuşirea treptată a lumii din cauza roaderii stâlpilor.

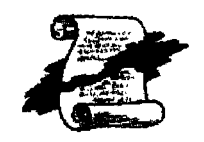
Poate de aici se trage şi preferinţa românului pentru carnea de peşte ca mâncare de post, – sunt concluziile unor cercetători folclorişti care s-au ocupat cu viaţa poporului nostru de la sate.

Peştele este îndeobşte admis de credinţele populare ca suport al pământului. Totuşi, se mai amintesc şi alte animale. Astfel în Bucovina se vorbeşte de un urs, pe care s-ar sprijini pământul. Românii din Balcani spun că lumea stă pe spatele unuia sau a mai multor boi de apă, credinţă despre care nu se poate afirma cu certitudine dacă a fost creată de românii balcanici şi adoptată apoi de bulgari sau invers. Un lucru e cert, că ea se află şi în folclorul bulgar. Tot astfel şi legenda celor doi sfinţi care susţin pământul pe degete, ori a cocoşului care scutură pământul când

dă din aripi, sau în sfârşit povestea şarpelui, care, încolăcindu-se în jurul pământului, îl ţine legat să nu se destrame.

În regiunea gurilor Dunării se mai istorisea că lumea era răzimată pe coarnele Diavolului, care ajunse în fundul pământului când straja angelică îl învinsese cu ocazia tentativei sale de a răsturna în apă creaţia lui Dumnezeu.

Se mai poate aminti povestea mărului roşu cunoscută în Bucovina. Acest măr pe care se propteşte lumea şi-ar avea întinse rădăcinele la Marea Neagră, de unde pornesc toate apele pe întinderea pământului şi unde revin după un drum circular ca să se reverse. Prin urmare, Pontul Euxin ar fi un fel de centru static al arhitecturii cosmogonice.



IX.Mitologia orogenică a poporului român

Ridicarea munţilor. - Mituri de origine mazdeistă. – Formarea munţilor în epoca creaţiei.

Legendele poporului român care încercau să lămurească procesul de formaţie a munţilor, văilor şi a diferitelor convulsiuni pământeşti, au în marea lor parte caracteristicele miturilor de origine mazdeistă. Ele erau probabil create sub influinţa anticelor mituri iraniene.

În numeroase legende româneşti, ca şi în vechea religie iraniană a poporului indigen din timpurile preistoriei noastre, întâlnim dualismul principiului bun şi rău.

Ahura Mazda, creatorul lumii şi al animalelor utile, îl avea în această concepţie ca duşman pe Ahriman, făuritorul animalelor şi lucrurilor rele. Ce construia primul, al doilea căuta să nimicească.

Aceeaşi structură de fond dualist o găsim în mitologia românească. Lupta zadarnică a Diavolului de a distruge opera lui Dumnezeu a dat o temă în jurul căreia imaginea poporului a înseilat nenumărate povestiri strămoşeşti.

În afară de miturile de factură mazdeistă, mai avem o mulţime de alte creaţii populare despre ridicarea munţilor, pe care le putem grupa cronologic după epoca în care fixează ele timpul de formare.

Toate povestirile româneşti pornesc însă de la ideea admisă în mod general de credinţa poporului, că suprafaţa pământului era la început plană şi netedă. Abia după scoaterea lutului din

apă şi după întinderea lui deasupra oceanului universal s-au modelat formele munţilor.

Diversele prefaceri geologice, precum şi toată gama de zvârcoliri şi evoluţii orogenice s-au oglindit în minunate reflexii de fantezie populară pe terenul bogat al creaţiilor legendare.

În literatura inspirată de vechile tradiţii româneşti se află sugestive istorisiri ale bătăliilor dintre munţi, exprimate prin cuvintele „când se loveau munţii în capete“ atât de des întâlnite în scrierile autorilor noştri din secolul al XIX-lea. Astfel se pot citi fragmente interesante despre imaginarele lupte dintre culmile Carpaţilor în legendele lui Ispirescu, în basmele lui Fundescu sau în poveştile lui Sbiera. Istorisirile acestor războaie geologice, care tălmăceau cauza atâtor prăbuşiri de munţi, au un fond de adevăr istoric şi sunt o dovadă că, mult timp înaintea formulărilor de ipoteze ştiinţifice, judecata poporului a ajuns pe calea tradiţiilor strămoşeşti să pătrundă misterul orogenic.

Românii de altădată au găsit judicioase interpretări şi desluşiri pentru toate fenomenele naturii, pe care le observau şi le înţelegeau cu spiritul lor ce se apropia adesea de un raţionament superior. De multe ori subiectul legendelor româneşti dădeau efectul unor expuneri cu substrat ştiinţific, cum ar fi de exemplu şi povestea prefacerilor pământeşti în urma potopului mondial. Şi totuşi, ele erau pure făuriri ale geniului popular, care le născocea dintr-o naturală şi instinctivă fecunditate a minţii, sau erau comori de tradiţii moştenite din generaţii în generaţii.

Dualismul mazdeist îl găsim într-o serie de mituri româneşti, dintre care voi aminti numai două mai principale, căci celelalte în mare parte nu sunt decât variantele acestora.

Diavolul purta o nespusă ură împotriva lui Dumnezeu, pentru că nu reuşise şi el să creeze o lume după placul său şi drept răzbunare voia să-i înece opera, începu atunci să destupe solul în mai multe părţi, ca să dea drumul torentelor de apă. Astfel se făcură văile, iar din pământul scos se înălţară munţii.

Cealaltă ne povesteşte cum l-a trimis Dumnezeu pe Diavol în fundul mării primordiale ca să aducă de acolo o bucată de lut din care să-şi creeze lumea. Diavolul însă, având gânduri nemărturisite ca să-l imite şi să-l întreacă pe Dumnezeu, când aduse lutul, îşi ascunse o părticică în gură. Prin voinţa divină pământul scos la suprafaţă începea să crească şi să se modeleze, dar în acelaşi timp creştea şi bucata din gura Diavolului. Acesta o scuipă atunci de necaz, dar nu reuşi să o elimine întreagă. Resturile de pământ creşteau încontinuu în gura sa necurată şi pe măsură cum se dezvoltau, Diavolul le scuipa peste întinderea de pământ croită de Dumnezeu. Din ele se formară munţii, dealurile şi diferitele părţi colţuroase ale lumii. Prin urmare, după această concepţie, făuritorul pământului este Dumnezeu, iar munţii ar fi opera Satanei.

Poporul nostru mai cunoaşte şi alte teme de mitologie orogenică. Iată câteva din ele:

Când a făcut Dumnezeu lumea, a văzut că pământul era mai mare decât cerul şi nu încăpea sub bolta lui. Atunci, la sfatul Diavolului, l-a strâns ca să-l poată aşeza sub firmament, dar pământul se încreţi şi astfel se formară munţii cu văile. După alte credinţe, tot atât de răspândite, sfatul îl dăduse ariciul la iscodirea albinei. Se mai susţinea în câteva regiuni că această idee venea de la Sf. Petru, care întrebându-l pe arici, acesta îi răspunse: „De ce nu strânge Dumnezeu şi pământul cum m-a ghemuit pe mine".

Legendele care acordă pământului însuşiri de viaţă susţin că munţii s-au produs pe corpul solului ca nişte erupţii de groază când auzise pământul porunca lui Dumnezeu de a hrăni toate vietăţile lumii şi mai ales pe oameni, care din primele timpuri purtau în ei germenii înclinărilor spre rău.

În unele părţi se mai spune că munţii s-au produs de pe urma cutremurelor de pământ, care la rândul lor şi ele fuseseră

provocate de neastâmpărul acelora care susţineau coaja pământului sau de clocotirile subterane ale Diavolului.

O altă închipuire de ingenioasă plastică se forma în cugetul poporului când povestea că munţii nu puteau fi decât ridicăturile pământului în locurile unde stâlpii îl sprijineau. Greutatea solului se lăsa întinsă pe unde erau şesurile şi văile, iar părţile din jurul capetelor superioare ale stâlpilor se conturau pe unde se ridicau munţii.



X.Legende despre crearea munților

Diverse mituri. – Rolul albinei şi al ariciului. – Ridicarea munţilor de către îngeri. – Formarea lor în urma potopului. – Coaja şi culoarea pământului.

Povestirile româneşti atribuie roluri importante ariciului şi albinei la crearea munţilor. Probabil că în mintea poporului aceste animale păreau cele mai înţelepte din toate creaturile lumii. De aceea le-a cerut Dumnezeu sfatul cu privire la unele întreprinderi pentru desăvârşirea operei sale.

O legendă este pusa în legătură cu nevoia aşezării apelor care fuseseră scoase din loc de pământul ce creştea sub binecuvântarea divină.

După ce Dumnezeu formă o coajă de pământ din lutul adus de Diavol şi această coajă se întinse în lăţime ca sa-l sprijinească pe Dumnezeu, când Diavolul încerca să-l înece în timpul odihnei, împingându-l spre cele patru capete ale lumii, apele ieşiră din locul lor şi ameninţau să se reverse peste pământ. Atunci Dumnezeu se gândi să caute un loc pentru fixarea acestor ape. Trimise pe albină să-i ceară părerea ariciului. Acesta însă refuză să-i dea vreun sfat răspunzând că n-ar îndrăzni cu judecata lui mărginita să-l lămurească pe creatorul său Atotînţelept Şl Atotştiutor. Albina nu voia să se întoarcă la Dumnezeu fără rezultat. Se ascunse în apropierea ariciului ca să afle măcar reflexiile lui. Şi de fapt, după ce ariciul credea că rămăsese singur, îşi mărturisi gândul cu glas tare că nu putea pricepe de ce nu face Dumnezeu şi munţi. Cum prinse albina aceste idei,

zbură imediat în faţa lui Dumnezeu şi îi raportă despre cele ce auzise de la arici. Dumnezeu îşi completă atunci creaţia, înălţând pământul în unele părţi. Astfel pututră să se aşeze apele prin văi şi prin locurile rămase goale după ridicarea munţilor.

Această legendă bucovineană are unele puncte care ar putea fi concordate cu fenomenele geologice. Şi în evoluţia morfologică a pământului întâlnim numeroase convulsiuni şi formaţiuni orogenice, care erau cauzate de marile mişcări ale apelor ce îşi căutau locuri de aşezare.

După o altă legendă din Muntenia, la terminarea creaţiei îi mai rămăsese lui Dumnezeu o cantitate de pământ cu care nu ştia ce să facă. Continuarea povestirii este în linii generale aceeaşi. Albina încercă să-l iscodească pe arici, care refuză să-i dea vreun sfat. Totuşi îi surprinse părerea că din rămăşiţa de pământ s-ar fi putut face dealuri. Îi duse apoi răspunsul lui Dumnezeu, care aruncă resturile pământului neutilizat pe suprafaţa netedă a scoarţei iniţiale şi făuri astfel munţii.

Legendele cu albina şi ariciul se găsesc în toate regiunile româneşti, având aceeaşi temă, dar o mulţime de variante.

Pentru faptele bune Dumnezeu a binecuvântat albina şi ariciul. De atunci au rămas aceste animale în credinţa poporului nişte creaturi sfinte, a căror omorâre constituie un păcat de neiertat. Albina a primit darul divin ca din ea să curgă numai miere, iar din ceara ei să se facă lumânările pentru biserică. Ariciul în schimb a fost învestmântat cu o armătură de ţepi care să-l ferească de orice primejdie.

O singură legendă s-a putut culege dm Bucovina care atribuia ridicarea munţilor zadarnicelor străduinţe ale îngerilor răi. Aceştia, după ce fuseseră izgoniţi din împărăţia lui Dumnezeu, s-au trudit sa se înalţe din nou spre cer. Ca să ajungă în sus, au început să-şi facă drum din ridicarea straturilor de pământ. Observând însă Dumnezeu intenţia lor, a oprit pe loc creşterea munţilor.

Biblia ne istoriseşte că Dumnezeu, voind să-i pedepsească pe oameni pentru păcatele lor, a revărsat asupra lumii ape şi ploi necontenite. Din acest potop numai Noe cel bun a scăpai, fiind avertizat să-şi facă o barcă. Poporul român, adânc religios şi cunoscător al *Bibliei*, a tras de aici concluzii pentru compunerea unei frumoase legende, care ne spune că munţii s-au format în locurile unde pământul era mai consistent şi nu putea fi distrus de apă, iar văile s-au săpat în părţile mai slabe ale solului.

Această explicaţie populară, care căuta în consecinţele potopului transformarea suprafeţei pământului, are efectul unei concepţii ştiinţifice, deşi originea ei se pierde în profunzimea timpurilor trecute. Ideile din legendele româneşti se apropie deci foarte mult de ipotezele preconizate de geologi în legătură cu transgresiunea mărilor cambriene şi cu perioadele de emersiuni.

O altă poveste care se aude prin Bucovina atribuie ridicarea munţilor unei minuni divine pentru a-l salva pe Hristos de prigoana evreilor. Este una dintre cele mai neverosimile fantezii, asupra originii căreia ne îndoim că ar fi produsul exclusiv al imaginei populare. Totuşi o înregistrăm ca document folcloristic. După această istorisire, în timpul când jidanii îl urmăreau pe Hristos ca să-l prindă şi aruncau după el cu pietre, Dumnezeu a dispus să le fie drumul barat cu munţi ca să-i împiedice, iar pietrele să se transforme în ouă colorate. De atunci au rămas munţii pe pământ şi tot de atunci s-a păstrat obiceiul ca la Paştile creştineşti să mănânce românii ouă încondeiate sau vopsite cu roşu, galben ori albastru. De aici au fost inspirate, după credinţa unora, şi culorile naţionale ale poporului român.

Diferitele legende ne arată că Dumnezeu a făcut coaja pământului din lut, iar *Biblia* ne învaţă că – după aceea prin binecuvântarea divină solul a primit putere de fecunditate. Văzând însă Diavolul că opera lui Dumnezeu se împodobea cu verdeaţă şi cu vegetaţie bogată, din ură şi din invidie a vrut să zădărnicească dezvoltarea naturii. S-a gândit atunci

să transforme pământul în piatră seacă. În consecinţă a scos nisip şi l-a semănat pe suprafaţa solului, crezând că din el vor răsări bolovani de stâncă. Dar Dumnezeu văzuse intenţiunile Diavolului şi îi luase nisipului puterea de fertilitate. De acea spune poporul că nisipul este sămânţa de piatră a Diavolului.

Lutul din care făcuse Dumnezeu pământul avea culoarea neagră. De aici credinţa populară că primii oameni ai lumii, creaţi din pământ, tot negri erau. Numai de la Cain încoace şi-au schimbat culoarea oamenii din această seminţie. Cain, după ce îl omorâse pe fratele său Avel, îngălbenise de groaza păcatului săvârşit. In legătură cu această credinţă şi azi se mai aud expresii în popor că „a îngălbenit de.groază".

După alte legende din Ardeal şi de aiurea, pământul înainte de a deveni negru fusese străveziu ca apa curată. Tot ce cuprindea miezul său se putea vedea cu ochiul. De aceea Cain, când îşi ucise fratele, l-a îngropat şi l-a acoperit cu frunze şi crengi ca să nu poată fi văzut cadavrul. Dar şi frunzele, produse de pământ, tot transparente erau. Atunci Dumnezeu prefăcu pământul în negru, ca să acopere urmele primului omor.



XI.Concepţii despre viaţa şi funcţionarea pământului

Poporul nostru crede că pământul este viu şi trăieşte, că el simte şi munceşte ca orice fiinţă care are viaţă. – Originalitatea acestor credinţe şi mituri.

În concepţia mitologică a poporului român, pământul îşi are viaţa sa proprie, ca orice altă fiinţă cu toate manifestările şi consecinţele unei astfel de existenţe animate. Credinţa aceasta a moştenit-o din antichitate, iar tradiţia ei este atât de veche pe aceste meleaguri încât originea ei trebuie căutată în religia păgână a popoarelor care locuiseră aici înaintea cuceririi Daciei de către romani.

Ideea aceasta o putem întâlni aproape în toate miturile clasice, dar mai ales în doctrinele religioase ale popoarelor indoeuropene, care personificau pământul, ridicându-l la rangul unei dumnezeiri şi instituindu-i un cult deosebit ca unui zeu preferat.

Mitologia noastră nu este decât o formă modernă a credinţelor populare străbune. Ea şi-a păstrat structura ideologică de–a lungul timpului, dezvoltându-se pe temeiurile păgânismelor străvechi. Dacă o comparăm cu miturile altor vremi sau ale altor ţări, găsim în credinţele populare româneşti un cult al pământului, exprimat şi ritualizat în forme specifice şi mai empirice, care îi dau o caracterizare cu totul originală.

În majoritatea mitologiilor străine aflăm ideea divinităţii pământului sau practizarea acestui cult al „mamei terestre“, dar

puţine sunt acelea care conţin elemente despre viaţa şi felul cum funcţionează pământul. În acest domeniu credinţele poporului român aduc contribuţii şi lămuriri originale, care dovedesc încă o dată ingeniozitatea şi forţa spiritului său de imaginaţie.

După legendele româneşti, pe vremea când Dumnezeu, terminându-şi zidirea lumii, a orânduit tuturor creaţiilor sale îndatoririle şi normele de viaţă, îi spuse pământului că obligaţia lui va fi să hrănească toate vietăţile ce trăiesc pe el. Auzind pământul rolul care i s-a atribuit, se cutremură de groaza, iar pe faţa lui netedă se iviră erupţii şi increţituri de spaimă în forma munţilor şi dealurilor. De atunci şi-a schimbat pământul fi-zionomia. Dumnezeu văzând această atitudine recalcitrantă, îl întrebă din ce cauză nu-i convenea să dea hrană tuturor. Pământul răspunse că nu obiecţionează nimic referitor la hrănirea vietăţilor, numai în ceea ce privea întreţinerea oamenilor nu înţelegea să ia vreun angajament, deoarece aceştia fiind puşi din voinţă divină să stăpânească peste toate creaţiile lumii, nu se vor îngriji de el dacă vor vedea că primesc toate roadele sale fără nici o trudă. Atunci, judecând Dumnezeu că pământul avea dreptate, l-a consolat şi i-a încuviinţat ca să nu-l hrănească pe om dacă acesta nu-l va munci şi nu-l va îngriji. Ca să-i uşureze însă omului această sarcină, a mai orânduit Dumnezeu ca el să nu-şi tragă din pământ decât surplusul de care are nevoie, deoarece hrana principală o va scoate-o din carnea animalelor.

După o altă versiune, când văzu Dumnezeu refuzul pământului de a-l hrăni pe om, îl mângâie şi îl încurajă să rabde, fiindcă va veni vremea când se va îngrăşa el din acest om pe care este îndatorat să-l întreţină acum.

Din subiectul acestor legende se poate deduce că poporul îi atribuie pământului însuşiri de viaţă şi de simţiri. El trăieşte, având inimă şi sânge. Conform acestor imaginaţii, centrul său ar ţine loc de inimă, iar apele curgătoare ar fi ca un sânge dătător de viaţă ce străbate trupul fiinţei sale. Pământul are

deci existenţă proprie. El munceşte şi produce. Sunt extrem de variate credinţele populare cu privire la activitatea pe care o desfăşoară pământul. În general, ori de câte ori vede undeva vreo lipsă provocată de consumaţie sau de dispoziţie, se grăbeşte să completeze golurile ivite. Dar în planul lui de muncă în fiecare an este prevăzut să producă bogăţii şi materii noi, pe care lumea nu le poate şti decât prin revelaţia fenomenelor atmosferice. Astfel se crede că în anul când pământul produce aur, soarele îl arde cu o incandescenţă persistentă şi pătrunzătoare, iar când clima anului este medie, atunci pământul lucrează argint. Aproape pentru toate produsele importante ale pământului, care figurează în cercul de noţiuni ale poporului, s-au dat astfel de explicaţii.

Ca orice fiinţă ce munceşte, şi pământul are drept la odihnă. Ora lui de repaus este amiazul, când nimeni nu are voie să se atingă de el, să-l sape, să-l frământe sau să-i culeagă roadele.

Ideea aceasta este admisă în mod general. Sunt însă regiuni unde în timpul de odihnă al pământului intră şi momentele răsăritului şi apunerii soarelui.

În afară de aceste repausuri zilnice, oamenii sunt datori să-i dea pământului şi posibilităţi de odihnă anuală sau sezonieră, mai ales după o serie de ani îmbelşugaţi, căci în caz de refuz îşi ia pământul singur această odihnă, dar atunci îi pedepseşte pe oameni cu secetă sau cu lipsă de producţie.

Prevalând în viaţa poporului român caracterul agricol al muncii sale, desigur că putem găsi un teren fecund în credinţele şi obiceiurile sale referitoare la pământ.

XII. Cultul pământului în mitologia românească

Pământul a fost întotdeauna considerat ca o ființă divină atât de mitologia popoarelor antice, cât și de cea românească. Popoarele vechi îl venerau ca pe un zeu, aducându-i chiar jertfe sub diferite forme. Ideea divinității sale era aproape universală, numai numirea sa varia după diversele religii păgâne care îl așezau de multe ori ca importanță alături de Dumnezeul ceresc. Era o concepție răspândită că pământul, fiind mama oamenilor pe care îi hrănește, are un rol de consoartă pe lângă Tatăl ceresc, iar din iubirea lor rezultă prosperitatea lumii. Îmbrățișările amoroase între cer și pământ se produc prin ploile care dau fertilitate solului, astfel încât din grija Tatălui de sus și al Mamei terestre se pot bucura oamenii de toate bunătățile și darurile vieții.

Acest cult a fost preconizat de Zoroastru, care în doctrina sa religioasă a acordat o importanță deosebită principiului de legătură conjugală între Ahura Mazda, Dumnezeul din cer, și între Spenta-Armaiti, personificarea divină a pământului. Dacii s-au inspirat din această credință iraniană, care și azi mai dăinuiește la poporul persan ca reminiscență de imn cosmogonic cunoscut din timpuri imemoriale.

Cultul pământului s-a înrădăcinat foarte iute în datinele popoarelor autohtone din regiunile carpato-danubiene, fiindcă prin munca și traiul lor erau strâns legate de pământ, de la care trăgeau toate foloasele și bogățiile. Majoritatea acestor popoare ocupându-se cu agricultura, este explicabil că toate aspectele vieții lor le vedeau și le cântăreau prin dărnicia solului. De aceea se închinau cu evlavie, poate interesată, pământului,

rugându-l ca Dumnezeul celest să-l fecundeze pentru fericirea şi bunăstarea oamenilor.

După ocuparea Daciei de legiunile romane, cultul pământului a fost practicat pe o scară mai întinsă, dobândind o însemnătate şi mai mare. „Alma Tellus“ sau „Terra Mater“ a romanilor era divinizată alături de Jupiter şi adorată cu toate onorurile ce i se cuveneau. În imperiul român se găseau pretutindeni sanctuare ridicate în cinstea „Mamei terestre“, îndeosebi în provincii, unde caracterul agrar al populaţiilor implica nevoia de a câştiga bunăvoinţa solului producător. Dintre toate provinciile cucerite de romani, în Dacia era mai popularizat cultul pământuri. Legionarii şi coloniştii lui Traian au adus cu ei şi formele romane ale acestui cult, pe care le-au localizat şi adaptat în straturile credinţelor indigene. Pe această structură daco-romană s-au perpetuat în viaţa poporului român obiceiurile de a se închina pământului şi de a-l cinsti.

Şi astăzi vedem în bisericile de la ţară cum se roagă lumea, făcând mătănii, plecându-şi picioarele, mâinile şi capul pe pământ. În cimitire pretutindeni găsim inscripţii pe crucile morţilor ca „să le fie ţărâna uşoară“. Acestea nu sunt decât urmele şi formele rituale ale vechiului cult. Pământul este sfânt în credinţa poporului. Din pământ suntem făcuţi şi noi, iar tot în sânul lui ne vom duce pentru odihna eternă. În pământ zac moşii şi strămoşii noştri. El ne ţine pe coaja lui, el ne dă hrană şi apă. Fără bunătăţile lui n-am putea trăi. Iată de ce este considerat pământul în miturile româneşti ca „mama noastră“, iar oamenii ca nişte copii rezultaţi din legătura pământului cu Dumnezeul ceresc. De aceea suntem datori să-l cinstim. De aici o serie de oprelişti şi de obligaţii faţă de el. Poporul le respectă, fiindcă de la pământ îşi trage tot binele prin munca sa agricolă. Astfel, după credinţa populară, nu-i voie să scuipi sau să dai cu piciorul în pământ, nici să-l înjuri, în schimb eşti îndatorat să-l

muncești, dar să nu-l chinuiești, cum face de exemplu olarul, care din cauza aceasta își va primi pedeapsa la judecata din urmă.

Nenumărate datini și proverbe și-a făcut poporul din principiile acestui crez, care sunt păstrate cu mai multă rigoare decât orice lege scrisă. S-ar putea scoate multe forme frumoase și interesante din compoziția actuală a acestui cult terestru la poporul român.

Ca o exteriorizare a venerării pământului și azi mai găsim ritualuri de jertfă îndeplinite de popor la anumite ocazii, mai ales atunci când îl rănește sau îl lovește fără intențiune rea, dar nevoit de efectuarea unor lucrări. Aceasta dovedește credința populară în sensibilitatea pământului. Astfel de sacrificii se aduc de exemplu la edificarea unor case, când se sapă fundamentul și se taie pământul. La sate se îngroapă în temelia casei un cap de cocoș, el fiind considerat ca o pasăre sfântă. Țăranii mai bogați jertfesc însă un cap de berbec pe care îl așează la fundamentul casei. În orașe și azi se mai obișnuiește zidirea unui pumn de bani la temelia caselor noi, care simbolizează aceeași idee de sacrificiu ce se aduce pământului pentru răscumpărarea durerii cauzate prin fixarea unui edificiu în coasta sa. Cine face astfel de jertfe pote fi sigur că pământul îi va suporta casa și va avea grijă de ea să nu se surpe.

La zidirea bisericilor, care, prin rostul lor de durabilitate, trebuiau să fie mai solide, se dădeau în unele părți jertfe simbolice de o valoare mai mare. În Oltenia, de exemplu, la construirea unor biserici se îngropau la temelii măsurile umbrelor de om, luate cu o trestie, dar omul care rămăsese fără umbră, era sortit să moară în termen de 40 zile.

În aceeași ordine de idei putem aminti legenda poetizată a meșterului Manole care și-a îngropat soția de vie între zidurile mânăstirii de Argeș, ca pământul să-i asigure trăinicia operei sale arhitectonice.

Datinele de a face jertfe pământului le aflăm aproape la toate popoarele, chiar şi la cele mai civilizate, unde ele persistă şi azi sub forme mai moderne şi simbolice.

În trecut, majoritatea sacrificiilor erau vieţi omeneşti ale căror trupuri erau zidite la temeliile cetăţilor şi ale edificiilor. În istoria biblică aflăm unele exemple de acest fel, cum era cazul construirii Ierihonului. În diverse locuri săpăturile şi dărâmarea zidurilor vechi au scos la suprafaţă schelete de oameni jertfiţi pământului. În toate părţile lumii au ieşit la iveală astfel de urme care datau din diferite timpuri până în epoca modernă, numai pe teritoriul românesc nu s-au găsit probele unor practici similare. Uzul îngropării umbrelor, care a succedat la popoarele străine jertfelor umane, a fost importat în regiunile locuite de români probabil de arhitecţii veniţi din alte părţi ea să construiască bisericile şi mânăstirile noastre.



XIII.Sfârşitul lumii

Răutatea oamenilor pregăteşte prăbuşirea mondială. – Semnele prevestitoare ale cataclismului. – Potopul. – Legende despre corabia lui Noe.

În capitolele precedente am văzut cum s-a născut pământul şi viaţa pe care o are. Ca o consecinţă a acestor credinţe, în închipuirea poporului s-au produs idei şi despre moartea pământului, care nu poate fi considerată ca altceva decât sfârşitul lumii.

Va veni vremea când Dumnezeu va hotărî să-şi nimicească opera sa, pentru că lumea avansează în ritm accelerat pe calea unei răutăţi progresive. Cataclismul final are să fie îngrozitor. Din pricina păcatelor omeneşti va suferi şi pământul pedeapsa distrugerii, fiindcă pe scoarţa lui s-au petrecut toate faptele rele. Odată a scăpat de pierire, când Dumnezeu trimisese potopul peste oameni, fiindcă pedeapsa diluvială nu a fost aplicată decât vietăţilor şi nu a atins pământul în fiinţa sa organică. Dar potopul a fost un avertisment divin pentru toate creaţiile lumeşti, ca să aibă grijă de a se subordona poruncilor lui Dumnezeu.

La poporul român credinţa în sfârşitul lumii este de origine biblică. De aceea modalităţile imaginare care arată cum se produce actul final al distragerii se încadrează şi se întemeiază pe învăţăturile bisericeşti.

Informaţii scoase din scrieri apocaliptice, precum şi o mulţime de tradiţii străbune, constituiau sursa de inspiraţie a

poporului nostru la compunerea ingenioaselor ipoteze despre felul cum va lua lumea sfârşit.

Acest sfârşit trebuia să se producă mai demult, povesteau bătrânii satelor, căci prea s-a dedat lumea la păcate şi nu mai ţinea posturile, dar Maica Domnului îl mai roagă pe Dumnezeu să nu-i pedepsească încă pe oameni, căci din cauza lor ar suferi atunci şi copiii cu suflete nevinovate. După alte credinţe aceste rugăciuni le fac îngerii păzitori ai oamenilor sau uneori chiar Sfântul Petru. Oricum ar fi, însă, ceasul cel din urmă va suna odată. El va fi mai apropiat sau mai îndepărtat după cum va fi conduita morală a oamenilor.

Diavolul, care de la început pândea şi se străduia să distrugă opera lui Dumnezeu, mereu caută să inspire fapte rele şi astfel să-şi pregătească răzbunarea. Prin sfârşirea lumii Diavolul speră să pună stăpânire pe creaţia divină şi de aceea îi grăbeşte nimicirea.

Din seria bogată şi variată a acestor credinţe populare a ajuns imaginaţia colectivităţii să formuleze ideea împărăţiei lui Anticrist, care este identic cu Diavolul. Dar tot Dumnezeu va avea grijă, din nemărginita sa îndurare, să scurteze zilele acestei domnii.

Din tot complexul de credinţe strămoşeşti şi de povestiri care şi azi mai trăiesc în gura poporului român, vom grupa într-un cadru sintetic unele exemple de ciudată şi inventivă înfăţişare a diverselor fenomene şi întâmplări care vor preceda şi vor desăvârşi procesul finalităţii cosmice. Majoritatea acestor credinţe sunt de factură originală, fiindcă în afară de unele idei generale sau biblice, ele sunt produsele pure ale fanteziei poporului şi se concordă ca o concluzie logică cu toata filatura de creaţii şi imaginaţii inspirate din felul său de viaţă şi de gândire.

Poporul crede că sfârşitul lumii nu se va produce deodată, pe neaşteptate, ci va fi prevestit de diferite evenimente cosmice, între care cutremurilor de pământ li se dă cea mai mare importanţă.

Seria semnelor revelate de Dumnezeu a început cu potopul şi a continuat cu diversele fenomene geologice şi atmosferice, la care se mai adăugară şi mulţimea pedepselor, cum erau războaiele, boalele şi alte suferinţi. Toate acestea nu erau decât avertismente divine, care pregăteau în sufletul şi conştiinţa oamenilor ideea ispăşirii păcatelor care se va produce în clipele marilor socoteli eterne.

În miturile româneşti găsim numeroase interpretări de semne prevestitoare, fiindcă poporul vedea în orice fenomen sau eveniment supranatural o mustrare a lui Dumnezeu şi o arătare a sfârşitului apropiat. Vom reţine aici numai unele, care prin concepţia lor pot fi puse alături de preconizările mitologiei universale.

Primele timpuri ale omenirii, cunoscute în literatura mitologică sub denumirea epocii de aur, erau cu totul altfel decât cele de la potop încoace. În vremea aceea fericirea şi bunăstarea sălăşluiau pe tot pământul. Oamenii aveau de toate şi nu erau aşa de trudiţi ca cei de azi. Trăiau în desfătare şi fără griji, iar sub copleşirea atâtor bunătăţi l-au uitat pe Dumezeu şi poruncile lui. Lumea s-a înrăutăţit şi s-a dedat la păcate fără nici o ruşinare, încât Dumnezeu s-a gândit să prăpădească lumea. Potopul pe care l-a trimis asupra făpturilor sale a fost cel dintâi şi cel mai groaznic avertisment.

După credinţa românească primii oameni erau *Uriaşii,* deci din pricina lor şi a vieţii lor pline de păcate puse Dumnezeu capăt celei dintâi lumi prin înecare.

Despre felul cum s-a produs potopul mitologia româna are o numeroasă colecţie de legende. Toate se bazează pe ideea uneltirilor şi intervenţiei Diavolului ca să zădărnicească mântuirea lui Noe sau ca să-şi asigure şi pentru el un loc de scăpare în corabie.

Modelul după care şi-a făcut Noe corabia i l-a sugerat Dumnezeu. O legendă din regiunea Constanţei ne informează

că Dumnezeu cu prilejul arătării sale, când îl prevenea pe Noe de potop, îi spuse ca să taie o pasăre şi să-i examineze sistemul oaselor din jurul pieptului, servindu-se ca model la construirea corăbiei sale de acest schelet.

În Bucovina se crede că locul arătării lui Dumnezeu era în mijlocul unei păduri, unde se găseau lemnele din care îşi făcu Noe corabia şi unde putea să lucreze neobservat şi nestingherit de nimeni. Viziunea aceasta s-ar fi petrecut în vis.

Despre uneltirile Diavolului se cunosc mai multe variante. Tema este că Diavolul, pentru a descoperi locul ascuns, unde îşi alcătuia Noe corabia, se folosi de slăbiciunea femeii şi o convinse pe soţia lui Noe ca să-i dezvăluie acest secret. Diavolul avea intenţia să-i spargă corabia, care era aproape gata, ca astfel să nu izbutească Dumnezeu să-şi salveze nici o sămânţă din creaturile sale. Nevasta lui Noe nu ştia însă nimic din ceea ce făcea soţul ei, căci Dumnezeu îl sfătuise pe Noe să nu spună nimănui nimic. Atunci Diavolul aduse în casa lui Noe un butoi de vin fermecat şi puse la cale pe soţia lui ca să-l îmbete şi astfel să-i afle secretul. Iată cum ajunse Diavolul, din cauza trădării femeii, să cunoască locul de construcţie şi să poată distruge corabia.

După alte versiuni chiar Dumnezeu i-ar fi spart lemnele corăbiei, ca să-l înspăimânte pe Noe pentru greşeala de a se fi îmbătat şi de a fi destăinuit secretul.

Oricare ar fi explicaţia, temele concordă asupra ideii de distrugere şi asupra sprijinului dat de Dumnezeu ca Noe să-şi poată reface corabia, ca prin minune, prin o singură lovitură.

Nereuşind Diavolul înainte de potop, a persistat în planurile sale chiar şi în timpul inundărilor, căutând diversele mijloace, fie direct, fie cu ajutorul şoarecelui sau al altor animale, ca să roadă fundul corabiei şi să o înece. Dar Noe observă la timp găurile făcute de Diavol şi le astupă. După unele credinţe aceste găuri au fost astupate de coada şopârlei, iar pentru această faptă

Dumnezeu o binecuvântă ca să nu-i curgă sângele când o calcă cineva. După alte credinţe serviciul acesta l-a făcut năpârca, a cărei coadă a şi rămas în gaura corabiei.

Un subiect de legendă cunoscut aproape în toate provinciile ţării este cum a scăpat Diavolul de potop prin înţelegerea secretă ce o avuse cu soţia lui Noe. Aceasta, în momentul revărsării apelor întârzia dinadins să se urce în corabie, căci aşa-i fusese vorba cu Diavolul, iar Noe alarmat şi enervat îi strigă: „Hai, drace, vino mai repede". Diavolul intră atunci alături de femeie în corabie, fiindcă îl invitase Noe, şi astfel scăpă de pierire spre nenorocul lumii.

Câteva din aceste idei se găsesc şi în legendele altor popoare, dar majoritatea lor sunt cunoscute numai de români.

De la potop încoace felul avertismentelor divine despre apropierea sfârşitului lumii au variat şi s-au succedat sub forme diferite, dintre care cele mai sugestive erau fenomenele atmosferice sau astronomice, îndeosebi cutremurele de pământ.



XIV.Cutremurele de pământ

Cauzele zguduirilor terestre. – Consecințele rele și posibilitățile de evitare a acestor nenorociri. – Fenomene astronomice și atmosferice care prevestesc sfârșitul lumii. – Eclipsele și cometele.

Cauzele cutremurelor de pământ sunt multiple. Ele stau în legătură logică cu toată concepția poporului despre pământ. Când se clatină din orice motiv stâlpii sau celelalte proptele ale coajei terestre, se produce o cutremurare. Deci, cauzele principale ale acestor cutremure rezultă din lipsa de soliditate sau de rezistență a suporturilor cosmice. Astfel în ipoteza sprijinirii pământului pe spatele sau cozile peștilor uriași din apa subterană, cutremurul se va simți ori de câte ori se vor mișca sau vor da din coadă acești pești. Același fenomen de scuturare se va observa din cauza neastâmpărului oricăror animale sau ființe imaginare care susțin scoarța pământului.

Am mai văzut că după alte credințe, lumea noastră stă pe stâlpi ori pe furci. În consecință, când aceste temelii mondiale sunt roase de diavoli sau de Iuda, pământul se mișcă din loc. Tot astfel se scutură și în momentele când Diavolul, pe spatele căruia zace coaja lui, se întoarce să se culce pe partea cealaltă.

În afară de aceste cauze de ordin static și arhitectonic, pământul se mai poate zgudui și din voința lui Dumnezeu, când acesta îl privește mustrător, căci toate păcatele oamenilor pe suprafața lui se petrec. Dumnezeu însă nu se uită decât cu coada ochiului, căci dacă l-ar privi direct, s-ar prăbuși pământul și ar

provoca sfârşitul lumii. Această privire fatală se va întâmpla numai dacă oamenii nu se vor cuminţi şi nu se vor pocăi.

Pământul fiind o fiinţă vie, poate să se cutremure ca orice om. Se poate îngrozi şi el de răutăţile omeneşti pe care încearcă să le scuture din spatele său ca pe nişte lucruri ce-l apasă. Sau poate să se cutremure de oboseală, ca orice muncitor, în sezoanele când produce roade prea multe şi se istoveşte.

Consecinţele rele ale cutremurelor se manifestează în credinţa poporului sub diverse forme. În general ele sunt semnele prevestitoare de nenorociri cum ar fi războaiele, marile vărsări de sânge, bolile contagioase, foametea, seceta, etc. Ele nu sunt decât arătările divine din care oamenii să tragă concluzii că vor ajunge în faţa alternativelor de pocăire sau de ispăşire prin nimicirea lumii. Cutremurele de pământ ar fi, deci, un fel de preludiu al durerilor ce vor veni.

Poporul mai dă şi interpretări bune acestor cutremure, dacă ele s-ar produce noaptea, căci atunci ar prezice recolte îmbelşugate. Tot astfel dacă s-ar cutremura pământul şi după dejun, când lumea e sătulă. În restul zilei cutremurele sunt semnele rele ale foametei şi sărăciei.

Oamenii n-au decât să respecte posturile şi să se poarte bine, căci duşmanii subterani n-ar mai îndrăzni atunci să roadă proptelile pământului şi nici Dumnezeu n-ar mai avea motive să privească supărat. Dacă însă oamenii vor persista pe calea păcatelor, sfârşitul lumii va fi inevitabil.

Prăbuşirea munţilor, cauzată de puternice cutremure, va declanşa cataclismul şi atunci pământul va deveni iarăşi neted la suprafaţă cum era la începutul creaţiei sale. Acest eveniment cosmic va fi cel mai plastic şi decisiv semn al voinţii lui Dumnezeu de a prăpădi lumea. Prăbuşirea munţilor va constitui primul act din etapele ceasului final.

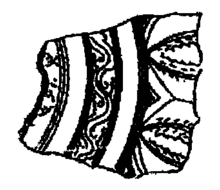
Pe lângă revărsarea apelor şi zguduirile pământului cu toate consecinţele lor, poporul mai credea în existenţa altor semne

prevestitoare de sfârşit, cum ar fi unele fenomene astronomice sau atmosferice.

Eclipsele sunt considerate de popor ca nişte întunecimi anticipate prin care Dumnezeu le atrage atenţia oamenilor că se va apropia sfârşitul lumii dacă nu-şi vor schimba conduita şi nu se vor supune legilor morale revelate de el. În unele regiuni se mai credea că soarele fiind ochiul lui Dumnezeu, când acesta se întunecă, înseamnă că Tatăl ceresc îşi întoarce privirea-i ocrotitoare de la cei de pe pământ, îngrozindu-se de mulţimea păcatelor pe care le vede. Se spunea în general că sfârşitul lumii va avea ca prim aspect o eclipsă totală a soarelui, când vârcolacii îl vor mânca şi vor cauza întunecimea finală.

Cometele sau stelele cu coadă, cum le numeşte poporul, aveau şi ele semnificaţia prevestirii în credinţele lui. Când se ivea o cometă pe cer, aceasta se întâmpla însă foarte rar, oamenii de la ţară îşi aduceau aminte de cuvintele bătrânilor că apariţia ei era semnul de sfârşit al lumii. Atunci se înspăimântară cu toţii şi îşi trăiră zilele în post şi rugăciuni, aşteptând ceasul judecăţii din urmă. Dumnezeu văzând această pocăire, se îndură şi îi iartă pe oameni, amânând executarea hotărârii sale de a pedepsi lumea.

În unele părţi se spunea că şi curcubeul ar fi un semn divin, el însă îşi avea mai mult sensul biblic decât acela atribuit celorlalte fenomene prevestitoare de rău.



XV.Cum se va produce distrugerea lumii

Sursele mitologice de inspirație apocaliptică. – Etapele cataclismelor. – Mistuirea prin foc. – Bătălia finală. – Prăbușirea stâlpilor cosmici. – Nașterea altei lumi.

După ce Dumnezeu va vedea că avertismentele sale vor fi zadarnice, iar oamenii nu se vor pocăi, își va împlini voința de a pune capăt acestei lumi pline de păcate.

Sfârşitul tragic se va produce în diferite chipuri. Imaginaţia poporului a fost foarte fecundă în această privință, mai ales că ea era alimentată de bogata literatură apocaliptică. Cele mai răspândite credințe aminteau ca mijloace de distrugere focul, apa sau prăbuşirea stâlpilor care susțin pământul. Totuşi, înainte de actul final, procesul nimicirii va trece prin etapele unei agonii mondiale.

Sfârşitul lumii îl pregăteşte în secret Diavolul, îndemnându-i pe oameni la fapte rele. Dumnezeu însă, din nețărmurita sa îndurare, nu va prăpădi lumea până când nu-şi va trimite sfinții pe pământ să lupte împotriva Diavolului, căci în bună parte acesta este vinovat şi responsabil de marea decadenţă morală a oamenilor. Dintre sfinți nu vor coborî decât aceia care se ridicaseră în cer cu trup viu, deci fără moarte. Astfel Enoh, Ilie şi Ioan se vor întoarce atunci pe pământ şi vor destăinui uneltirile Diavolului, care însă îi va omorî tăindu-le capul. Moartea acestor sfinți va însemna declanşarea sfârşitului, fiindcă din sângele lor se va naşte focul ce va mistui lumea.

După ce-şi vor lua moartea şi aceşti trei sfinţi înălţaţi de vii în sânul împărăţiei cereşti, Dumnezea va îndruma îngerii ca să iniţieze etapele cataclismelor. Mai întâi se vor mişca apele în valuri îngrozitoare, iar animalele marine vor ieşi pe maluri şi vor da alarmă prin urletele lor înfricoşătoare, apoi se vor aprinde mările şi vor arde în clocotiri de văpaie, încât se vor topi ţărmurile, iar pe urmă se vor umplea de sânge toate apele şi pământul. Se vor produce după aceea nişte cutremure atât de puternice, cum nu se pomeniră de când e lumea, şi vor clătina munţii din temelie, iar prăbuşirea lor şi sfărâmarea stâncilor vor provoca moartea oamenilor şi vietăţilor de pe pământ. Soarele se va întuneca, luna va sângera, iar stelele vor cădea. Cerul şi pământul se vor aprinde, vor arde toate spurcăciunile lumii, iar pământul va deveni neted şi curat, ca să poată coborî pe el Dumnezeu, care l-a creat.

În aceste credinţe găsim numeroase concepţii apocaliptice, care au dat naştere unor serii de fantezii, bogate în amănunte înspăimântătoare, dar având aproape toate ca idee finală numai distrugerea suprafeţei solului, care adăpostea răutatea şi păcatele, iar nu nimicirea totala a pământului propriu zis. Din această idee a cruţării materiei pământeşti şi-a făcut poporul închipuirea că după sfârşitul lumii noastre Dumnezeu va crea o altă lume şi o nouă omenire.

Credinţele despre etapele unei agonii mondiale au avut sursă de inspiraţie în diferitele produse ale literaturii apocaliptice, care s-au răspândit mai cu seamă pe vremea bogomilismului. Adevăratele şi străvechile credinţe însă nu pomenesc despre aceste faze prin care va trece procesul distrugerii, ci susţin că momentul sfârşitului va veni deodată, când va hotărî Dumnezeu, iar cataclismul final se va întâmpla prin arderea feţei pământului.

În Bucovina, de exemplu, poporul credea că Dumnezeu va trimite o ploaie de foc ca să topească pământul şi să-l cureţe de toate spurcăciunile care se află pe el. Se mai preciza că văpaia

mistuirii va pătrunde până la o adâncime de 9 stânjeni. Despre durata arderii sunt multe variante. Cea mai interesantă este că Dumnezeu nu va opri focul decât atunci când pământul îi va spune că s-a purificat deja. Totuşi, flăcările nu se vor stinge numai dacă pământul într-adevăr devine atât de curat ca Hristos. După alte credinţe, odată cu suprafaţa pământului vor arde nu numai oamenii vii, dar şi trupurile celor morţi şi îngropaţi în pământ. Cele 12 vânturi ale văzduhului vor strânge cenuşa şi o vor sufla-o pe valea lui Safat, unde, pe această movilă formată din .scrumul morţilor, se va face judecata din urmă.

În alte regiuni se spunea că pământul va arde până va deveni iarăşi neted ca la începutul creaţiei sale.

La o săptămână după distrugerea lumii se va face judecata din urmă. Dumnezeu va coborî atunci la Ierusalim împreună cu Sf. Petru şi Maica Domnului, iar judecarea sufletelor are să o facă în valea lui Safat.

În nordul României, mai ales în părţile Moldovei şi Bucovinei, unele credinţe populare susţineau că înaintea ploii de foc se va produce o bătălie finală, împăratul Constantin va ieşi cu oastea lui şi îi va birui într-un război mondial pe toţi împăraţii şi regii lumii. Din aceste lupte foarte mulţi oameni vor muri, iar puţinii supravieţuitori vor fi apoi mâncaţi de nişte păsări cu cioc de fier.

Altă versiune spunea că la sfârşitul lumii va izbucni un război pe tot pământul. Se va ivi atunci un împărat necunoscut, care îi va distruge pe toţi oamenii în afară de câţiva din jurul lui. Din acest grup de supravieţuitori se va forma şi se va naşte o lume nouă. Dacă s-ar întâmpla însă, că acest împărat nu s-ar mai ivi, atunci Dumnezeu va arde pământul, iar după curăţirea lui îi va readuce pe Blajini ca să-l locuiască.

Am văzut în partea unde expuneam credinţele poporului român despre suporturile cosmice că pământul e proptit pe spatele unor animale sau este sprijinit pe nişte stâlpi mondiali.

Aceşti stâlpi ameninţă să se prăbuşească, deoarece Diavolul roade mereu la temelia lor. Dacă oamenii nu ţin posturile şi nu ascultă de poruncile lui Dumnezeu, aceşti stâlpi se vor prăvăli, iar pământul se va îneca în marea nemărginită.

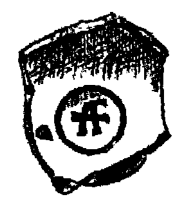
Decadenţa morală a omenirii ar mai putea să-i determine pe îngerii păzitori de la marginea pământului să-şi abandoneze locul lor de strajă şi să-l lase pe Diavol ca să întoarcă platoul de pământ cu fundul în sus. Atunci suprafaţa scoarţei pe care zace lumea noastră va ajunge dedesubt şi se va îneca, iar Blajinii se vor ridica deasupra şi vor începe o lume nouă.

Prin orice mijloace s-ar produce distrugerea lumii, un lucru pare logic în judecata poporului, că nu se va nimici şi materia. Chiar dacă ar arde pământul, cenuşa lui va rămâne. Poate vor fi însă extirpaţi numai oamenii şi vietăţile. În orice caz, materia brută din care fusese făcut pământul se va conserva, fie în parte, fie chiar puţin alterată, şi ea va servi pentru noua creaţie a lui Dumnezeu, căci conform unei credinţe admisă în mod general de poporul român, după sfârşitul lumii actuale se va naşte o lume nouă. În Oltenia se preciza că această lume va fi formată din alţi oameni, la fel ca cei de azi, dar fără păcate şi fără nevoi de a se hrăni cu mâncare şi băutura. În multe părţi, îndeosebi în Bucovina, se crede că oamenii ce se vor naşte în lumea viitoare vor fi mici de tot, cât un deget al nostru.

În ipoteza retroversării pământului, lumea de mâine se va compune după credinţele moldovene sau bucovinene din Blajinii cei drepţi şi evlavioşi, care, prin schimbarea feţei solului, vor ajunge iarăşi la lumină. În aceleaşi regiuni însă se mai susţinea că după ce oamenii lumii noastre vor fi înecaţi prin întoarcerea pământului, Hristos se va pogorî pe noua lui suprafaţă şi va crea doi oameni la fel cum procedase Tatăl ceresc când zidise pe Adam şi Eva. Din aceşti doi oameni ai lui Hristos se va naşte o altă lume, iar istoria va începe din nou.

Unele credinţe inspirate din literatura apocaliptică susţineau succesiunea unei împărăţii a lui Anticrist, care, în concepţia poporului, nu era altceva decât Diavolul. Lumea se va sfârşi prin domnia lui Anticrist, dar ea nu va ţine mult, căci Dumnezeu îi va scăpa pe oameni de sub teroarea Diavolului, care de mult pândea acest moment de a pune stăpânire pe creaţia divină.

Mai erau câteva credinţe izolate care preconizau ideea nimicirii totale şi definitive a lumii. La terminarea tragediei mondiale, Dumnezeu şi Diavolul îşi vor împărţi între ei sufletele oamenilor, apoi se vor urca în Lună, pe care anume o creaseră după chipul şi asemănarea Pământului ca să le servească drept loc de retragere în urma distrugerii complete a lumii.



[2. ORIGINEA OMENIRII]

XVI. Mituri despre originea omenească

Concepția creației divine a omului. – Orațiile de la nunțile țărănești conțin credințe tradiționale despre făurirea oamenilor. – Crearea lui Adam. – Cum a fost zidită Eva.

Mituri privitoare la originea omenirii și la viața protopărinților noștri se găsesc aproape la toate popoarele lumii, dar sub forme cu totul diferite de ideile care dădură naștere legendelor românești despre rasele primitive.

În mitologia străină întâlnim cele mai variate și stranii teme, care preconizează nașterea oamenilor din diverse animale sau plante, mai cu seamă din arbori antropogenici ori din unele fructe. Sunt și legende care susțin că cei dintâi oameni au fost descendenții lui Dumnezeu sau chiar zei transformați în ființe pământești.

Literaturile celorlalte popoare sunt foarte bogate în astfel de fantezii. Ele nu au însă aproape nimic comun cu concepțiile miturilor românești. De aceea nu ne vom ocupa de ele decât acolo unde vom găsi ceva asemănare sau legătură între produsele acestor literaturi și între creațiile poporului nostru.

Legendele românești despre originea omenirii au avut două surse de inspirație. Una a fost *Geneza Testamentului Vechi* de unde porneau multe idei de mituri pe care poporul le înflorea cu produse imaginare, acolo unde vedea vreo lacună în expunerea biblică și unde setea de a cunoaște toate amănuntele creației îl împingea pe calea fanteziei. Iar cealaltă sursă de inspirație a fost concepția mazdeistă, care stătea la baza numeroaselor mituri

despre facerea lumii, stabilindu-se prin aceste idei iraniene o legătură de construcţie spirituală şi de logică între legendele cosmogonice şi cele antropogenice.

În povestirile româneşti, în colindele de Crăciun şi îndeosebi în diferitele oraţii ce se fac la nunţile ţărăneşti, din care putem trage concluzii de concepţii mitologice, sunt remarcabile influenţele învăţăturilor biblice.

Ideea de bază este că Dumnezeu l-a făcut pe om din pământ. Imaginea poporului a completat această concepţie biblică şi a căutat să lămurească toate detaliile creaţiei umane. Astfel, materia din care a fost modelat omul se compusese din părţi luate şi adunate din toate regiunile pământului, ca după moarte el să fie reprimit de mama sa terestră cu mai multă bunăvoinţă în sânul trupului ei de unde ieşise.

În Oltenia se spunea că Adam şi Eva erau făcuţi de Dumnezeu din lut. După această legendă, primii oameni au fost deodată zidiţi din pământ, apoi Dumnezeu le suflă în gură duh şi ei căpătară viaţă. Înainte de a le da vitalitate, Creatorul aşeză deoparte o sapă şi de altă parte un fus de tors lână, iar făpturilor sale când se deşteptară la viaţă, le spuse să aleagă. Omul luă sapa şi femeia puse mâna pe fus. Aşa îşi închipuia poporul din unele regiuni oltene că s-a croit destinul sexelor, bărbatul să muncească şi să câştige cu sapa hrana gurii, iar femeia să toarcă firele pentru îmbrăcămintea omului.

În afară de această legendă izolată, cele mai multe vorbesc de crearea separată a lui Adam şi a Evei. În această privinţă spuneam că oraţiile, sau aşa–numitele „iertări", ce se rostesc cu ocazia căsătoriilor la sate, constituiesc surse de folclor pentru cunoaşterea credinţelor rustice despre făurirea oamenilor. Înainte de a pleca la cununie, mirele şi mireasa îşi cer iertare de la părinţi pentru greşelile faţă de ei. Această iertare îşi are un ritual deosebit, care variază după provincii, dar totdeauna este

precedat de o lungă oraţie recitată în versuri de o persoană anume încredinţată.

În prima parte a oraţiei se arată cum a făcut Dumnezeu pe Adam şi pe Eva, cum au păcătuit aceşti oameni şi cum au fost iertaţi, primind binecuvântarea Domnului.

În partea a doua se cere iertare părinţilor pentru toate greşelile ce le-au făcut copiii lor care se despart acum de ei şi pleacă să-şi întemeieze o familie nouă, amintindu-le că şi Dumnezeu a fost iertător faţă de primele sale făpturi.

Din partea întâia a diferitelor oraţii vom scoate câteva idei şi le vom expune într-o sinteză mitologică.

După crearea lumii, Dumnezeu a coborât pe pământ să-şi vadă opera. Era minunată şi perfectă, dar îi lipsea fiinţa care să o stăpânească. Atunci se hotărî Dumnezeu să-l zidească pe om. Făcu scheletul de oase din piatră şi corpul din carne de lut, apoi îi dădu suflet din duhul sfânt, iar gând şi minte din iuţeala sau isteţimea îngerilor. Ochii omului îi compuse din mare, auzul din vânt şi frumuseţile trupului din soare. In unele regiuni se mai adaugă şi alte părţi constitutive ale fiinţei omeneşti, cum ar fi sângele făcut din rouă, suflarea din vânt, puterea din Sfânta Treime, iar cugetul din nouri, unde sălăşluiesc îngerii. După alte oraţii sângele l-a făcut din mare, ochii din soare, faţa din floare, sprâncenele din stele, iar duhul din măririle sale.

Sub influenţa literaturii slavone s-a răspândit credinţa că omul e făcut din opt părţi, ele fiind aproape identice cu cele de mai sus.

O „iertare“ sau oraţie bucovineană explică şi compoziţia numelui de Adam, care în limba arabă înseamnă „om“, iar în limba ebraică „pământ“. După versurile acestei oraţii, Dumnezeu a vrut să-i dea nume creaturii sale omeneşti. A trimis deci patru îngeri în cele patru direcţii ale lumii ca să-i aducă fiecare câte o slovă din care să alcătuiască numele lui Adam. Se remarcă aici aceeaşi idee a formării semnului crucii ca şi întinderea

pământului în cele patru părţi spre care îl împinsese Diavolul pe Dumnezeu ca să-l înece.

Unii susţin că, luând Dumnezeu lut din toate colţurile pământului ca să-l construiască pe om în varietatea compoziţiei şi culorii acestui lut, trebuie căutată şi explicaţia diversităţii raselor.

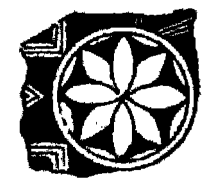
Am văzut cum a fost creat Adam după concepţia populară. Dumnezeu a dispus din împărăţia sa ca să se facă lumea şi tot ce era pe pământ s-a făcut prin cuvântul său. După terminarea acestei creaţii a coborât pe pământ şi l-a zidit pe om, lăsându-l să stăpânească toată natura şi toate vietăţile. După 30 de ani Dumnezeu s-a uitat din nou spre pământ să vadă ce roade a dat stăpânirea omului, dar n-a observat nimic schimbat. S-a gândit atunci că din cauza singurătăţii nu putea produce omul ceva nou. De aceea, s-a hotărât să-i dea lui Adam o tovarăşă de viaţă şi un ajutor. Astfel se zămisli în cugetul divin ideea zidirii unei femei.

Dumnezeu l-a adormit pe Adam ca să-i poată lua o bucată din trup şi din această bucată să-i facă o soţie. În timpul somnului Domnul îl privea pe Adam şi medita de unde să-i scoată o bucată de corp. Dacă i-ar lua din cap şi ar crea femeia din această parte a omului, atunci femeia ar deveni mare şi prea deşteaptă faţă de bărbat. Dacă i-ar lua din călcâi, nici atunci n-ar fi bine, căci femeia ar deveni prea supusă bărbatului. Dar luându-i din cap, omul ar mai pierde şi din mintea sa, iar dacă i-ar scoate o părticică din tălpile picioarelor, omul ar deveni prea mic şi femeia prea uşoară. Să-i ia din ochi, atunci femeia ar vedea prea departe şi prea multe, ori să-i ia din gură, dar atunci femeia n-ar asculta de Dumnezeu şi ar vorbi prea multe. Din creştet iarăşi nu era bine să-i ia, căci femeia devenea mai înaltă decât bărbatul.

După aceste meditaţii dumnezeieşti, care sunt atât de interesant versificate în diferitele oraţii, iar în unele „iertări" prezentate sub formă de consfătuiri cu Sf. Petru, Domnul s-a

gândit că e mai bine să-i scoată o coastă lui Adam, precizându-se ca ea a fost luată din partea stângă.

Din această coastă o făcu Dumnezeu pe Eva, al cărei nume îl compuse tot din literele aduse de îngeri din cele patru părţi ale lumii. Apoi îl trezi pe Adam din somn şi îi arătă femeia pe care să o aibă de soţie, fiind făcută din osul, din carnea şi sângele lui. Dumnezeu îi binecuvântă să se înmulţească la fel ca ierburile câmpului, ca nisipul mării şi ca stelele cerului.



XVII. Originea dualistă după legendele antropogenice

Concepţia mazdeistă. – Trupul a fost făcut de Diavol, iar sufletul de Dumnezeu. – Modelarea primului om. – Fiinţa androgină a lui Adam. – Femeia este făcută din coadă de diavol.

Aceeaşi concepţie mazdeistă care a influenţat mitologia noastră cosmogonică s-a resimţit şi în formaţiunea legendelor antropogenice. Poporul român are în folclorul său multe legende care atribuie crearea primilor oameni unei colaborări între Dumnezeu şi Diavol. Tema principală este că trupul a fost făcut de Diavol, iar sufletul de Dumnezeu. De aceea după moartea omului duhul se înalţă la Dumnezeu, iar corpul se îngroapă în pământ unde se află împărăţia Diavolului.

Mai există şi altă temă legendară, după care omul a fost creat exclusiv de Dumnezeu, iar Diavolul din invidie s-a răzbunat pe această operă divină aruncând asupra omului fel de fel de boli.

Originea dualistă a primului om o întâlnim în numeroase mituri care conţin străduinţele Diavolului de a distruge opera lui Dumnezeu. Văzând Diavolul că nu izbutise în planurile sale, s-a gândit să-şi facă un tovarăş de luptă subordonat şi ascultător. S-a apucat să modeleze din lut făptura unui om, iar când şi-a terminat lucrarea, a încercat să-i sufle prin gură viaţă, dar zadarnică i-a fost truda. Diavolul trebuia să recunoască puterea lui Dumnezeu şi slăbiciunea sa. Se duse umilit în faţa lui Dumnezeu şi îl rugă să-i dea suflet divin trupului de lut. Astfel a fost făcut omul,

corpul său fiind opera Diavolului, iar duhul fiind dar sfânt de la Dumnezeu. Când Satana văzu minunea animării omului, îl scuipă de necaz că nu putuse el să-l însufleţească. Din acest scuipat diavolesc se trag toate relele şi boalele omului, şi tot de atunci a prins omul obiceiul urât de a scuipa.

Pe această temă de factură iraniană s-au înseilat multe variante, dintre care voi aminti una. Când Diavolul îşi recunoscu în faţa lui Dumnezeu neputinţa de a-i da viaţă figurii sale de pământ, Domnul îi spuse să-şi tragă înapoi toată suflarea, ca să infiltreze apoi duh divin. Diavolul însă nu şi-a respirat tot şi a mai lăsat în corpul omului pulsaţie satanică. Această rămăşiţă de suflet diabolic constituie în om înclinarea spre rău şi spre ură.

Argumentaţia poporului pentru explicarea ipotezelor sale antropogenice este foarte sugestivă. Privind viaţa de toate zilele a omului, se poate observa că Diavolul îşi arogă drepturi de stăpânire asupra corpului, chinuindu-l în diverse feluri şi înzestrându-l cu diferite boli, iar în clipa morţii îşi ia îndărăt trupul neînsufleţit şi îl dă pradă putrezirii. Sufletul în schimb, cât stă sălăşluit în corpul omului, este un îndrumător de conduită bună şi o legătură spre tainele divine, înălţându-se înapoi la Dumnezeu după desprinderea sa de trupul mortului.

După crearea omului s-a pus problema continuităţii umane şi a reproducţiei. Cele mai multe mituri străine, mai ales acelea de origine străveche, pornesc de la ideea fiinţei androgine a primului om. Conform acestei concepţii, Adam întruchipa în persoana sa ambele sexe, care au fost mai târziu separate prin voinţa divină. Astfel explică literatura universală, care se ocupă de subiectele acestor mituri, instinctul de atracţie reciprocă al celor două sexe.

În legendele române nu găsim exemple din mitologia străină. Povestirile româneşti despre crearea femeii, în cea mai mare parte sunt originale şi sunt produse de spiritul satiric al poporului nostru, care a căutat să ironizeze tot ce privea sexul

feminin. După aceste istorisiri, cu fond de dualism mazdeist, Eva n-a fost făcută din coasta lui Adam, ci din coada Diavolului, sau după alte variante din coada unor animale, cum ar fi pisica, vulpea sau câinele.

Tema este următoarea: Dumnezeu a trimis un înger ca să-l pândească pe Adam când doarme şi să-i ia o coastă, apoi să i-o aducă, gândindu-se sa facă din ea o femeie pe seama omului. Îngerul şi-a îndeplinit misiunea, dar în drumul său de înapoiere se întâlni cu un drac, care îl întrebă ce duce în mână. Acesta luă coasta simulând că vrea să o vadă şi fugi cu ea spre iad să i-o ducă stăpânului său, lui Lucifer. Îngerul îl urmări pe drac până la gaura de intrare. Diavolul mic se strecură înăuntru cu tot cu coasta furată, dar îngerul îl prinse de coadă şi îl trase îndărăt. Dracul a scăpat şi îngerul a rămas cu coada în mână. Resemnat se înălţă la Dumnezeu să-i mărturisească păţania. Dumnezeu însă observându-l de la distanţă că vine cu ceva în mână, nu mai cercetă să vadă, ci făcu deja semnul binecuvântării, transformând coada de Diavol în femeie. Iată de ce are femeia, după credinţa poporului, atâtea înclinări diabolice.

Variantele care întroduc în aceste legende metamorfoza Diavolului în chip de animal arată că Dumnezeu când i-a luat coasta lui Adam, a pus-o deoparte până ce cosea locul deschizăturii. În timpul acesta Diavolul s-a furişat în formă de pisică, de vulpe sau de câine şi i-a furat coasta. Dumnezeu s-a luat după Diavol şi nu l-a putut prinde decât de coadă, pe care i-o smulse în fuga mare. Supărat de această întâmplare, porunci ca să se facă femeie din coada Diavolului. Din aceste transformări ale Diavolului trage poporul concluzia că femeia este linguşitoare ca pisica, vicleană ca vulpea sau rea ca şi câinele.

XVIII. Cea dintâi familie

Raiul şi viaţa primilor oameni. – Păcatul strămoşesc. – Izgonirea din Paradis. – Călcarea noilor porunci dumnezeieşti. – Înţelegerea lui Adam cu Diavolul.

Istoria biblică ne învaţă că Dumnezeu i-a aşezat pe Adam şi pe Eva în grădina Edenului, în paradis, unde aveau de toate şi puteau dispune liber asupra tuturor creaţiilor divine.

Raiul era situat, conform credinţei populare din Bucovina, în cerul al nouălea, în apropierea lui Dumnezeu, unde primii oameni trăiau în deplină fericire, fără lipsuri şi fără necazuri. O singură interdicţie aveau. Dumnezeu i-a oprit să mănânce din fructele unui pom superb ce stătea în mijlocul grădinii şi care purta în roadele lui taina morţii şi a vieţii.

Astfel, în cugetul dumnezeiesc omul era nemuritor şi numai prin păcat şi prin gustarea pomului oprit ajunse să cunoască moartea.

Poporul crede că postul creştinesc de azi îşi află ideea iniţială în această oprelişte impusă de Dumnezeu protopărinţilor noştri, iar noi prin post putem primi îndurarea Domnului pentru iertarea păcatului strămoşesc.

Oraţiile recitate la nunţi, precum şi cântecele de stea sau colindele de Crăciun, conţin multe amănunte despre felul cum au păcătuit primii oameni.

În general credinţele poporului îmbracă forme interpretative care se suprapun fondului biblic.

Diavolul deghizat în chip de şarpe a ispitit-o pe Eva să guste din pomul oprit, spunându-i că în acest fruct zace secretul cunoştinţei divine. A îndemnat-o apoi să-i dea şi lui Adam, care

dormea la umbra unui arbore, învăţând-o să-i stoarcă pe gât din zeama mărului. Eva, zăpăcită de cuvintele Diavolului, făcu aşa cum i se spuse. Adam se trezi din somn şi îngrozit de senzaţia ce o simţi, îşi puse mâinile în gât ca să oprească scurgerea mustului. Era msă prea târziu. Lichidul fatal pătrunse deja în el. Adam strânse gâtul aşa de tare încât îşi făcu un nod. De atunci au bărbaţii nodul de la gât.

După o altă variantă, nodul lui Adam se făcu în clipa când înghiţi mărul, fiindcă strângându-şi gâtul, bucata se opri în loc şi se transformă în carne şi os. Femeile nu au acest nod, pentru că Eva înghiţi mărul în întregime şi nu se sugrumă.

În clipa săvârşirii păcatului, corpurile lor deveniră goale, deoarece coaja de solzi, cu care erau acoperiţi de la facere, s-a desprins de pe ei şi a căzut, rămânându-le doar unghiile de la degete, salvate de Diavol.

În judecata poporului, femeia a fost mai păcătoasă decât omul. De aceea n-are voie să intre în altarul bisericii şi nici popă nu se poate face din ea. La cununie nu i se pune pe cap ca bărbatului coroana cu patru braţe, căci ea nu merită acest semn al crucii, ci numai o simplă coroană cu trei braţe. Femeia a mai fost pedepsită de Dumnezeu să sufere dureri cu ocazia naşterilor şi să-i sângereze trupul.

Cel mai vinovat a fost însă şarpele, care s-a pretat uneltirilor diavoleşti. Câteva legende bucovinene susţin că şarpele avea înainte de acest păcat picioare şi aripi, zburând în jurul tronului dumnezeiesc alături de celelalte păsări preferate. Dar de când a pătruns Diavolul în el, Dumnezeu i-a luat aripile şi picioarele, blestemându-l să-şi târască trupul prin praf şi să iasă la drum ca să-l omoară oamenii. Poporul spune că e mare păcat să întâlneşti un şarpe şi să nu-l ucizi. Dacă sunt mai mulţi de faţă, toţi trebuie să lovească în el, căci altmintrelea acela care se fereşte să-i dea în cap va fi bolnav în cursul anului.

Călcarea poruncii lui Dumnezeu a fost pedepsită cu izgonirea din rai. După unele credinţe, grădina minunată s-ar fi transformat în clipa păcătuirii într-un ţinut deşert, animalele

risipindu-se, iar vegetaţia uscându-se. În general se povesteşte însă că Dumnezeu i-a alungat pe oameni din Paradis şi le-a spus să muncească, omul cu sapa, iar femeia cu furca de brâu.

Asupra judecăţii lui Adam şi a Evei găsim detalii în colindele transilvănene. După textul unei colinde, locul de judecată era în mijlocul raiului, la o masă întinsă, la care şedea Dumnezeu şi Sfântul Ioan. După altă colindă, Dumnezeu judeca singur, stând în tronul său de aur înflorit cu stele, care era instalat în vârful cerului şi împrejurul soarelui.

Din textul unui manuscris datând probabil de la începutul secolului al XVII-lea, care conţinea o sugestivă legendă populară despre tragedia primilor oameni, se pot cunoaşte unele amănunte pe care nu le întâlnim în istoria biblică. După această legendă Adam şi Eva stăteau şi se lamentau în faţa porţii raiului, plângând şi rugându-l pe Dumnezeu să se înduioşeze şi să le trimită măcar o mireasmă pentru mângâierea lor. Domnul s-a îndurat, văzând atâta căinţă din partea păcătoşilor, şi le dărui atunci smirnă şi tămâie, eliberând din rai în acelaşi timp şi toate dobitoacele ca sa aibă şi omul ceva sub stăpânirea sa.

O poveste română păstrată în vechile texte ale literaturii populare completează în felul următor lacunele *Bibliei*. Adam şi Eva au stat şi s-au tânguit în faţa raiului timp de 15 zile, căci nu mai găseau nimic de mâncare. La rugăciunile lor, Dumnezeu a dispus arhanghelului să le dea a şaptea parte din rai împreună cu toate vietăţile. Astfel au ajuns primii oameni să-şi aibă bucata lor de pământ.

Dumnezeu le-a mai dat însă o nouă poruncă. Adam şi Eva nu aveau voie să semene decât o singură brazdă. Ea putea să le producă o cantitate suficientă de grâu pentru nevoile lor, căci în vremea aceea spicele creşteau pe toată lungimea paiului. O legendă povestită de ţăranii români din Banat ne arată cum a venit Diavolul să-i convingă pe oameni să are o mie de brazde, ca să aibă mâncare abundentă şi pentru copiii lor ce urmau să se nască. Şi aici tot Eva ascultă de Diavol şi îl îndemnă pe Adam să muncească o întindere mai mare de pământ. După câteva

săptămâni grâul crescu, dar Dumnezeu privind din cer văzu a doua păcătuire a oamenilor. Se coborî supărat şi porunci ca paiele să nu mai poarte decât un singur spic, iar semănătura să se umple de spini. De atunci rodeşte grâul numai un spic şi de atunci sunt nevoiţi ţăranii să muncească pământul din greu şi să-l cureţe de toţi spinii care îl sufocă. Din cele o mie de brazde semănate nu ieşi nici atâta grâu cât dăduse înainte o singură brazdă.

Diavolul, care nu s-a astâmpărat nici în urma noilor zădărniciri ale tentativelor sale de a-l corupe şi de a-l ispiti pe om, a căutat alte maşinaţiuni pentru a pune stăpânire asupra omenirii. Când s-a apucat Adam să are pământul, după cum îi spusese Dumnezeu, Diavolul l-a împiedicat. O veche poezie populară ne zugrăveşte într-un limbaj arhaic scena petrecută între Adam şi Diavol. Acesta îi zise lui Adam să se întoarcă în rai, căci numai acolo îi putea porunci Dumnezeu, deoarece pământul îi aparţinea lui, iar Dumnezeu era stăpân numai în cer. Diavolul nu admitea deci să i se facă stricăciuni în împărăţia sa tocmai de oamenii lui Dumnezeu. Adam s-a tânguit din nou, văzând că nu mai avea unde merge. În disperarea lui a fost silit să încheie cu Diavolul o învoială, conform căreia Diavolul i-a cedat dreptul său asupra pământului în schimbul unui preţ nebănuit de scump. Adam i-a făgăduit Diavolului că îl va sluji, cedându-i în acelaşi timp sufletul urmaşilor săi. Diavolul nu s-a mulţumit însă cu o simplă înţelegere verbală, ci i-a pretins lui Adam să dea un zapis în scris despre cesiunea sufletelor omeneşti. La scuza lui Adam, că nu ştia să scrie, Diavolul l-a învăţat să-şi imprime mâna pe o bucată de lut preparată în prealabil sub forma unei cărămizi, pe care o puse apoi în foc ca urma palmei să se fixeze prin ardere. Legenda predării acestui zapis cunoscută de poporul nostru din vremi îndepărtate a inspirat numeroşi trubaduri ai satelor româneşti, care au versificat-o şi au răspândit-o. Tot din această legendă s-au inspirat şi mulţi pictori, ale căror opere şi azi se mai află conservate pe pereţii mânăstirilor din Bucovina.

XIX.Legende despre Adam

Cum și-a vândut Adam sufletul Diavolului. – O veche poveste bănățeană despre stabilirea vârstei omenești. – Capul lui Adam. – Copiii primilor oameni.

Despre modul cum şi-a vândut Adam sufletul şi cum i-a dat un zapis Diavolului, literatura populară română a cunoscut numeroase variante, dintre care unele au fost păstrate în vechile texte anonime, iar altele în folclorul populaţiei de la ţară.

După un text vechi, în care a fost rezumată povestea lui Adam astfel cum fusese ea culeasă din gura poporului, Diavolul, după ce primise zapisul de piatră de la Adam, l-a dat celor patru sute de draci ai săi ca să-l păzească. Primii oameni deveniră iarăşi amărâţi din cauza noului lor păcat. De data aceasta Eva a fost aceea care l-a îndemnat pe Adam să facă ceva pentru pocăirea şi pentru eliberarea sufletului lor de sub stăpânirea Diavolului. Mântuirea nu le-a venit însă decât după o baie de 40 de zile pe care Eva a făcut-o în apa Tigrului, iar Adam în apa Iordanului. Zadarnică îi fu încercarea Diavolului de a ispiti femeia să iasă din apă, căci Eva stătu toată vremea în Tigru, până ce nu veni Adam să o scoată de acolo după îndeplinirea termenului prescris. Astfel şi-au salvat protopărinţii noştri sufletul.

O legendă bucovineană ne spune că Diavolul luase cărămida pe care fusese tipărit legământul lui Adam şi o ascunsese în Iordan, unde s-a păstrat până la botezul lui Iisus, când se sfărâmă sub puterea cuvintelor lui Ioan Botezătorul, iar de culoarea cărămizii se înroşi apa Iordanului. Prin spargerea pietrei de

legământ s-a mântuit neamul omenesc. În poveştile transilvănene întâlnim aceeaşi istorisire, aici însă piatra făgăduirii lui Adam a fost distrusă abia în clipa învierii lui Hristos. În unele regiuni moldovene se mai preciza că sfărâmarea cărămizii s-a produs deoarece Iisus a stat cu picioarele pe ea în timpul botezului său.

O legendă din Banat se ocupă şi de vârsta oamenilor şi animalelor, arătând modul cum au fost ele stabilite de Dumnezeu. Adam, când i s-a spus că omul va avea o etate de 30 de ani, l-a rugat pe Dumnezeu să-i mai dea ca să poată trăi mai mult. Atunci a mai primit 20 de ani din cei 50 fixaţi pentru vârsta măgarului, care se plângea de prea marea lor greutate. Domnul i-a mai dat apoi omului 20 de ani din cei 40 ai câinelui şi încă 30 de ani din cei 60 ai maimuţei. De aceea omul îşi duce primii 30 de ani ai vieţii sale în mod normal, fiindcă aceştia i-au fost destinaţi de la început, apoi mai munceşte ca măgarul 20 de ani, chinuindu-se şi necăjindu-se fără a trage foloase de pe urma trudei sale. După aceea, de la etatea de 50 până la 70 de ani îşi târăşte anii câinelui, ataşându-se de casa sa şi neîmpăcându-se cu lume străină în jurul său. La urmă de tot cade omul în anii maimuţei, când nu-şi mai dă seama de nimic şi nici mintea nu-i mai funcţionează cum trebuie.

Vârsta omului, astfel cum a fost ea lămurită de legenda bănăţeană, nu s-a referit şi la Adam care a trăit mai multe sute de ani. El era o fiinţă de statură gigantică, iar capul lui care rămase pe pământ după moartea sa n-a ajuns să fie putrezit nici până la venirea lui Hristos, atât de mare şi de rezistent era.

Despre capul lui Adam poporul român cunoaşte numeroase legende. El avea proporţii aşa de colosale încât împăratul Alexandru Macedon când a dat peste el în drumul cuceririlor sale, s-a înspăimântat şi a pus o mie de ostaşi ca să care la pietre pentru a-i acoperi craniul. Abia după trei zile de străduinţe şi de cărături de piatră au reuşit să-l acopere, ca să nu se îngrozească de mărimea lui oastea împăratului.

Se mai credea că acest cap al lui Adam a fost îngropat în locul deasupra căruia s-a ridicat Golgota, care de altfel în limba ebraică însemna căpăţână. Ca o consecinţă a acestei credinţe se susţinea că omenirea a fost mântuită de păcatul strămoşesc, fiindcă Iisus a fost răstignit pe locul unde zăcea capul lui Adam.

Adam şi Eva au avut mai mulţi copii, ne informează *Biblia*. Poporul, în imaginaţia lui, a căutat să vadă însă cum s-au alcătuit primele familii. Astfel a ajuns la presupunerea fantastică a unui număr mai mare de fete decât de băieţi. Legendele româneşti povesteau că fiecare băiat şi-a luat câte o soră, rămânând la sfârşit o fată nemăritată. Aceasta s-a plâns atunci lui Adam, care a consolat-o zicându-i să trăiască printre celelalte. După concepţia populară, în acest răspuns nesocotit al lui Adam se poate găsi originea amorului liber sau ilegal. Surorile ei după o vreme n-au mai tolerat-o şi au gonit-o din mijlocul lor. Nenorocita de ea a vagabondat de-a lungul pământului până ajunse la marginea mărilor. Acolo s-a stabilit şi s-a întreţinut cu Faraon, care în limbajul poporului însemna uneori Diavolul, alteori ţiganul. Acest Faraon venea în ficare noapte la ea şi din această legătură se născură oamenii negri sau ţiganii, care aveau chip de drac.

Folclorul român este însă foarte bogat în ceea ce priveşte istoria lui Cain şi Avel, cei dintâi copii ai lui Adam şi Eva. Legendele poporului nostru dau variate amănunte despre cearta dintre ei şi mai ales despre uciderea lui Avel. Ele completează ca şi în celelalte domenii mitologice lacunele textelor biblice.



XX.Prima moarte omenească

Ea a fost provocată de omor. – Cum s-a născut ideea asasinatului. – Originea şi comiterea celei dintâi crime. – Moartea lui Avel. – Pedeapsa lui Cain.

De la facerea lumii şi a omului, conform învăţăturilor biblice cea dintâi moarte a fost aceea a lui Avel, provocată de omor. Poporul se întrebă cum se putea produce acest fapt, mai ales că până atunci nu murise încă nimeni şi nici nu fusese cunoscută posibilitatea de a-i curma viaţa cuiva. Explicaţia dată prin legendele populare, după părerea unor cercetători folclorişti, îşi avea adesea sursa ei de concepţie în născocirile cărturarilor. Eu cred însă, fără să exclud cu desăvârşire înrâurirea unor formule inventive de ordin intelectual, că majoritatea temelor acestor mituri se datoresc imaginaţiei colective, fiindcă ele poartă caracterul empiric. Într-adevăr, lămuririle întâlnite în aceste legende sunt scoase din observaţiile obişnuite ale omului de la ţară şi ele denotă un spirit natural de pătrundere a lucrurilor şi fenomenelor pe care le poate vedea ţăranul nostru în viaţa lui de toate zilele.

Faptul că legenda lui Avel o aflăm şi în hronografuri sau în textele vechilor manuscrise ale literaturii noastre populare nu poate constitui un argument în favoarea tezei ca această legendă ar fi compusă de oameni învăţaţi şi după aceea răspândită. Cu aceeaşi convingere s-ar putea susţine şi contrariul, că legenda a fost auzită din popor şi după aceea scrisă.

E foarte probabil că vechile manuscrise ale literaturii noastre populare să fie în marea lor parte culegeri de folclor.

Oricum ar fi, atât legenda lui Avel, cât şi altele a căror origine populară a fost contestată, fac parte de multă vreme din domeniul bogat şi preţios al folclorului nostru.

Biblia ne istoriseşte că primul băiat născut al Evei a fost Cain, lucrător de pământ, iar al doilea Avel, păzitor de oi. Când aceşti doi fraţi au adus jertfă lui Dumnezeu din roadele muncii lor, Domnul nu s-a uitat decât spre jertfa lui Avel, căci ea a fost dată cu gând curat. Cain s-a înfuriat şi l-a omorât pe Avel din invidie. *Biblia* nu mai dădea alte lămuriri. Imaginaţia poporului român a creat însă legende despre uciderea lui Avel, arătând cu diferite amănunte întâmplarea faptului şi originea crimei, care era tot o inspiraţie demonică.

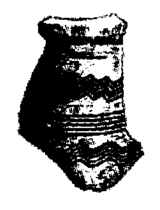
Văzând Diavolul ura lui Cain, îi sugeră şi mijlocul prin care putea să-l omoare pe fratele său. S-a deghizat în chip de ţap şi s-a urcat pe vârful unui deal, deasupra oilor pe care le păzea Avel. Când observă Diavolul că se apropia şi Cain de locul unde păştea turma, împinse cu coarnele o piatră care căzu şi ucise o oaie. Astfel îi arătă Diavolul lui Cain cum să-şi omoare fratele. Fireşte că această temă, înregistrată şi de un vechi hronograf, a dat naştere la numeroase variante.

În continuare un alt subiect de legendă românească ne arată cum au aflat părinţii lui Avel modul de a-l îngropa pe fiul lor. Adam şi Eva au văzut o turturea cum îşi îngropa puii săi, acoperindu-i cu ţărână. S-au gândit să facă şi ei la fel, ca să nu-i lase trupul lui Avel pradă stricăciunii ori animalelor sălbatice. Pasărea care le-a revelat ideea înmormântării varia după regiuni, în unele părţi afirmându-se că era o vrabie, în altele că era un corb.

Poporul român cunoaşte şi legende despre pedepsirea lui Cain pentru crima sa. Sunt două teme. Una ne povesteşte despre moartea lui Cain, iar alta despre aşezarea sa în lună.

Moartea lui Cain a fost mai tragică decât cea a fratelui său, deoarece el a fost omorât de un strănepot al său. Acesta fiind orb, la o vânătoare, din nebăgare de seamă, i-a tras cu săgeata chiar în inimă. Corpul său a rămas apoi neîngropat şi din putrezirea lui s-ar fi format nişte viermi cu patru picioare. Din aceşti viermi s-ar fi dezvoltat mai târziu câinii. Subiectul acestei poveşti, după părerea multora, pare să fie străin de imaginea curată a poporului, el fiind mai degrabă adus din alte ţări sau poate chiar o invenţie a cărturarilor de altădată care voiau să explice sensul etimologic al cuvântului de câine.

Cealaltă temă de legendă, care se află şi la alte popoare, ne arată cum l-a pedepsit Dumnezeu pe Cain, imprimându-i figura şi fapta sa criminală pe suprafaţa lunii, ca să-l poată vedea toată lumea şi toate timpurile pe cel dintâi ucigaş. Poporul român credea a desluşi printre petele de pe lună forma unui om ce ţine în spate un cadavru, ale cărui cap atârnă deasupra unei căldări unde îi picură sângele. După credinţa poporului, când se va umplea această căldare pe care o ţine în mână Cain şi se vor vărsa din ea trei stropi de sânge pe pământ, din aceste picături de sânge nevinovat al lui Avel se va aprinde pământul şi se va produce sfârşitul lumii.



XXI.Primele rase omeneşti

Mituri despre existenţa uriaşilor – Făptura şi viaţa giganţilor. – Moartea şi completa lor dispariţie. – Lupta uriaşilor cu forţele divine. – Originalitatea legendelor româneşti. – Asemănări cu mitologia clasică.

În mitologia română găsim diverse rase de oameni care au trăit pe pământ înaintea noastră. Astfel am văzut mai sus, când ne-am ocupat de viaţa pământului, că primii locuitori fuseseră Blajinii care au ajuns prin întoarcerea platoului terestru pe partea lui dedesubt. Am arătat atunci că această credinţă despre Blajini este originală şi specifică poporului nostru.

O altă credinţă ne vorbeşte despre existenţa uriaşilor care ne-ar fi precedat în lume. Legendele noastre sunt bogate în detalii privitoare la viaţa acestor giganţi şi tocmai aceste amănunte le dau particularităţi ce nu întâlnim în miturile celorlalte popoare.

Un soi cu totul necunoscut de alte mitologii este Căpcăunul, care s-a născut în fantezia poporului nostru încă din cele mai îndepărtate timpuri şi a produs o răspândită literatură folclorică.

Căpcăunii erau nişte antropofagi cu fizionomie anormală, despre care tradiţia n-a putut cădea de acord dacă trăiseră înaintea uriaşilor sau după ei. Totuşi, majoritatea legendelor înclină spre ideea de a-i plasa în era omenirii noastre, confundându-i adesea cu neamul tătarilor.

Din legenda despre capul lui Adam am putut vedea că primii oameni erau nişte uriaşi. Poporul român are multe poveşti despre viaţa lor, iar în tradiţia satelor poastre se păstrează amintirea lor

imaginară, mai ales în jurul dealurilor şi movilelor despre care ţăranii şi azi mai susţin că sunt mormintele uriaşilor.

În mitologia clasică aflăm pomenită lupta lui Jupiter împotriva giganţilor, pe care n-a izbutit să-i învingă decât cu ajutorul lui Hercule, căci după un vechi oracol nici un zeu nu putea să-i extermine fără concursul unui pământean.

În *Testamentul Vechi* întâlnim numeroase neamuri de giganţi, iar Goliath este unul din exemplele oamenilor colosali din timpurile biblice.

Despre existenţa uriaşilor găsim urme şi în miturile unor popoare din evul mediu. Locuitorii regiunilor nordice, mai ales scandinavii, aveau numeroase legende, dar în imaginaţia lor proporţiile fizice ale acestor uriaşi erau mult mai reduse decât ale celor din era biblică sau clasică.

În mitologia română întâlnim în schimb concepţia unor giganţi ale căror făpturi depăşeau orice închipuire.

Bătrânii satelor noastre şi azi mai povestesc cu o plăcută exagerare despre tot ce auziseră din străbuni privitor la traiul şi lumea uriaşilor.

Făptura uriaşilor era atât de mare, încât conform unor credinţe populare paşii lor se întindeau de pe un munte pe celalalt. Gospodăria unuia dintre ei era cât o regiune întreagă. Hrana lor obişnuita era mămăliga, pe care o fierbeau într-o căldare voluminoasă proptită pe trei culmi de munţi şi încălzită cu o imensă cantitate de lemne adunate din şapte codri.

Dinţii lor erau cât fiarele plugului, iar ochii mai mari decât dovleacul. În gura lor ar fi întrat deodată şase oameni de ai noştri. Ei însă erau foarte buni la inimă şi la suflet. O caracterizare a bunătăţii lor ne-o dau mai multe povestiri româneşti a căror expunere variază după provincii, dar al căror subiect este aproape identic.

E vorba aici de povestea unei fete de gigant, care coborâse din culmile munţilor ca să se joace pe şesurile româneşti. Era

tocmai pe vremea când abia mai rămăseseră uriaşi pe pământ, fiind era lor spre sfârşite, iar epoca de viaţă a oamenilor noştri deja începută. Fetiţa văzu un plug cu boi şi cu ţărani pe care îi luă în poală şi îi duse apoi acasă, crezând că sunt nişte jucării sau vietăţi mărunte ce scormoneau pământul. Mama ei îi spuse cu blândeţe ca să-i duca înapoi de unde îi luase, căci aceştia erau oamenii lumii noi, destinaţi să stăpânească pământul după moartea lor.

Din această poveste mai putem trage concluzia că poporul credea în cele două ere omeneşti. Prima a fost cea a uriaşilor, iar a doua este era noastră, oamenii ivindu-se în timpul când se sfârşea stăpânirea celor giganţi. După o altă credinţă a poporului nostru limita între aceste două epoci a fost în momentul venirii lui Hristos.

Ideea despre bunătatea uriaşilor nu o găsim în toate legendele. Din contră, numeroase din ele susţin că uriaşii au fost oameni răi şi au dus o viaţă potrivnică legilor lui Dumnezeu, de aceea au fost pedepsiţi şi lăsaţi pieirii.

Dispariţia uriaşilor se datora unei boale, numită de popor „buba neagră“, care i-a stins din viaţă rând pe rând ca o epidemie incurabilă. Puţinii lor supravieţuitori i-au îngropat pe cei morţi, iar ei o porniră spre nord până li se pierdu urma.

În unele regiuni se mai zicea că uriaşii, fiind descendenţii lui Adam şi primii locuitori ai lumii, erau păcătoşi şi răi, deoarece au fost pedepsiţi de Dumnezeu cu revărsarea potopului.

Ţăranii din Vâlcea istoriseau că moartea uriaşilor a fost provocată de foame, pentru că Dumnezeu, voind să-i pedepsească pentru răutatea lor, le trimisese nişte musculiţe înveninate ca să-i înţepe în ochi, iar după ce deveniră orbi nu mai puteau să-şi caute de mâncare.

În aceleaşi părţi se mai credea că uriaşii au fost pedepsiţi prin închiderea lor în nişte munţi, de unde Dumnezeu nu-i mai lăsa să iasă, căci ar fi fost capabili să distrugă omenirea în câteva zile. Totuşi, la sfârşitul lumii, când va veni împărăţia lui

Anticrist, aceşti uriaşi vor fi eliberaţi din adâncurile munţilor şi vor activa şi ei la îndeplinirea distrugerii finale.

Tot în regiunea Vâlcea se spunea că uriaşii au fost omorâţi de trăsnetele cerului şi de pucioasa căzută asupra lor, ceea ce ar putea corespunde unor erupţii vulcanice.

Despre moartea uriaşilor poporul român mai cunoaşte două legende. Una este probabil inspirată din mitul clasic al lui Jupiter şi Hercule, căci ea ne înfăţişează lupta dintre Dumnezeu şi giganţi. În legenda română însă uriaşii n-au putut fi învinşi decât prin intervenţia Diavolului. Acesta a adunat toţi norii deasupra pământului şi a dat drumul unor averse până ce ajunse apa aşa de sus ca să-i poată îneca pe toţi uriaşii. Cealaltă legendă completează tema precedentă în sensul că „tartorul" uriaşilor nu se temea de potop, ci vru să se salveze punându-şi picioarele pe cele mai înalte vârfuri de munţi, iar cu mâinile se ţinea de porţile cerului. Dumnezeu văzu intenţiunea gigantului şi slobozi asupra lui un roi de muşte, care îl pişcau pe la ochi. Nemaiputând răbda usturimea şi înțepăturile, gigantul dădu o lovitură cu mâna dreaptă ca să scape de muşte, dar în acelaşi timp, pierzându-şi echilibrul, căzu în prăpastie şi se înecă şi el în apele potopului alături de supuşii săi din neamul uriaşilor.

Din subiectul acestor legende se pare că uriaşii l-au duşmănit pe Dumnezeu, căci altfel nu s-ar putea explica rostul pedepsei.

În orice caz, ei locuind pământul în timpul arhaic, conform informaţiilor biblice erau păcătoşi şi nu ascultau de poruncile lui Dumnezeu. Ca o consecinţă a decadenţei morale, au fost supuşi celor mai crude pedepsiri, până la extirparea completă a rasei lor.

În multe părţi, unde se dezgropau oasele diferitelor vietăţi preistorice ori variatele depozite diluviale, poporul credea că aceste urme aparţineau uriaşilor.

XXII.Alte rase din primele timpuri ale lumii

Legende despre comorile uriaşilor. – Căpcăunii. – Fizionomia şi traiul lor. – Cuptorul căpcăunilor. – Ei se hrăneau din carne de om. – Asemănări cu mitul ciclopului Polifem. – Cum au scăpat oamenii de urmărirea căpcăunilor.

Despre comorile uriaşilor, poporul român cunoaşte numeroase legende. Miezul acestor presupuneri se bazează pe ideea că uriaşii erau foarte bogaţi, iar averile lor au fost îngropate împreună cu ei în mormintele ce se aflau sub coaja dealurilor sau a movilelor. Locul unde se găsesc astfel de avuţii îl arată, în zori de sărbători mari, izbucnirea unor flăcări, despre care poporul spune că „ard comorile". După culoarea luminii se poate şti ce fel de bani sunt ascunşi în locul acela. Dacă zarea este galbenă, atunci banii sunt de aur, iar dacă zarea e albă, atunci e vorba de argint. În cazul unor comori de aramă flacăra e însă de culoare albastră. Adâncimea la care se află comoara se poate şti după înălţimea până la care se înalţă flacăra. Focul e vizibil dar ireal, ca o iluzie optică, deoarece el apare şi dispare fără să lase urme, nici măcar pe zăpadă sau pe lucrurile inflamabile.

Comorile sunt păzite de duhuri nevăzute şi nu le poate însuşi decât persoanele cărora le-au fost sortite să le ia. Chiar procedura de găsire şi de dezgropare a comorilor este destul de complicată şi ea nu poate duce la rezultat dacă nu s-a respectat un ritual anumit.

Şi azi se mai menţine printre ţărani credinţa în existenţa comorilor ascunse în pământ, iar atracţia lor este atât de mare, încât se mai găsesc oameni în unele regiuni care cad victimă

unor astfel de iluzii. Fel de fel de întâmplări se povestesc despre păţania cercetătorilor avizi, care în clipa când să ajungă la locul unde se aflau comorile, din cauza unei greşeli de ritual se vedeau goniţi de groaza unei fantome uriaşe care venea să-şi apere comoara. În general eşecul celor mai mulţi cercetători se atribuia zgomotului pe care îl făceau în timpul dezgropării. Cele mai importante condiţiuni pentru a izbuti sunt după credinţele poporului păstrarea tăcerii absolute în tot cursul săpării şi lăsarea neastupată a locului de unde se scot comorile.

S-ar putea alcătui o vastă colecţie mitologică din diversele credinţe sau legende despre comori. Noi ne-am mărginit însă numai la fixarea unor puncte comune şi caracteristice miturilor în legătură cu averile rămase de pe urma uriaşilor.

Căpcăunii erau, după închipuirea poporului, nişte oameni de rasă primitivă, cu corp obişnuit, dar cu capul deformat. Fizionomia obrazului lor era atrofiată sau în stare animalică, având faţa asemănătoare botului de câine. De aceea în unele provincii, cum este şi Banatul, li se spunea „capcâni“ (cap de câine). După unele imaginaţii ei aveau un ochi în frunte şi altul pe ceafă, deci la fel ca şi ciclopii din mitologia clasică.

Căpcăunii erau răi şi cruzi. Ei se hrăneau cu carne de oameni pe care îi prindeau întinzându-le diferite curse, apoi îi închideau în cetăţile lor, care probabil erau ascunse pe culmile Carpaţilor. Aici îi puneau la îngrăşat cu miez de nucă şi cu pâine sau cu mălai.

Tradiţia populară a păstrat numeroase evocări ale faptelor îngrozitoare şi canibalice pe care le săvârşeau printre români. Explicaţia acestor tradiţii o dau mai ales legendele în care căpcăunii apar ca nişte fiinţe identice cu tătarii, ale căror acte de sălbăticie din vremea invaziunilor lor n-au putut fi încă şterse din amintirea poporului. Alte legende susţin că aceşti căpcăuni au fost o rasă mai veche de oameni antropofagi, din care şi-au tras originea tătarii, iar după năvălirea tătarilor în ţara noastră, căpcăunii s-au reîntors spre răsărit, unde trăiesc izolaţi într-o cetate întunecoasă din fundul unor munţi inaccesibili.

Căpcăunii erau hăloşi şi nesăţioşi. Înghiţeau carnea cu tot cu oase. Mâncarea lor de preferinţă erau copiii şi femeile. De aceea când prindeau astfel de pradă, o frigeau şi o consumau pe loc. Ei porneau la vânătoare însoţiţi de o babă sau mătuşă de a lor, care avea însărcinarea de a le pregăti fripturile. Când coborau în sate, oamenii fugeau de frică în toate părţile, lăsându-şi copiii acasă care cădeau apoi victimă.

„Cuptorul căpcăunilor" a devenit o noţiune de groază în imaginaţia poporului, iar în jurul lui s-au ţesut nenumărate povestiri. Dintre acestea multe scoteau în evidenţă isteţimea românului care a ştiut să păcălească pe babă şi să scape de frigare.

Povestirile îşi întemeiau acţiunea pe următoarea temă. Victima prinsă şi predată babei ca să fie friptă simula că nu ştia cum să se aşeze pe lopata cuptorului. Atunci baba îi arătă, şi şiretul de român o aruncă în clipa aceea în foc, iar el o luă la fugă. Când se întorceau căpcăunii la mâncare, nu-şi dădeau seama de păcăleală decât atunci când ajungeau ca să-i mănânce capul babei, care avea numai un singur ochi în frunte.

O altă temă ne reaminteşte mitul lui Homer despre viclenia lui Ulysse, care a ştiut să scape din mâinile ciclopului Polifem, după ce îl orbise ca să nu-l poată vedea ascuns sub burta unui berbec. În legenda română se spune că un căpcăun a prins trei oameni pe care i-a pus la îngrăşare. După ce a fript şi a mâncat doi din ei, al treilea a luat un par ascuţit şi i-a scos ochiul căpcăunului. Orbit, acesta nu putea să-l prindă altfel pe om, decât postându-se în uşa locului unde îşi ţinuse prizonierii alături de oi şi pipăind animalele care ieşeau. Atunci omul a tăiat o oaie şi îmbrăcându-se în pielea ei, a reuşit să scape din închizătoarea căpcăunului.

În graiul poporului şi azi mai trăieşte noţiunea de căpcăun, dar semnificaţia ei se rezumă la caracterizarea omului rău sau mâncăcios.

[3. LUMEA SPIRITELOR]

XXIII. Credințe și mituri despre puterile și acțiunile demonice

Spiritele rele care zădărnicesc naşterea omului. – „Filma" zâna mlaştinelor bănățene. – Influența bogomilismului. – Studiu comparativ cu mitologia romană.

Originalitatea temelor, precum şi misticismul impresionant al concepţiilor dau un colorit specific credinţelor noastre populare despre viaţa omului. Ele nu formează numai pârghia nenumăratelor obiceiuri şi tradiţii, dar în acelaşi timp şi dogmele misterioase ale unui îndreptar de viaţă pe care poporul îl respectă cu sfinţenia unor legi străbune.

Din complexul acestor mituri îşi orânduieşte omul conduita pentru a străbate drumul greu al vieţii şi al morţii. Tot cu ajutorul lor încearcă să interpreteze diversele fenomene de bucurii şi de dureri, precum şi momentele mai însemnate din popasul existenţei sale pe acest pământ.

Iar în ceea ce priveşte icoana pe care şi-o făcea poporul despre lumea cealaltă, ea depăşeşte orice închipuire sau orice cadru de gândire literară.

Sursa de inspiraţie şi evoluţia acestor mituri până la concretizarea lor în formele credinţelor populare de azi trebuie căutată în adâncimile timpurilor trecute şi în felul zbuciumat al vieţii acestui popor, legat de pământul său, peste care se abătură atâtea invazii străine. De multe ori, sub scutul acestor credinţe şi obiceiuri strămoşeşti, a putut poporul român traversa epocile grele ale istoriei ca să-şi menţină unitatea etnică.

Naşterea unui copil este un eveniment important în viaţa satelor noastre. Poporul român o sărbătoreşte cu deosebite obiceiuri şi o tălmăceşte cu mituri care se suprapun într-o continuitate logică peste întreaga structură de concepţii populare despre crearea lumii şi a omului. La fel ca şi în mitologia cosmogonică, şi aici se reflectează acelaşi fond mazdeist. Diavolul îl urmăreşte pe om cu ajutorul diferitelor spirite rele din clipa zămislirii sale până dincolo de mormânt, iar Dumnezeu îl ocroteşte şi îl conduce de–a lungul vieţii, învăţându-l cum să se apere şi să scape de prigoana demonică.

Dacă luăm în considerare situaţia geografică a multor regiuni româneşti, care se întindeau de-a lungul apelor stătătoare şi constituiau terenuri mlăştinoase, ne dăm seama cu câtă uşurinţă putea poporul nostru ajunge la credinţa că cei mai teribili demoni erau frigurile şi febra provocate de atmosfera insalubră degajată de aceste bălţi. Încă din cele mai vechi timpuri moldovenii credeau că Diavolul îşi avea reşedinţa sa de pe pământ tocmai în mijlocul regiunilor băltoase, de unde veneau îngrozitoarele boale de friguri şi călduri.

Ideea demonizării frigurilor o găsim şi în Banatul de altădată, care avea o climă insuportabilă din cauza mlaştinelor ce acopereau aproape întreaga lui suprafaţă. Românii din această provincie cunoşteau demonul frigurilor sub numele gotic de „Filma“, care a secerat nenumărate victime din sânul populaţiei indigene. Marele filolog român Hasdeu explicând acest cuvânt din punct de vedere etimologic a susţinut că „Filma“ a fost o numire împrumutată de români de la gepizi şi care însemna în limba gotică, pe care o vorbeau şi gepizii, noţiunea de spaimă. Prin urmare de la groaza pe care o provocau frigurile răspândite de bălţile Banatului a pornit ideea personificării acelei fiinţe imaginare care tortura mai ales trupurile şi sufletele femeilor. În legenda bănăţeană, „Filma“ era cea mai rea dintre zânele care veneau din regiunile cu „ape albe“ ale Principatelor româneşti şi

urcându-se de-a lungul Dunării vizitau adesea părţile Banatului. Din cauza pornirilor ei demonice sufereau atât de mult femeile la naşteri, căci ea le aducea friguri şi febră.

Iată cum a ajuns poporul să-şi închipuie existenţa unor fiinţe supranaturale sau spirite rele, care, la ordinul Diavolului, căutau să zădărnicească naşterea copiilor.

Este aici acelaşi principiu mitologic de provenienţă iraniană ca şi în majoritatea legendelor noastre populare, adică lupta Satanei de a distruge opera lui Dumnezeu. Omul fiind şi el creaţie divină, Diavolul îl pândeşte din momentul zămislirii. El torturează femeile binecuvântate prin fel şi fel de mijloace imperceptibile, lovindu-le în fecunditatea lor maternă sau provocându-le avorturi îngrozitoare. Poporul le cunoaşte aceste duhuri necurate care stau în serviciul Diavolului sub o mulţime de numiri, dintre care cele mai răspândite sunt: „Samca“, „Avestiţa“ sau „Aripa Satanei“.

După o legendă veche, „Samca“ era o fiinţă groaznică, cu trupul acoperit de păr, cu ochii de foc, cu mâinile de fier şi cu unghiile ascuţite ca secera. Ea a încercat să o atace şi pe Maica Domnului, dar Arhanghelul Mihai aflând de acest lucru a zdrobit-o cu un bici de foc. Ea n-a putut scăpa de sub bătăile îngerului, până ce nu promise că nu se va mai apropia de nici o femeie sau casă unde s-ar afla scrise toate numirile ei. Această mărturisire a secretului imunităţii făcute de „Samca“ a dat naştere unei vaste demonologii în textele literaturii noastre populare, precum şi datinei ca cele 19 sau 24 numiri ale spiritelor rele să fie păstrate în multe case ţărăneşte ori ţinute ca „port bonheur“ de femei.

Spiritul demonic se apropie de femei şi copiii nou–născuţi în chip de diverse animale, dar niciodată deghizat în porumbel, oaie sau viţel, căci acestea sunt considerate de popor ca nişte vietăţi curate şi nevinovate. În majoritatea cazurilor se crede că el se îmbracă în forma unei pisici, păianjen, muscă, şoarece,

broască, porc, capră sau chiar în învelişul unei umbre şi se poate arăta în orice clipă a zilei sau nopţii, chinuind femeia sau copilul până la extenuare sau ucidere. În realitate, când femeia este aprinsă de frigurile sau căldurile naşterii, în multe părţi poporul interpretează această boală ca o ivire a duhurilor demonice.

În Transilvania spiritul rău este cunoscut sub numirea de „Baba Coaja" cu nas mare de sticlă, cu picior de fier şi cu unghii de aramă. Această bătrână satanică umblă să pocească ori să ucidă mai ales copiii nebotezaţi.

Credinţele în demonii care zădărnicesc naşterile sunt foarte vechi la poporul român. În schimb remediile pentru alungarea lor sunt cunoscute mai ales din timpul răspândirii bogomilismului.

În secolul al X-lea preotul Bogomil, venit din regiunile iraniene, s-a stabilit în Bulgaria, unde a început să-şi propovăduiască marea sa reformă religioasă. Caracterul superstiţios al popoarelor care locuiau partea de răsărit a Europei constituia un mijloc prielnic pentru răspândirea învăţăturilor sale şi pentru noua credinţă creştină cu substrat mazdeist. Bogomil a găsit o superstiţie veche la popoarele dunărene despre demonul febrei şi trebuia deci să născocească ceva pentru alungarea acestui Diavol. Literatura bogomilică ne-a păstrat prototipuri de rugăciuni care în partea lor introductivă evocau legenda înfrângerii spiritelor rele de către Sfântul Sisinie sau Sisoe, supranumit „gonitorul de draci".

În textele româneşti în locul sfântului este pomenit numai Arhanghelul Mihai. Rugăciunea cuprinde apoi toate numirile ce se dădeau acestor duhuri demonice, căci numai astfel putea fi ferită femeia de atacurile lor. După acest formular tradiţional se făceau copiii, pe care femeile obişnuiau a le purta asupra lor în timpul concepţiei până după naştere, uneori chiar toată viaţa, ca măsură preventivă împotriva spiritelor rele. Tot după acest prototip de rugăciune s-au format textele unor descântece care se rosteau pentru uşurarea femeii de durerile naşterii.

În afară de acest remediu al rugăciunii sau al descântecelor atât de popularizate, se mai cunoaşteau şi se întrebuinţau şi alte procedeuri. Aşa, de exemplu, în Vâlcea se trăgeau împuşcături peste casa bolnavei, în Transilvania se împlântau cruciş două topoare în grinda ce ţinea tavanul, iar în Bucovina se punea sub patul femeii, care nu putea să nască, un topor şi un cuţit. În general fierul era folosit în multe regiuni ca instrument pentru izgonirea spiritelor rele, ceea ce ne reaminteşte uzul străvechilor datini iraniene.

Credinţe similare despre demonii care zădărnicesc naşterile se găseau şi la alte popoare. Ele erau însă mai puţin răspândite şi cunoscute în ţările Europei. În mitologia clasică întâlnim chiar zeiţe protectoare ale naşterilor. Rostul şi existenţa lor imaginară ne indică probabilitatea aceloraşi credinţe la popoarele antice. La romani zeiţa Junona avea mai multe personalităţi divine şi diverse epitete după funcţiile pe care le îndeplinea cu ocazia ocrotirii logodnelor, căsătoriilor, fecundităţii materne, naşterilor sau copiilor. Cultul închinat lui Junona Lucina în vechea Roma culmina în faimoasele sărbători Matronalia, de la care erau excluşi celibatarii şi femeile cu moravuri uşoare. Tot astfel în mitologia greacă Héra era divinizată pentru protecţia ce le-o dădea mamelor şi copiilor nou–născuţi. În legendele sau credinţele poporului român nu se resimte însă influenţa concepţiilor clasice, deoarece demonul naşterilor este de origine mitologică iraniană, iar pentru combaterea lui nu se cunosc forţe divine, ci numai simple mijloace vrăjitoreşti de factură bogomilică.



XXIV.Concepţiile poporului nostru despre făurirea destinului omenesc

Soarta omului. – Ursitoarele. – Comparaţie cu concepţia romanilor despre „Parce". – Unde şi cum trăiesc Ursitoarele. – „Cartea sorţii". – Cum se face ursirea destinului. – Credinţe şi datini.

Poporul român este fatalist. El crede în puterea destinului şi se supune voinţii sale intransigente. Orice bucurii sau nenorociri s-ar abate asupra lui, el le atribuie fatalităţii. „Aşa i-a fost să fie" sau „aşa i-a fost scris" sunt vorbe curente în limbajul poporului, care, prin ele, caută să explice toate fericirile, dar mai ales toate durerile care se ivesc în viaţa omului.

Credinţa în destin este adânc înrădăcinată la români, dar ea nu are caracterul fatalismului oriental. Românul nu se apleacă orbiş inexorabilelor porunci ale ursitei şi nici nu se lasă condus de capriciul întâmplărilor, primind cu indiferenţă toate lucrurile, atât cele bune, cât şi cele rele. El respectă şi crede în orânduirile destinului, dar caută să le canalizeze cu ajutorul liberului arbitru pe calea aspiraţiunilor sale. Aici se poate remarca elementul creştin suprapus pe concepţia păgână a fatalismului moştenită de poporul român de la ascendenţii săi.

Ca şi în miturile clasice, în credinţele populare româneşti găsim aceleaşi trei divinităţi care ţes firul destinului fiecărui om imediat după naşterea sa.

Originea mitologică a zeiţelor noastre, numite „Ursitoare", trebuie să o căutăm, deci, în concepţiile romanilor despre Parce.

Ele se adunau în jurul leagănului noului–născut şi îi stabileau destinul.

Cea mai mare, Clotho, ţinea în mână furca de tors şi caerul amestecat cu diverse fire de lână albă sau neagră, ba chiar cu fire de mătase ori de aur.

Cea mijlocie, Lachesis, ţesea aceste fire ale destinului după cum urmau în caer şi astfel unora le ieşeau fire variate, altora negre, dar se întâmpla să cadă uneori numai fire de aur ori de mătase.

Cea mai mică, Atropos, tăia firul vieţii şi câteodată îl tăia după capriciul ei tocmai când Lachesis torcea firele de aur sau de mătasă ale unei existenţe minunate.

La românii din Macedonia întâlnim tot trei zâne având aceleaşi atribuţiuni ca „Parcele", iar numirile lor sunt „Ursitoarea" care învârteşte fusul, apoi „Soarta" care toarce firul existenţei şi în sfârşit „Moartea" care taie firul vieţii. Ele vin în serile fără soţ ale primei săptămâni, aducând cu ele hotărârea destinului stabilită în prealabil.

După mitologia clasică, Parcele erau fiicele Nopţii, spre deosebire de „Ursitoarele" poporului român, care aveau o altă ascendenţă.

Legenda romantică a împăratului Alexandru Macedon, cunoscută în literatura noastră populară sub titlul de *Alexandria*, ne povesteşte ca zeiţele destinului îşi trăgeau originea de la servantele marelui împărat, care au furat de la stăpânul lor apa fierbinte adusă de el din rai şi au băut-o. Această apă avea puterea să dea celui care o gusta atât viaţă eternă, cât şi cunoaşterea viitorului. De atunci servitoarele legendarului împărat macedonean deveniră „Ursitoare" şi începură să prezideze la naşterile copiilor scriindu-le soarta aşa după cum o vedeau prin forţa clarviziunii lor.

O altă legendă culeasă în judeţul Tecuci ne arată felul de viaţă al acestor femei care se îngrijesc de soarta omului.

Se povesteşte că Ursitoarele se hrănesc din carne furată. Un cioban observa că în fiecare noapte îi dispărea un miel din turma sa. Supărat de atâta pagubă, se puse într-o seară la pândă să-l prindă pe hoţ. Pe la miezul nopţii se ivi o femeie, care luă un miel şi porni cu el la fugă. Păstorul o opri şi voi să o ucidă, ea însă, ca să scape, îşi divulgă identitatea şi secretul, apoi îi permise ciobanului să o urmărească şi să vadă locul unde stăteau Ursitoarele. Acolo descoperi un castel mare unde ardeau nenumărate candele şi unde se stingeau şi se aprindeau flăcările cu miile. Fiecare om îşi avea aci candela sa, iar femeile destinului le alimentau cu untdelemn. Flăcările corespundeau sufletelor omeneşti, care se aprindeau şi se stingeau după cum se năşteau ori mureau. Ciobanul era singurul om care îşi putu vedea candela sa, iar Ursitoarea din recunoştinţă că n-a fost omorâtă, îi mai turnă untdelemn ca să-i prelungească viaţa.

Ursitoarele sunt invizibile. Totuşi, în vremea veche, când oamenii erau mai buni şi mai puţin păcătoşi, aveau chiar favoarea de a vedea şi a auzi aceste zeiţe cum discutau asupra sorţii copilului. Mai ales moaşele care vegheau la căpătâiul copilului şi al mamei puteau asculta şi afla ce viitor i se rezerva noului născut. Astăzi însă zeiţele se feresc să mai fie observate sau surprinse în consfătuirile lor, căci lumea a devenit prea invidioasă şi prea indiscretă. Se crede că cine caută să le asculte, va muri de moarte groaznică, iar cine umblă pe urmele lor va deveni şchiop. De aceea în timpurile prezente nu se mai poate şti exact momentul când vin Ursitoarele şi nici destinul pe care l-au ursit. În general, destinul stabilit la naştere nu se mai poate schimba. Poporul crede în unele momente şi linii imuabile ale vieţii aşa cum au fost ele scrise în „cartea sorţii". Omul însă, prin voinţa şi judecata sa liberă poate atenua sau amâna îndeplinirea lor riguroasă, uneori poate chiar alege între drumurile destinului când fuseseră fixate pentru ele mai multe alternative.

Ideea preconizată de Virgil prin cuvintele „inexorabile fatum“ o găsim în graiul poporului nostru care susţine că „de ce ţi-e dat nu scapi“. Din această frază deducem însă şi credinţa că destinul i-a fost dat omului de puteri supranaturale, iar el a trebuit să-l primească fără să-i afle conţinutul. Dacă omul ar şti ce-l aşteaptă în viaţă, desigur că ar lua măsuri din vreme ca să evite sau să înlăture toate relele. Din această curiozitate care se explica prin dorinţa omului de a se pune la adăpostul eventualelor neplăceri, s-au născut la popoarele antice oracolele, iar la cele de azi diferitele procedeuri de a descoperi viitorul. La români, în afară de ghicitul de natură vrăjitorească, mai găsim şi datini superstiţioase cum sunt cele din noaptea Sfântului Vasile (Revelion), care urmăresc aceleaşi scopuri de a pătrunde misterele destinului.

Din proverbele româneşti rezultă că destinul este un dar pe care îl primeşte omul deodată cu viaţa. El este dat, după cum am văzut, de „Ursitoare“, care sunt identice cu *„Parcele“* romanilor sau cu *„Moirele“* grecilor.

Aceeaşi similitudine o găsim între mitologia română şi cea clasică şi cu privire la numărul, apariţia şi procedura lor de ursire.

Şi românii au trei zeiţe ale destinului, îndeplinind aceleaşi atribuţiuni ca şi divinităţile antice. Pe lângă aceste funcţiuni, poporul notru mai crede însă că ele au şi alte roluri; prima îi dă omului minte şi noroc sau prostie şi ghinion, a doua îl face să fie frumos sau urât, iar a treia îl dotează cu bogăţie ori sărăcie, cu glorie sau robie. Dacă însă ele n-au putut cădea de acord asupra făuririi destinului, atunci copilul va avea o viaţă variată, care va oscila între lucruri bune şi rele. Odată însă scrise de ele în „cartea sorţii“, hotărîrea nu mai poate fi schimbată decât de Dumnezeu.

Aici găsim o fundamentală deosebire faţă de concepţia mitologică romană sau greacă, care nu recunoaşte Zeului

suprem dreptul sau forţa de a modifica deciziunile Parcelor şi ale Moirelor.

În credinţele poporului român despre făurirea destinului se evidenţiază deci influenţa creştină asupra mitologiei păgâne. Numeroasele basme româneşti ne prezintă o serie întreagă de exemple despre intervenţia lui Dumnezeu la stabilirea sorţii. Unele ne arată că Ursitoarele primesc zilnic poruncile dumnezeieşti privitoare la destinul celor ce se nasc, iar altele ne destăinuesc cum le dă Dumnezeu Ursitoarelor firul din care să toarcă viitorul fiecărui copil.

În Oltenia se mai crede că Ursitoarele sunt însoţite de îngerul Domnului, care le asistă la îndeplinirea misiunii lor.

O altă deosebire între concepţia mitologică clasică şi cea românească o constatăm în ceea ce priveşte cultul acestor zeiţe. Parcele n-aveau nici un altar sau preoţi şi nici rugăciuni nu li se făceau, căci după concepţia romană intransigenţa lor nu s-ar fi putut îndupleca sub nici un motiv sau pe nici o cale. În schimb, după credinţa populară românească bunăvoinţa lor putea fi dobândită. De aceea, în multe case, îndeosebi la ţară se mai respectă vechile tradiţii şi datini ce [se][1] împletesc la căpătâiul noului născut [pentru ca viitorul acestuia] să fie mulţumitor. Vom înşira aici câteva din aceste procedeuri sau ritualuri.

Imediat după naşterea copilului, românii obişnuiesc a lăsa uşile şi ferestrele locuinţelor deschise, ca să aibă zânele destinului pe unde intra. Apoi în cursul nopţilor următoare se păstrează o linişte desăvârşită. Familia, dar mai ales părinţii noului născut, trebuie să se arate foarte veseli, ca Ursitoarele când sosesc să nu afle o atmosferă tristă, care să le inspire în rău. După o credinţă generală ele îşi fac apariţia în a treia noapte de la naştere. Moaşa are grijă ca sa li se rezerve o primire excelentă. Nimeni n-are voie sa le deranjeze în timpul vizitei lor, iar în camera copilului nu poate rămâne decât mama lehuză. E bine

1. În text: „ce-l“ (*n. ed.*).

apoi să afle în mijlocul odăii o masă întinsă cu mâncăr[ur]i din care să se poată ospăta dacă ar avea poftă. Tot astfel şi casa trebuie să fie măturată, curăţită şi orânduită, ca la aşteptarea unor musafiri de seamă. De multe ori urmele imaginare descoperite a doua zi dimineaţa pe masa întinsă dau loc la fel şi fel de fantezii sau interpretări despre prezenţa Ursitoarelor, care se combină ingenios cu tălmăcirea visurilor din noaptea aceea, ca din amalgamul lor să se citească destinul făurit. Varietăţile mâncăr[ur]ilor şi băuturilor diferă de la o regiune la alta. Ceea ce nu poate însă lipsi de pe masă este lumânarea care trebuie să ardă în noaptea ursirii, căci altfel zânele nu intră, iar copilul rămâne fără soartă. Şi câţi oameni există despre care se poate spune că nu-şi au destinul lor în această lume! A doua zi după plecarea Ursitoarelor, moaşa adună toate mâncăr[ur]ile şi le împarte cu trei fete de şapte ani sau cu copii curaţi din sat.

S-ar putea aminti încă numeroase obiceiuri. Folclorul nostru este extrem de bogat în basme şi legende, iar frumuseţea lor se egalează cu [a] cel[or][1] mai minunate povestiri ce se cunosc în literatura universală despre aceste zâne care dăruiesc ursite oamenilor.

1. În text: „cu cele“ (*n. ed.*).



XXV.Îngerul păzitor în miturile şi credinţele poporului nostru

Ocrotirea omului de duhurile rele. – Persecuţiile Diavolului. – Schimbarea copiilor. – Combaterea „Vîdmelor“. – Rolul îngerului păzitor. – Când şi de ce a instituit Dumnezeu un înger păzitor pe lângă fiecare creştin.

Omul îşi urmează drumul vieţii sub comandamentul destinului, pe care îl primise la naştere şi de la care nu se poate abate. Este o forţa misterioasă şi nepătrunsă care îl conduce în tot cursul existenţei sale, fără să-i bănuiască perspectivele şi fără să-i cunoască directivele. Omul este expus la nenorociri, dar este împărtăşit cu zile fericite. Acest zbucium între bine şi rău se datoreşte influenţelor ce sunt exercitate asupra sa de cei doi paznici care îl însoţesc pretutindeni şi dintre care unul, după credinţa poporului, este Diavolul care stă la partea stângă a omului şi îl trage spre păcate, iar celălalt este îngerul Domnului care îl secondează la partea dreaptă şi îl ocroteşte de ispitele demonice. Sunt momente când Diavolul este mai tare şi atunci omul cade în păcate, iar în clipele când omul este bucuros şi fericit atunci se spune că îngerul îl stăpâneşte. În sprijinul acestei teze poporul aduce argumentul că omul nu-şi poate face cruce cu mâna stângă deoarece de partea aceea este postat Diavolul, ci numai cu mâna dreaptă unde stă de veghe îngerul păzitor.

Diavolul îl pândeşte şi îl urmăreşte pe om în tot drumul vieţii lui, folosindu-se de felurite duhuri rele pe care le trimite să-i facă rău.

În această privință găsim cele mai multe și variate credințe populare, care dau un caracter mistic tradițiilor și concepțiilor atât de profund înrădăcinate în pătura noastră de la țară.

Primul pericol care îl pândește pe copil este înlocuirea lui cu un altul adus de spiritele demonice, cunoscute de români sub denumirea de „Vidme". Mamele cred că atunci când copiii plâng încontinuu și nu se mai satură de a suge, au fost schimbați.

Ca măsuri preventive împotriva înlocuirii, se obișnuește a se da copilului două nume, ca duhurile necurate să se zăpăcească în clipa când ar vrea să-l fure. De aceea vedem că mulți copii sunt chemați în familie după alt nume decât acela care îl poartă de la botez. Tot din această credință se trage și datina ca părinții să nu le dea același nume mai multor copii ai lor. În unele părți se crede însă că Diavolul îi schimbă copilul numai dacă nu-i botezat. Din acești copii furați se spune că vrea Diavolul să-și înmulțească slugile sale necurate. Dar dacă află lumânare aprinsă în casa copilului, atunci fuge și nu se mai atinge de el.

Când mama ar vedea că i-a fost schimbat copilul, atunci recurge la alte mijloace cu ajutorul cărora să-și poată recăpăta adevăratul său copil. Se înțelege cu o prietenă, care are copii sănătoși, ca să vie la geamul casei ei și să simuleze cu ea o schimbare sau vânzare de copii, după un anumit ritual ce variază de la o regiune la alta. Prin acest procedeu spiritul satanic îi va confunda pe copii și îi va lăsa în pace.

Credințe similare aflăm și la alte popoare, doar obiceiurile pentru alungarea acestor demoni diferă.

Din momentul nașterii sale omul este, prin urmare, expus la toate persecuțiile Diavolului. De aceea i-a dat Dumnezeu fiecărui om un înger păzitor, care să-l însoțească după cum am văzut în tot cursul vieții. Desigur că acest înger nu-l poate conduce pe om decât pe linia destinului său, dar el îi poate lumina gândul și faptele când ar ajunge la răscruci de perspective și de căi ale vieții.

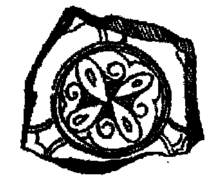
O legendă din Bucovina ne istoriseşte originea îngerului păzitor. Hristos umbla să vindece bolnavii, iar jidanii căutau să-l nimicească, adunând pietre ca să le arunce asupra lui. El se urcă pe o stâncă înaltă până unde nu puteau ajunge prigonitorii. Diavolul veni între jidani şi se prinse să-l aducă jos în schimbul făgăduielii că tot al zecelea din neamul lor să-i devină slujitor. Jidanii acceptară, dar Satana nu fu în stare să se apropie de Iisus, pentru că Dumnezeu îi trimise Fiului său un înger păzitor care îl ridică şi îl duse de acolo. Jidanii s-au împrăştiat de frică, iar Diavolul se văzu din nou înfrânt de puterea divină. Atunci Mântuitorul se rugă Tatălui său ceresc să le dea şi oamenilor îngeri păzitori, căci Diavolul desigur va căuta să se apropie şi de ei dacă a îndrăznit să o facă faţă de fiul lui Dumnezeu. De atunci au oamenii la dreapta lor câte un înger providenţial.

Poporul român crede că îngerul păzitor vine deodată cu zânele destinului. După fiecare naştere de copil, Dumnezeu însărcinează câte un înger cu misiunea de a-l călăuzi şi proteja pe noul născut de–a lungul vieţii. După alte credinţe însă îngerul păzitor nu se ataşează de om decât după ce fusese împărtăşit de botezul creştinesc, ceea ce ar însemna că numai credincioşii bisericii lui Hristos s-ar bucura de acest privilegiu. De aceea e bine ca să fie botezat copilul cât de iute, iar până atunci să ardă lumânare în odaie ca să nu se apropie Diavolul de el.

Poporul nostru are multe credinţe despre rolul îngerului păzitor, dar respectă în acelaşi timp şi unele îndatoriri ce le are omul faţă de protectorul său. De exemplu, când dormi, să te culci pe partea stângă ca să ajungă Diavolul dedesubt, iar îngerul să te poată ocroti toată noaptea. Să nu mergi la vreo cârciumă, căci îngerul nu intră în astfel de locuri şi vei rămâne acolo numai sub influenţa Diavolului, care te va îndemna la ceartă şi bătaie sau la alte păcate. Să nu înjuri că se bucură Diavolul, iar îngerul te părăseşte. Când te ameninţă vreun pericol, îngerul îţi dă de

ştire şi îţi sună în ureche. Dacă întrebi pe cineva care ureche îţi vâjâie şi el ţi-o ghiceşte, atunci acela îţi este prieten.

S-ar putea înşira încă numeroase credinţe sau proverbe române, căci folclorul nostru este foarte bogat în această privinţă. Ne vom mărgini însă numai la concluzia ce o tragem din conţinutul lor. Se poate afirma că în concepţia poporului român elementul creştinesc al liberului arbitru este precumpănitor, fiindcă omul cu ajutorul raţiunii şi voinţii sale se decide de cine să asculte, de îndemnurile Diavolului sau de povăţuirile îngerului păzitor. Ca o consecinţa logică a acestei credinţe se spune că îngerul notează toate faptele bune ale omului, iar Diavolul pe cele rele. De aceste însemnări se vor folosi apoi la judecata din urmă când îşi vor disputa dreptul asupra fiecărui suflet.



XXVI.Norocul providenţial

„Norocul“ şi „Partea“. – Legende despre existenţa lor. – Şarpele casei. – Talismanele.

Ca o paralelă a credinţei în existenţa îngerului păzitor, poporul susţine că fiecare om mai are un însoţitor în viaţă şi anume „norocul“, pe care şi-l închipuie sub diferite înfăţişări, acordându-i chiar însuşiri supranaturale.

Norocul este o fiinţă cu existenţă strâns legată de viaţa omului. El apare deodată cu naşterea omului şi se ţine ataşat de el până la moarte, când se stinge. E invizibil, dar omul îl simte, fiindcă de acţiunile lui depinde bunăstarea sa. El este un fel de ocrotitor şi promovator al intereselor materiale, în timp ce îngerul păzitor este protectorul vieţii spirituale şi al raţiunii omului. Nici el însă nu poate schimba destinul şi nici nu poate acţiona în afară de prevederile lui.

Noroacele se împart oamenilor cu prilejul făuririi destinului. Ele pot fi active sau leneşe, bune sau indiferente, după cum au fost repartizate. Omul cu noroc mare devine bogat, fiindcă norocul lucrează pentru el, iar cel cu noroc mic rămâne sărac, orice ar face, fiindcă nu-şi poate schimba norocul care îi fusese dat la naştere.

Despre traiul acestor noroace poporul îşi închipuie că duc aceeaşi viaţă ca şi noi. Fiind şi ele fiinţe cu existenţă proprie, cu îndatoriri de a munci pentru oamenii pe lângă care au fost ataşate, noroacele îşi au lumea lor, cu oraşe şi sate, cu palate şi case, cu aceleaşi nevoi şi orânduiri ca în lumea noastră. Dar ele

stau aşa departe, încât oamenii nu pot ajunge până acolo. Totuşi câteva legende româneşti ne spun că au fost muritori care au reuşit să străbată drumul până la ele, căci altfel de unde puteam noi avea informaţiuni despre felul lor de viaţă.

Şi norocul poate să-l abandoneze pe om ca îngerul păzitor, dacă aude înjurături sau vede tendinţe de păcătuire. El în schimb se ataşează foarte uşor de oamenii veseli, căci nu-i place mediul posomorât. Prin urmare, norocul nu e atât de stabil. El formează dublura mobilă a destinului şi poate fi micşorat sau majorat de unele lucruri, precum şi prin purtarea omului. Un proverb român susţine că norocul îţi fuge dacă te uiţi în oglindă când mănânci. În schimb el vine mult mai uşor la oamenii în casa cărora îşi făcuseră cuiburi rândunelele sau la nunta cărora plouase. Sunt consideraţi apoi oameni norocoşi aceia care albesc la păr de tineri ori au vârtejuri de fire de păr în cap. Iar dacă te trezeşti din somn cu faţa în sus, atunci norocul te va ajunge în ziua aceea. El îşi anunţă sosirea când scârţâie uşa de dimineaţă. Un câine pripăşit la casa cuiva aduce noroc şi nu trebuie alungat. Tot astfel orice lucru găsit, cum ar fi banul.

Pe lângă aceste credinţe, poporul are şi datini care urmăresc imobilizarea norocului la casa omului care fusese împărtăşit cu dărniciile lui. Astfel se obişnuieşte la moartea unui om norocos să i se taie câteva fire de păr, ca norocul să nu plece cu el din casă. Câteodată se ia măsura mortului şi se păstrează în grinda casei, ceea ce face ca norocul să rămână în mijlocul familiei celui răposat.

Nu e suficient însă ca omul să aibă noroc. Dacă nu are în acelaşi timp şi parte de el, atunci în zadar mai are noroc. Combinaţia între ideea de *„noroc“* şi de *„parte“* a dus la personificarea şi a celeia din urmă. Şi „partea“ omului are deci o existenţă şi o putere de acţiune. După această credinţă populară, când lipseşte una din aceste fiinţe imaginare, orice trudă a omului ar fi zadarnică. „Norocul“ şi „partea“ trebuie să-l

însoţească pe om totdeauna împreună pe drumul greu al vieţii sale, căci altfel n-are rost ajutorul ce l-ar da. Pentru ilustrarea acestor idei dăm aici exemplul unei povestiri româneşti. Un pescar stătea la pândă să prindă peşti. Cineva din spate îl întrebă că de ce îşi pierdea vremea aci şi nu-şi cumpăra peştii din târg. El răspunse că era om sărac şi n-avea bani cu ce să-şi cumpere. Apoi adăugă: „sunt sărac, fiindcă n–am noroc". Atunci străinul îi spuse că el era „norocul" lui şi îi dădu o pungă de bani. Pescarul lua banii şi îi ascunse în mămăliga cu care momea peştii. Dar peste puţin uită de ei şi turnă toată mămăliga în năvod. Un peşte mare însă înghiţi mâncarea cu tot cu bani şi fugi. Omul necăjit voi să plece, dar iată că auzi din spate salutul unui necunoscut care îi dori după obiceiul locului: „Noroc să dea Dumnezeu". Noroc am avut, dar n-am avut parte de el – răspunse pescarul. „Eu sunt partea ta" replică străinul şi în clipa aceea prinse pescarul peştele care îi înghiţise banii. Iată cum poate avea omul şi *„noroc" şi „parte"*.

Ideea personificării norocului o întâlnim în numeroase legende româneşti, dintre care voi rezuma aici două cu teme diferite.

Acţiunea celei dintâi se petrecea pe vremea când umbla Dumnezeu şi Sfântul Petru pe pământ. În drumul lor dădură peste un om fără noroc, la care însă fuseseră ei găzduiţi în atâtea rânduri. Sfântul Petru îl recunoscu şi îl întrebă pe Domnul său că de ce nu l-a ajutat, mai ales că omul acesta făcându-le bine pe pământ merita din partea lor atâta lucru. Dumnezeu îi spuse că zadarnic i-ar fi orice ajutorare deoarece omul se născuse fără noroc. Totuşi, la stăruinţa Sfântului Petru cedă şi puse o pungă de bani în mijlocul podului peste care trebuia să treacă omul. Punga era într-un loc vizibil încât oricine putea să o observe, dar omul se gândi chiar de data aceea ca să treacă podul cu ochii închişi şi astfel nu văzu banii.

Într-adevăr, era un om fără noroc, căruia nici Dumnezeu nu putea să-i ajute.

Cealaltă legendă ne aminteşte de o babă care, la rugămintea nepoatei, îi destăinui de ce îi mergeau lucrurile atât de bine. Ea îi explică fetiţei că bunăstarea ei se datora norocului pe care îl avea. Nepoata dorea să vadă cum arăta acest noroc. Atunci bunica o trimise să-i ducă de mâncare norocului, care, fiind întruchipat într-o fiinţă cu chip omenesc, muncea din greu, adunând rouă de pe toate câmpiile şi depunându-le pe pământul babei, încât recolta ei era întotdeauna abundentă. Când ajunse fetiţa la locul indicat de bunică-sa, chemă norocul la mâncare. El se prezentă tot muiat de roua ce o strângea şi se apucă să dejuneze, dar tot ce mânca se dubla în cantitate ca prin minune, încât nu se mai goleau ulcelele. Întoarsă acasă, nepoata îi istorisi babei cele văzute, apoi o rugă să o trimită ca să-şi vadă şi norocul ei propriu. Ea porni din nou cu mâncare şi mai multă, dar norocul ei era uscat şi nu se sătura deloc deşi mâncase tot ce primise. Ba la plecare norocul ei spuse să-i aducă a doua zi şi mai multă mâncare. Fetiţa se înapoie plângând. Bunică-sa o sfătui însă ca să nu-i mai ducă de mâncare acestui noroc care nu o servea, apoi o consolă că nu erau toate noroacele la fel. Dacă Dumnezeu aşa i-a rânduit să aibă noroc prost, zadarnic s-ar mai trudi să-i ceară ajutor.

În afară de aceste legende din care se pot vedea ideile poporului despre personificarea şi rolul norocului în viaţa noastră pământească, mai putem aminti că există şi unele credinţe despre „*şarpele casei*“, purtător de noroc. Se susţine că fericirea şi norocul casei depinde de acest şarpe, care este blând şi nu muşcă.

După credinţa populară fiecare casă, ba chiar fiecare om îşi are şarpele său, care trăieşte şi moare deodată cu el. Acest şarpe pare să aibă menirea de a-i păzi norocul omului. El stă ascuns în zidurile casei şi nu se arată decât copiilor. Dacă totuşi ar fi văzut, atunci nu trebuie omorât căci s-ar distruge cu el şi norocul casei. Înfăţişarea lui este obişnuită, dar spre deosebire

de ceilalţi şerpi care ţin calea oamenilor, acesta este ataşat casei şi nu se învârteşte decât în jurul ei. Polonezii şi cehii cred că şarpele acesta stă sub pragul casei. În unele părţi ale Banatului se crede că şarpele casei, în anumite ore ale nopţii, prin lovituri misterioase şi ritmice în interiorul zidului unde stă ascuns, anunţă pe cel care îl aude, că îl pândeşte un rău sau o primejdie şi deci are să fie atent şi să se păzească.

Poporul cunoaşte o serie de mijloace prin care crede că poate ţine legat norocul de om şi poate să-i asigure acestuia fericirea.

În primul rând sunt talismanele, a căror întrebuinţare este aproape universală. Românii au multe din talismanele cunoscute de alte popoare, dar cred şi în puterea unora cu totul specifice ţării noastre. Astfel, de exemplu, la 1 martie se obişnuieşte a se lega de mâna copiilor sau a se atârna la gâtul lor câte un „*mărţişor*“, adică un ban de argint sau de aur fixat pe o coardă ori pe un fir de mătase.

După credinţa poporului, „mărţişorul“ aduce noroc copiilor, dar mai ales sănătate şi curăţenie, la fel cum dă primăvara viaţă nouă naturii. Iar după o tradiţie olteană acest talisman românesc e bine să fie legat de o coradă când se dă tinerelor fete, căci atunci şi ele vor fi privite cu aceeaşi admiraţie şi simţire cum sunt priviţi lăutarii în momente vesele.

Între talismanele poporului nostru mai vedem că piatra joacă un rol covârşitor. Ea este un simbol al tăriei şi are puterea, la fel ca fierul, să gonească duhurile rele. O veche vorbă românească spune că e bine să iei piatră în gură când te duci într-un loc necunoscut sau într-un oraş mare şi plin de tentaţii, ca prin forţa mistică a acestei pietre să fii ferit de farmecul şi de vraja tuturor spiritelor rele care ar putea să te încercuiască. Chihlimbarul, exploatat în câteva regiuni ale României, mai ales cel de lângă Buzău, şi-a cucerit un loc de frunte printre talismanele noastre. El este considerat ca unul dintre cele mai alese şi eficace purtătoare de noroc, atribuindu-i-se însuşiri magice.

XXVII.Demonul nenorocirii

„Norocul“ omului este contrabalansat, ca şi îngerul păzitor, de Diavol prin intermediul unui duh rău, căruia poporul îi zice demonul nenorocirii. Când sărăcia sau nenorocul persistă în casa omului, atunci se crede că demonul a pus stăpânire pe om. Tot ce a construit puterea norocului de–a lungul vremii cu trudă şi muncă grea, demonul nenorocirii poate distruge într-o singură zi. De aceea, omul trebuie să se păzească şi să înlăture nefasta lui influenţă, dar mai ales trebuie să evite orice posibilitate de luptă între „norocul“ său şi „nenorocirea“ care îl pândeşte, căci nu poate prevede de partea cui va fi biruinţa.

„Nenorocirea“ este în imaginea poporului o fiinţă nemiloasă care se poate deghiza în orice, fie în animale sau chiar şi în obiecte. Uneori ea e personificată şi în chip omenesc. Dintre animalele care sunt bănuite că s-ar preta jocului diabolic de întruchipare sunt amintite în primul rând pisica sau câinele negru, apoi găina care cântă ca şi cocoşul. Nenorocirea se mai cuibăreşte şi într-o haină, pe care purtându-o omul îl poate duce la necazuri şi pagube. Dacă însă ea îşi caută adăpost în trup omenescc, atunci îi alege cu predilecţie pe acei oameni care au semne particulare, cum ar fi cei cu părul roşu sau pociţii, saşiii, spânii ori aceia care pot cu privirea lor deochia lumea. De aceea, se spune să-ţi faci cruce când te întâlneşti cu astfel de oameni, fiindcă nu poţi şti dacă nu sunt cuprinşi oare de duhul rău. Ca scut împotriva acestui demon se obişnuieşte a se purta o bucată din frânghia unui spânzurat.

Din aceste credinţe populare putem trage concluzia că demonul nenorocirii nu este întotdeauna statornic şi nici ataşat vreunei persoane, ci acţiunea lui destructivă poate varia şi atinge rând pe rând orice om, uneori chiar o colectivitate, un sat sau o provincie întreagă. Astfel îşi explică poporul repetatele nenorociri şi calamităţi ce se abat câteodată asupra unei mulţimi.

Pentru ilustrarea acestei credinţe vom rezuma o singură legendă, care ne arată cum a putut scăpa un om de persecuţia demonului nenorocirii sale.

Era odată un om extrem de sărac, care se gândi într-o bună zi să plece în lume împreună cu nevasta şi copiii săi, crezând că astfel va scăpa de atâta nenorocire şi sărăcie. În drum îşi aduse aminte că uitase acasă un ulcior, unica lui avere. Îi zise apoi soţiei că se întoarce după el. Ajuns acasă, văzu lungit pe vatră o figură străină. Mirat, o întrebă cine e? „Eu sunt sărăcia ta“ – fu răspunsul străinului, apoi continuă, – „dar ce mai cauţi aici?“ Omul îi replică: „Am venit să-mi iau sărăcia asta de ulcior“. Atâta i-a trebuit „sărăciei“, care era demonul nenorocirii omului, şi se grăbi să-l însoţească. Omul însă refuză. Sărăcia se făcu atunci ghem şi întră în ulcior, spunându-i omului ca n-are să-i fie calea grea din cauza ei. Omul astupă bine ulciorul şi plecă. Nu peste mult întâlni un drumeţ, care îl sfătui să lege o piatră de ulcior şi să-l arunce în baltă. Omul ascultă şi astfel scăpă de nenorocirea sa. De atunci lucrurile îi mergeau aşa de bine încât deveni enorm de bogat, mai bogat chiar decât fratele său care avea imense avuţii. Invidios şi rău, fratele său, care îi cunoştea povestea ulciorului, îl chemă să-i arate locul unde era înecată „sărăcia“, cu gândul ascuns ca să i-o dea din nou pe cap. Când scoase însă fratele său ulciorul şi îl destupă, nenorocirea îi sări în gât şi nu se mai dezlipi de el. Astfel scăpă omul sărac de duhul rău al sărăciei sale, iar fratele său îşi găsi o pedeapsă meritată.

XXVIII. Tutunul, iarba Diavolului

Diverse numiri: „buruiana dracului" sau „iarba iadului". – Cruciada antinicotină a călugărilor. – „Mama dracului" și „cădelnița diavolului". – „Pafa", zeița tutunului.

În drumul vieții omului, Diavolul caută să arunce fel și fel de tentative demonice, dintre care tutunul este, după credința poporului, poate cel mai periculos mijloc de acaparare. Acela care fumează cade în brațele Diavolului, fiindcă tutunul este o plantă a Diavolului, cu sevă otrăvitoare, adusă pe pământ ca să-i ispitească pe oameni și să-i îndepărteze de Dumnezeu. De aceea, vechii călugări și preoți au inventat diferite istorisiri despre tutun denumindu-l d[r]e[pt] „*buruiana dracului*" sau *iarba iadului*".

După concepția lor, era mare păcat să fumezi. Tradiția ne-a păstrat câteva specimene din aceste propovăduiri, iar unele din ele au fost chiar scrise. Poate sub influența acestei cruciade antinicotine s-au creat la noi și legendele despre originea tutunului. Temele sunt brodate pe ideea creșterii tutunului din putrezirea unui trup de drac. Vom expune aici două din cele culese în Bucovina.

În casa unui boier s-au prezentat doi draci ca să-i ceară fata în căsătorie. Preotul satului, care simțea că nu era lucru curat la mijloc, n-a voit să-i cunune.

Atunci dracul mai mare se spânzură de necaz pe vârful unui plop. Sub bătaia vântului, plopul se clătină așa de tare, încât zvârli cadavrul dracului departe de pământ, unde se prefăcu în

putregai şi praf. Dracul cel mic se îngrozi şi fugi imediat să-l anunţe pe Satana de cele întâmplate. Diavolul îşi zise: „lasă, că voi avea mai mare folos de el acolo, decât aici“, – şi în clipa aceea răsări din corpul descompus al dracului o mulţime de fire de tutun. Apoi trimise alţi trei draci pe pământ să semene tutunul în toată lumea.

În cealaltă legendă se povesteşte că un drac s-a deghizat în călugăr şi a stat mai mult timp într-o mânăstire condusă de Sfântul Vasile, fără ca sa fie bănuit sau observat că ieşea de la liturghie totdeauna când începea „heruvicul“ sau cântarea îngerilor. Sfântului Vasile i se părea însă de la o vreme prea suspect acest călugăr care fugea mereu dinaintea preamăririi heruvimilor şi atunci se hotărî să pecetluiască toate uşile şi ferestrele cu semnul crucii. La liturghie, dracul încercă iarăşi să fugă, dar văzând crucile trase în dreptul tuturor ieşirilor, n-avea altă soluţie decât să se urce până în vârful turnului. Aici dădu însă peste o altă cruce şi înspăimântat se prăbuşi.

Sfântul Vasile porunci călugărilor să scoată cadavrul necurat şi să-l arunce în balta de alături. Din descompunerea acestui trup de drac crescu apoi tutunul.

Conform tradiţiei, pe mormântul lui Hristos a crescut tămâie, iar pe mormântul Diavolului tutun. Satana îi spuse Domnului Iisus: „Să vedem la care aleargă lume mai multă, la tămâie sau la tutun?“ Dar lumea a început să alerge la tutun, adică să se închine la mormântul Diavolului. Atunci Diavolul îi ceru Domnului să-i dea lui pe toţi aceia care fumează, dar Hristos îi lăsă numai pe fumătorii care nu scuipau otrava tutunului din gură. De aceea vedem că majoritatea oamenilor scuipă după fumat, căci altfel ar deveni ai Diavolului.

Ideea personificării o remarcăm şi la tutun sau la fumat, care sunt întruchipate în imaginea poporului într-o fiinţă odioasă, numită *„Pafa“* ori *„Pâca“*. Ea este identică cu *„Mama Dracului“* din folclorul transilvănean. Iadul a născut-o, iar fiii săi,

dracii, au produs tutunul pentru pomenirea numelui ei. Această zeiţă a tutunului avea o înfăţişare satanică, monstr[uoas]ă şi îngrozitoare, cu coarne în cap, cu nasul lung, cu dinţii colţuroşi, cu ghiare de seceră şi coadă lungă. Ea era bătrână, neagră şi urâtă ca întunecimea iadului, iar prin gură şi prin nări îi ieşeau flăcări, fum şi duhoare de tutun.

Pentru ritualizarea unui cult diabolic închinat acestei „Pafa“, dracii inventară pipa cu care să-i aducă jertfă de tutun mamei lor infernale, învăţându-i pe oameni cum să o preamărească prin fumat. De aceea a fost luleaua numită de popor *„cădelniţa Diavolului“*. S-a mai observat apoi că trăgând din pipă, oamenii o pomeneau pe „Pafa“, căci inspiraţia fumului dădea tocmai silabizarea acestei numiri a ei. Din cele de mai sus deducem că, după credinţa poporului român, tutunul este un produs al Diavolului pentru a-i otrăvi pe oameni şi a pune apoi stăpânire asupra lor. Această concepţie este originală şi caracteristică mentalităţii poporului nostru şi nu o întâlnim la alte popoare. Din contră, tutunul era considerat aproape pretutindeni ca o plantă sacră, iar lumea primitivă o întrebuinţa pentru slujbele religioase sau pentru întărirea unei alianţe. De exemplu, la unele popoare americane era obiceiul ca încheierea păcii să se facă prin simbolul unei pipe fumate rând pe rând de părţile contractante. Iar preoţii triburilor când voiau să ia contact cu spiritele ca să ghicească viitorul, se îmbătau cu fum de tutun până cădeau în transă. În general foile de tutun serveau pentru scopurile şi ritualurile diferitelor culte păgâne.

Asupra originii tutunului nu prea găsim informaţii în credinţele populare străine. Sârbii susţineau că tutunul a crescut din intestinele ereticului Arie, iar slavii din Rusia meridională afirmau că el ar fi răsărit din cadavrul Herodiadei, fiindcă ceruse, prin fiica ei, Salomea, capul Sfântului Ion Botezătorul.

XXIX.Bolile după credinţele poporului

Medicina babelor. – Epilepsia, ciuma şi holera. – Personificarea bolilor.

Am văzut, în capitolul relativ la crearea omului, că bolile erau date omului de Diavol. Cu ajutorul lor Satana poate lovi direct în făptura zidită de Dumnezeu şi poate să o răpună chiar din viaţă. Omul suferă calvarul boalelor pentru că pe trupul lui a înţeles Diavolul să-l combată pe Dumnezeu. După închipuirea poporului român, bolile corespundeau unor demoni puşi de Diavol să le chinuiască sufletul şi corpul oamenilor. Demonii aceştia, când primeau poruncă de la stăpânul lor necurat, se sălăşluiau în diversele părţi ale omului pe care le infiltrau cu microbii bolilor.

După o altă concepţie a poporului nostru, bolile erau pedepse aplicate oamenilor pentru păcatele săvârşite. Dumnezeu îl abandonează pe omul păcătos şi Diavolul vine să-l domine vremelnic până la împlinirea pedepselor prescrise de judecata divină. Este ideea ispăşirii pe care o vedem reflectându-se şi în numeroase proverbe sau zicători româneşti. Iată câteva din aceste exclamaţii: „Vai de păcatele lui“ ori „Ce păcate avusei, Doamne“. Iar despre un bolnav se spune adesea că „îşi trăgea păcatul“.

În mitologia română boalele sunt considerate ca nişte fiinţe patologice, cu toate însuşirile de viaţă şi de trai ale omului. Ele sunt duhuri rele personificate şi îmbrăcate în diferite forme. Au raţiune şi voinţă, sensibilitate şi frică, sunt îndrăzneţe la

atac, dar le e teamă de riposta descântecelor, mai ales dacă vrăjile conţin cuvinte ademenitoare, căci ele se lasă foarte uşor amăgite. Se sperie de orice fleac. Cu făgăduieli, iar la nevoie chiar cu ameninţări, pot fi alungate din trupul bolnavului. Bogata literatură populară de exorcisme şi versificări de farmece, ne prezintă interesante şi ingenioase exemple din aceste formule de făgăduieli sau ameninţări. Ele se pronunţau totdeauna în limba vorbită de bolnav, căci boala ca fiinţă vie înţelegea numai această limbă.

Prin ritualul acestor descântece, boalele pot fi trimise asupra arborilor sau chiar şi asupra altor oameni. În general, însă, ele se alungă departe, spre locuri necunoscute. Niciodată însă nu e bine să fie îndreptate spre locuri unde cântă cocoşul sau unde slujeşte preotul. Procedura variază după felul boalei, dar ea rezidă pe ideea dezbrăcării omului de boală, luându-i-se bucăţi din hainele lui sau din păr. Aceste bucăţi se aruncă apoi cu anumite ritualuri secrete sau se fixează pe crengile unor pomi. Dacă boala se prinde de pom, atunci el se usucă, sau dacă zdrenţele vrăjite ale bolnavului sunt atinse de vreo altă persoană, atunci ea se îmbolnăveşte.

Foarte multe metode din medicina noastră populară se găsesc şi în credinţele sau datinele altor popoare. Mediul mistic şi superstiţios al satelor noastre pline de tradiţii a dat însă naştere şi la o mulţime de terapeutici specifice care nu sunt cunoscute decât de români. Studii întregi s-ar putea scrie despre *„medicina babelor“*, cum o numeşte poporul, fiindcă secretul ei este deţinut mai ales de femeile bătrâne care ştiu să descânte şi să dezlege pe oameni de orice boală. Nu ne putem însă ocupa aici de toate boalele. Vom alege numai câteva, care au în tradiţia lor folclorică şi elemente de ordin mitologic.

Epilepsia, de exemplu, este cea mai caracteristică boală, căci la ea se remarcă mai vizibil cum a putut spiritul rău pune

stăpânire pe organismul omului, Diavolul este cuibărit în trupul omenesc, pe care îl face să sufere.

Ciuma, după imaginea poporului român din Bucovina, este personificată în figura unei ființe cu cap de om, cu coarne de bou şi cu coadă de şarpe, având la vârful ei un ghimpe cu care îi înțeapă pe oameni şi îi infectează. La Brăila se spunea însă că ciuma e ca o femeie cu codițe multe. Aiurea se crede că ar avea aripi şi o sabie lată cu care îi seceră pe oameni. Aceştia, însă, totuşi, au putut scăpa de prigoanele ei, căci Sfântul Haralambie o ține legată şi nu-i da drumul numai dacă oamenii nu respectă legile lui Dumnezeu şi nu-i serbează ziua.

Legendele româneşti ne arată cum a fost „ciuma" biruită de Sfântul Haralambie şi cum i-a dat Dumnezeu în grija sa păzirea acestui demon care se hrănea din carne omenească. În unele biserici vechile icoane ni-l înfățişează pe Sfântul Haralambie călcând sub picioare „demonul ciumei".

Holera este întruchipată într-o babă urâtă, care umblă cu secera într-o mână ca să-şi caute victimele. Poporul cunoaşte o mulțime de remedii preventive şi curative pentru înfrângerea ei. Sunt răspândite mai ales poveştile despre cămaşa țesută după anumite prescripții superstițioase, care dă omului ce o îmbracă o putere de imunitate împotriva ei.

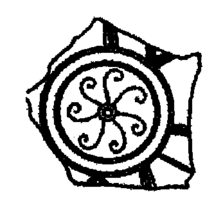
Deochiul e cea mai răspândită boală. Orice durere ce nu poate fi altfel explicată se spune că provine din deochi. El poate atinge atât pe oameni, cât şi pe animale sau chiar obiecte neînsuflețite. Această boală nu se poate vindeca decât cu descântece combinate cu ritualuri în care cărbunele de lemn joacă un rol hotărâtor.

Ca amulet de apărare în contra deochiului poporul foloseşte o bucată de usturoi legată de o panglică roşie.

Boala deochiului este cauzată de privirea admirativă a unui om „rău la ochi" după cum se zice. De regulă au facultatea de a deochea acei oameni care sunt predestinați să devină strigoi

după moarte sau care posedă însuşiri de strigoi chiar în viaţă fiind. Ei pot fi recunoscuţi îndeosebi după sprâncenele îmbinate şi după puterea magică a privirii lor când admiră frumuseţea cuiva sau a unui animal ori lucru. Ei mai pot fi demascaţi de zgârieturile rămase pe faţa lor a doua zi după noaptea Sfântului Andrei, când strigoii morţi îşi părăsesc mormintele ca să se bată cu „oamenii-strigoi".

S-ar putea prelungi încă foarte mult lista bolilor care au o geneză de ordin superstiţios ori au ceva comun cu concepţiile mitologice ale poporului român. Am vrut să dăm numai câteva exemple, fără să intrăm în amănuntele acestui domeniu de folclor şi fără să mai insistăm asupra medicinii săteşti privitoare la animale, care prezintă şi ea specimene interesante din punctul de vedere al credinţelor populare.



XXX.Duşmanii supranaturali ai omului

Din cele de mai sus am constatat că omul este urmărit şi lovit mereu de uneltirile demonilor, care caută să-l servească pe Diavol în lupta ce o duce împotriva lui Dumnezeu şi a operei sale divine. Am arătat o serie de duhuri rele care îl pândeau pe om de-a lungul vieţii. Numărul acestor spirite este infinit de mare, căci Satana poate inventa încontinuu alte şi noi forţé demonice pe care să le năpustească asupra oamenilor.

În concepţia poporului, spiritele rele sunt fiinţe vii, având aceleaşi nevoi şi însuşiri ca oamenii. Ele pot avea familii şi copii, se hrănesc şi beau, pot fi rănite, ba chiar ucise. De exemplu, unele din ele, conform legendelor, sunt prinse şi arse. Locul lor de întâlnire este de obicei la hotare sau la încrucişarea drumurilor, de aceea vrăjitoarele preferă să-şi facă vrăjile la aceste răspântii. Tot în astfel de locuri se pot face mai bine şi dezlegările oamenilor vrăjiţi. Totuşi nu e prudent ca omul să stea pe aceste locuri, căci s-ar putea ca Sfântul Ilie, fulgerând asupra demonilor, să-l trăsnească şi pe om.

În lupta oamenilor contra duhurilor rele se folosesc diverse mijloace, dintre care, conform tradiţiei, cele mai eficace s-au dovedit a fi păcăleala, zgomotul, focul şi scuipatul.

Oamenii pot uneori înşela spiritele necurate prin întinderea de curse sau prin deturnarea atenţiei lor, cum ar fi cazul nuntaşilor care nu se întorc acasă de la cununie pe acelaşi drum ca să nu dea peste duhurile rele potrivnice căsătoriei, care ţin calea mirilor.

Cele mai cunoscute zgomote pentru alungarea spiritelor demonice erau tragerea clopotelor şi descărcarea puştilor. Când

bântuia ciuma, clopotele bisericilor sunau necontenit, iar la Bobotează şi la sărbători se trăgeau focuri de armă.

Pentru a feri casa şi vitele de slujitorii Diavolului, se aprindeau la anumite ocazii focuri.

Cel mai răspândit obicei era însă scuipatul, care îndepărta orice duh primejdios din jurul omului.



Bibliografie

Abegkian M., *Der armenische Volksaberglaube*, Leipzig, 1899.
Bălăşel Teodor, *Versuri populare române*, Craiova, Biblioteca populară *Ramuri*.
Beza Marcu, *Paganism in Roumanian Folklore*, 1928.
Bibicescu I, G., *Poezii populare din Transilvania*.
Cătană Gheorghe, *Poveştile Banatului*, Gherla, 1894.
Idem, *Poveşti poporale din Banat culese din gura poporului*, Braşov, 1908.
Carolidis P., *Bemerkungen zu den kleinasiatischen Sprachen und Mythen*, Strassburg, 1913.
Cerquand J.-F., *Légendes et récits populaires du Pays basque*, Pau, 1875-1882.
Chauvin V., *Bibliographie des ouvrages arabes et relatifs aux Arabes*, Liège, 1892-1922,
Ciauşeanu G, F., *Superstiţiile poporului român*, Bucureşti, 1914,
Cosmulei D., *Credinţe şi superstiţii aromâneşti*, Bucureşti, 1909.
Culloch Mac A, J., *Eddic Mythology*, Boston, 1930,
Cumont Franz, *Les religions orientales dans le paganisme romain* Paris, 1909.
Densuşianu N., *Dacia preistorică*, Bucureşti, 1913.
Dixon B, Roland, *Oceanic Mythology*, Boston, 1916,
Dumitraşcu N, I., *Strigoii, Din credinţele, datinele şi povestirile poporului român*, Bucureşti, 1929.
Idem, *Oraţii sau carte de vornicit*, Bucureşti, 1937.
Idem, *Snoave şi legende poporale*, 1908.
Idem, *Moşteniri*, Povestiri, legende şi amintiri istorice, 1922.
Idem, *Vorbe de demult*, Povestiri şi legende, 1929.

Idem, *Cine a albit pe dracu?* Povestiri, snoave şi legende româneşti, Arad, 1932.
Enthoven R, E., *The Folclore of Bombay*, Oxford, 1924,
Ehrenreich Paul, *Die Mythen und Legenden der südamerikanischen Urvölker*, Berlin, 1905,
Idem, *Die allgemeine Mythologe und ihre ethnologischen Grundlagen*, Leipzig, 1910.
Gaster M., *Literatura populară română*, Bucureşti, 1883,
Idem, *Crestomaţia română*, Bucureşti, 1891.
Idem, *Rumanian Bird and Beast Stories*, 1915.
Gennep Arnold van, *Mythes et légendes d'Australie*, 1906.
Idem, *La formation des légendes*, 1910.
Gorovei Arthur, *Credinţe şi superstiţii ale poporului român*, Bucureşti, 1915.
Idem, *Descântecele românilor*, 1931.
Grimm Jakob, *Deutsche Mythologie*, Berlin, 1875-1878.
Gruppe O., *Griechische Mytologie und Religionsgeschichte*, München, 1906.
Hahn G, I, v., *Griechische und albanesische Märchen*, München-Berlin, 1918.
Hasdeu P, B., *Cuvinte din bătrâni, Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI*, Bucureşti, 1880.
Idem, *Etymologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, 1886-1896.
Hésiode, *La Théogonie.*
Hillebrandt Alfred, *Vedische Mythologie*, Breslau, 1891-1902.
Holmberg Uno, *Fino-Ugric, Siberian Mythology*, Boston, 1927.
Hovelacque A., *L'Avesta, Zoroastre et le Mazdéisme*, 1880.
Ispirescu P., *Poveştile unchiaşului sfătos.*
Idem, *Basmele românilor*, 2 volume.
Jamik I, U., *Glossaire des chansons populaires de Transylvanie*, Bucarest, 1885.
Jamik I, U, şi A, Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, Bucureşti, 1885.
Kiriac I, dr., *Mythologie*, Bucureşti, 1922.
Krappe H, Alexandre, *La genèse des mythes*, Paris, 1938.
Idem, *Etudes de mythologie et de folklore germaniques*, Paris, 1928.

Idem, *The Science of Folk-Lore*, 1930.
Idem, *Mythologie Universelle*, 1930.
Krauss S, F., *Sagen und Märchen der Südslaven*, Leipzig, 1883-1884.
Idem, *Sitte und Brauch des Südslaven*, Wien, 1885.
Kreh Gregor, *Einleitung in die slawische Literaturgeschichte*, Graz, 1887.
Koch-Grünberg, *Indianermärchen aus Südamerika*, Jena, 1920.
Lasch Richard, *Die Ursache und Bedeutung der Erdbeben im Vollksglauben und Volksbrauch*, 1902.
Lavedan Pierre, *Dictionnaire illustré de la Mythologie et des Antiquités Grecques et Romaines*, Paris, 1931.
Leger L., *Esquisse sommaire de la Mythologie slave*, Paris, 1882.
Liuba Marcu L., *Căpcânii adecă tătarii.*
Macdonell A, A., *Vedic Mythology*, Strassburg, 1897.
Mannhardt W., *Germanische Mythen*, Berlin, 1858.
Marian S, Fl., *Ornitologia poporană română*, Cernăuţi, 1883.
Idem, *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor*, Studiu folcloristic, Bucureşti, 1904.
Idem, *Naşterea la români*, Studiu etnografic, Bucureşti, 1892.
Idem, *Nunta la români*, Studiu etnografic, Bucureşti, 1891.
Idem, *Înmormântarea la români*, Studiu etnografic, Bucureşti, 1892.
Idem, *Vrăji, farmece şi desfaceri*, Bucureşti, 1893,
Idem, *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic, 3 volume, Bucureşti, 1898-1901,
Idem, *Descântece poporane române*, Suceava, 1886.
Marian-Marienescu At., *Colinde*, Bucureşti, 1861.
Marienescu M, Ath, Dr., *Cultul păgân şi creştin, Sărbătorile şi datinele romane vechi*, Bucureşti, 1884.
Maury A., *Croyances et legendes du Moyen-Age*, 1896.
Mazon André, *Contes slaves de la Macedoine sud-occidentale*, 1923.
Mythologie Universelle, Payot, Paris.
Negelein J, v., *Germanische Mythologie*, Leipzig, 1912.

Nenițescu Ioan, *De la românii din Turcia europeană*, Studiu etnic și statistic asupra aromânilor, București, 1895.

Norden E., *Die Geburt des Kindes*, 1924.

Novacovici Emilian, *Din comoara Banatului. Folclor*, Oravița, 1926.

Obedenaru Gh, M, Dr., *Texte macedo-române*, Basme și poezii poporane de la Crușova, București, 1891.

Oldenberg H., *La Religion du Veda*, 1903.

Otescu I., *Credințele țăranului român despre cer și stele.*

Pamfile Tudor, *Povestea lumii de demult după credințele poporului român*, București, 1913.

Idem, *Văzduhul după credințele poporului român*, București, 1916.

Idem, *Pământul*, București, 1924.

Idem, *Cerul și podoabele lui*, 1914.

Idem, *Sfârșitul lumii după credințele poporului român*, Bârlad, 1911.

Idem, *Diavolul învrăjbitor al lumii*, București, 1914.

Idem, *Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916.

Idem, *Comorile după credințele poporului român*, București, 1916.

Idem, *Agricultura la români*, 1913.

Idem, *Sărbătorile la români*, Sărbătorile de vară, București, 1910.

Idem, *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, București, 1914.

Idem, *Crăciunul*, București, 1914.

Papahagi Per., *Megleno-românii*, București, 1902.

Idem, *Basme aromâne*,

Pop Reteganul Ion, *Povești din popor*, Sibiu, 1895.

Preller L., *Griechische Mythologie*, Berlin, 1894,

Rădulescu-Codin C., *Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, 1910,

Idem, *Îngerul românului*, Povești și legende din popor, București, 1913.

Rădulescu-Codin C, și Șt, St, Tuțescu, *Dăfii*, Craiova,

Rădulescu-Codin și D, Mihalache, *Sărbătorile poporului.*

Reinach Salomon, *Cultes, Mythes et Religions*, 5 vol, 1906-1923.

Rialle G., de, *La Mythologie comparée*, Paris, 1878,

Roskoff Gustav, *Geschichte des Teufels*, Leipzig, 1869.

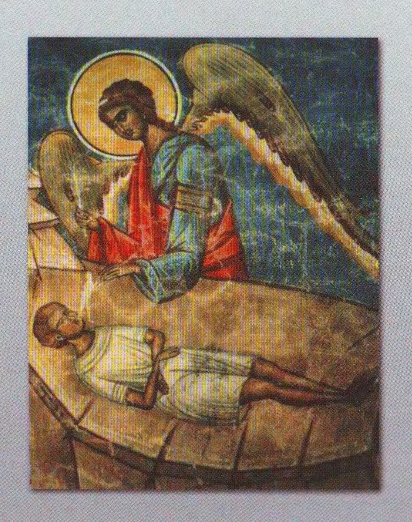
Şăineanu Lazăr, *Basmele române în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice*, Bucureşti, 1895,
Idem; *Studii folclorice*, Bucureşti, 1896.
Schischmanoff Lydia, *Légendes religieuses bulgares*, Paris, 1896.
Scott G, I., *Indo-Chinese Mythology*, Boston, 1918,
Sébillot Paul, *Le Folk-Lore de France*, 1904-1907,
Idem, *Le Paganisme contemporain chez les peuples celto-latins*, 1908.
Sevastos Elena, *Nunta la români*, Bucureşti, 1889,
Siecke Ernest, *Die Urreligion der Indogermanen*, Berlin, 1897,
Idem, *Die liebesgeschichte des Himmels*, Strassburg, 1892.
Idem, *Der Gott Rudra im Rig-Veda*, 1898,
Idem, *Mythologische Briefe*, Berlin, 1901,
Idem, *Indogermanische Mythologie*, Leipzig, 1921.
Strauss A., *Die Bulgaren*, Leipzig, 1898.
Teodorescu G, Dem., *Poezii populare*, Bucureşti, 1885.
Idem, *Credinţe, datine şi moravuri ale poporului român*, Bucureşti, 1874.
Tocilescu Gr., *Materialuri folcloristice*, 3 vol, Bucureşti, 1900.
Toutain J., *Etudes de mythologie et d'histoire des religions antiques*, 1909.
Idem, *Les cultes païens dans l'empire romain*, Paris, 1920,
Tuţescu Şt., St., *Din trecut*, Giurgiu, 1901.
Vârcol V., *Graiul din Vâlcea*, Bucureşti, 1910.
Vinson J., *Le Folk-Lore du Pays basque*, 1883.
Voronca [Niculiţă-Voronca] E., *Datinele şi credinţele poporului român*, Cernăuţi, 1903.
Idem, *Studii de folclor*, Bucureşti, 1908-1912,
Vulpesco Michel, *Les coutumes roumaines périodiques*, Paris, 1927,
Wuttke Adolf, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, Berlin, 1900,
Zanne I, A., *Proverbele românilor*, 10 vol.

Cuprins

Caracterul specific al mitologiei române nu numai că e punctat pe parcursul întregii lucrări, dar e insistent subliniat. Nu atât din dorința personală a autorului de a o individualiza cu orice preț, ci ca urmare firească a însăşi substanței legendelor mitologice analizate.

Faptul îi apărea lui Aurel Cosma jr. cu atât mai evident, cu cât el nu se limitase la parcurgerea imensei bibliografii pe care o indica, ci întreprinsese şi personal numeroase cercetări în diverse zone ale țării, tocmai spre a se elucida asupra unor sensuri mai puțin relevate de culegerile anterioare.

I. OPRIŞAN





Spre deosebire de cercetătorii anteriori şi posteriori ai domeniului, Aurel Cosma jr. şi-a propus deliberat să înfăţişeze, în sinteza sa mitologică, materialul în perspectiva strictă a originalităţii sale faţă de tot restul fenomenelor universale similare.

Chiar dacă războiul l-a împiedicat să-şi definitiveze, cum ar fi dorit, opera, viziunea specifică asupra lumii şi vieţii a poporului român se conturează din ce ne-a lăsat suficient de atractivă şi pregnant individualizată.

Scoţând-o din uitarea Timpului, o repunem în circulaţie ca pe una dintre cele mai importante contribuţii la circumscrierea spiritualităţii naţionale lăsate de înaintaşi.

I. OPRIŞAN



VESTALA

Colecţia MYTHOS